

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEORIE KULTURY (KULTUROLOGIE)

REGIONÁLNÍ KULTURA A ÚLOHA ELIT

rigorózní práce

Mgr. Marie Sternová

Konzultant práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

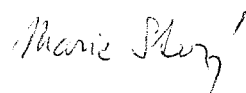
Praha 2006

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně a na základě v ní uvedených pramenů a literatury.

V Praze, dne 12.12.2006

Mgr. Marie Sternová

OBSAH

1. Úvod	4
2. Jindřich Šimon Baar - představitel elity regionu	7
2.1 Bibliografie knižního díla.....	7
2.2 Venkovská elita a její ztvárnění.....	22
2.3 Analýza literární tvorby.....	39
2.3.1 Selský a kněžský cyklus.....	39
2.3.2 Dětská literatura	43
2.3.3 Povídky a kázání jako edukační nástroj.....	44
2.4 Život a odraz životních reálií v tvorbě.....	49
2.5 Společenská angažovanost a publicistika.....	62
3. Kulturněhistorický vývoj chodského regionu	69
3.1 Z historie Chodů a chodského regionu.....	69
3.2 Region jedenácti vesnic.....	76
3.3 Chodsko v umění a literatuře.....	78
3.4 Lokální kultura a folklór.....	89
3.4.1 Rok na chodské vsi.....	90
3.4.2 Kroj jako demonstrace identity.....	95
3.4.3 Nářečí bulačina.....	98
3.4.4 Regionální muzika a tanec.....	100
4. Úloha a vnímání elity v kulturním životě současného Chodska (empirické šetření)	103
4.1 Hypotézy a popis výzkumu.....	103
4.2 Výsledky šetření.....	105
5. Závěr	114
6. Seznam literatury	115
7. Přílohy	118

1. ÚVOD

Principy a funkce regionální kultury

Z kulturologického, resp. kulturně antropologického hlediska chápeme *regionální kulturu* jako kulturní systém, který vykazuje oproti kultuře národní jistá kulturně historická a lokální specifika a který funguje jako relativně samostatný, regionálně, časově i prostorově ohraničený celek (Vodáková, 1993, s.72). Nahlížíme-li na fenomén regionální kultury jako na kulturu místní, tedy v užším pojetí jako na zvláštnosti kulturního života daného regionu, zřetelněji vyplynou některé funkce regionální kultury, které jsou důležité pro zachování kulturně historické kontinuity v dané oblasti.

Těmito funkcemi rozumíme v první řadě možnost vyjádřit pomocí regionální kultury a činností s ní souvisejících příslušnost k danému regionu; pro jeho obyvatele je regionální kultura zároveň nástrojem k psychickému ukotvení v místě bydliště a způsobem sebevyjádření vlastní identity. Není třeba zvláště zdůrazňovat, jak nezastupitelnou roli hraje regionální kultura v sebeuvědomění jedince a v upevňování jeho vztahu k domovské lokalitě. Z premisy, že regionální kulturu je třeba nadále udržovat a rozvíjet, vychází i Katedra teorie kultury (kulturologie), která se touto problematikou dlouhodobě a systematicky zabývá (Funkce lokální kultury..., 1995, s.4).

Při zkoumání aspektů regionální kultury v souvislosti s úlohou elit předpokládáme, že regionální kultura se udržuje v mysli jedince dvěma základními mechanismy. Primárně jde o vytvoření vztahu ke geografickým a kulturně-historickým specifikům regionu. Zpočátku je iniciátorem tohoto „emocionálního vrůstu“ samozřejmě výchova v rodině. Hlavní

úlohu mají v tomto směru však *představitelé elit* daného regionu, neboli vůdčí osobnosti, které jsou schopny hájit společenské a kulturní zájmy regionu (Klener, 1996, s.254). Tyto elity částečně zastávají funkci místních „opinion leaders“, neboť svým vlivem, ať už přímo, nebo přeneseně pomocí svého životního díla, formují názory širšího publika (tamtéž, s.509), nezřídka i po své smrti.

Sekundárně se vztah k regionu upevňuje mechanicky, tj. udržováním místních tradic, participací na folklórních událostech apod. Tyto dva mechanismy fungují spojeně a bez jednoho z nich nelze hovořit o skutečném vztahu k regionální kultuře.

Úloha elit v regionální kultuře

Tato rigorózní práce se zabývá problematikou funkčního propojení regionální kultury a v ní se vyskytujících zástupců elit, kteří mají na udržování a rozvíjení regionální kultury klíčový vliv. Pokusíme se dokázat, že kulturní elita není jen vědecký a ideologický konstrukt, který se při snaze vyhledat konkrétního představitele této elity rozpadá (Zich, 2003, s.60).

Pro demonstraci mechanismů jsme zvolili modelový region, který bez výhrad splňuje výše uvedené podmínky a měl by proto značně přispět k objasnění úlohy elit v regionální kultuře. Chodsko je bezesporu jedním z nejosobitějších regionů České republiky, který si přese všechny dějinné a politické zvraty zachoval svoji kulturněhistorickou svébytnost a jedinečnost. Chodský spisovatel a sběratel folklóru Jindřich Šimon Baar (1869-1925) pak beze zbytku představuje typického zástupce místní elity - duchovního vůdce regionu.

Cílem této rigorózní práce je zpracovat kulturologickou syntézu, která bude spojením monografie zvolené elitní osobnosti, tedy J. Š. Baara, a interpretace výsledků empirického šetření v daném regionu.

V teoretické části práce je věnována pozornost různým aspektům této významné lokální osobnosti v kontextu kulturněhistorického vývoje regionu, zvláštní důraz je také kladen na fenomén folklóru a jeho otisky v každodenním kulturním životě obyvatel.

Aplikační část rigorózní práce pak tvoří empirické šetření, které zkoumá životnost Baarova odkazu a prožívání lokální identity obyvatel Chodska. Šetření je doplněno srovnávacím výzkumem provedeným mimo region, který má ukázat předpokládané rozdíly ve vnímání úlohy J. Š. Baara jakožto elitní osobnosti v jeho domovském regionu a jinde.

2. JINDŘICH Š. BAAR - PŘEDSTAVITEL ELITY REGIONU

2.1 Bibliografie knižního díla

Do výčtu knižního díla zahrnujeme přehled autorových vlastních publikací mimo bibliofilie a soukromé tisky. Tituly jsou uváděny v chronologickém pořadí podle roku prvního vydání, a to v plném znění včetně podtitulu. Kromě nakladatele, roku a místa vydání připojujeme také informaci o typu díla (román, sbírka básní apod.), o počtu stran a pokud je to vhodné i stručnou anotaci.

Pro lepší přehlednost rozdělujeme knižní dílo do kategorií beletrie, ostatní práce, výběry a souborná vydání.

Beletrie:

1900

Cestou křížovou. Román českého kněze.

Nový Život, Nový Jičín 1900. Román, 96 stran

Do tohoto románu vložil J. Š. Baar některé vlastní zkušenosti. Jde o příběh mladého kaplana, jehož rodiče si ve spojení s tímto povoláním představují pro svého syna klidný a spokojený život. Mladík si však proti sobě popudí mocné a bohaté, protože nepodporuje jejich záměry a snaží se pomáhat těm nejpotřebnějším. Nakonec zbídačený umírá na tuberkulózu. (Zfilmováno režisérem Jiřím Slavíčkem v r. 1938 s Františkem Kreuzmannem a Hanou Vítovou v hlavních rolích.)

1901

Nalezeno na cestě všedního života. Studie a nálady.

V. Kotrba, Praha 1901. Prózy, 86 stran.

1903

Rodnému kraji.

V. Kotrba, Praha 1903. Sběrka básní, 50 stran.

Sběrka je členěna do tří oddílů. Baar ji vydal pod pseudonymem Jan Psohlavý.

1905

Pro kravičku. Obrázek z chodského života.

Nový Život, Prostějov 1905. Povídka, 94 stran. Ilustroval Mikoláš Aleš (viz kapitola 3.3).

Příběh manželů z chodského venkova, jejichž jedinou touhou je mít vlastní kravičku-živitelku. Aby ji získali, odhodlají se odejít na práci do Bavor. (Zdramatizoval František Balej¹, vydal Okresní osvětový sbor, Kdyně 1931.)

1906

Farská panička.

Máj, Praha 1906. Román, 176 stran.

Hlavní postavou románu je panovačná hospodyně na faře, která ovládá a okrádá dobráckého kněze, oddaného jen knihám a růžím. Námět knihy je vzat z Ořechu u Prahy, kde J. Š. Baar v letech 1895-97 působil jako kaplan (viz kapitola 2.4).

1907

Několik povídek.

Dědictví sv. Jana Nepomuckého, Praha 1907. Povídky, 88 stran.

¹ BALEJ, František (29.9.1873 Kounice u Českého Brodu - 4.11.1918 Praha). Esejista, úředník, překladatel z angličtiny.

1908

Farské historky.

Máj, Praha 1908. Prózy, 411 stran. Obsahuje povídky Stavěl, Žebračka, Žolinka.

Stavěl. Povídka o trampotách vesnického kněze při stavbě fary. Baar tu líčí vlastní těžkosti při stavbě farní budovy v Klobukách u Slaného.

Žebračka. Příběh obětavé hospodyně, soucitné, poctivé a skromné ženy. Baar zde vykreslil pravý opak charakteru, který načrtl v díle Farská panička (1906).

Žolinka. Povídka z farského prostředí. Stařecký kněz přilne na sklonku života ke svému psu. Baar tu mimoděk dovozuje, jak nepřírozený život bez rodiny vrhá často stárnoucího člověka do nemoci, depresí a duševních poruch.

Poslední rodu Sedmerova.

V Kotrba, Praha 1908. Román, 215 stran.

Kniha líčí osudy vesnického rodu Sedmerů spolu s příběhem pokusu o založení rolnického pivovaru. Námět získal J. Š. Baar v Klobukách u Slaného, kde byl od r. 1899 deset let farářem a žil zde se svou matkou (viz kapitola 2.4).

Jan Cimbura. Jihočeská idylla.

Dědictví sv. Jana Nepomuckého, Praha 1908. Román, 279 stran.

Ústřední postava románu, ušlechtilý typ jihočeského sedláka, je uveden v první části jako čeledín vynikající pracovitostí a tělesnou silou, svědomitostí a důvtipem. V druhé části vystupuje jako samostatný hospodář v Putimi, ozdoba obce, obhájce selského stavu, vzorný manžel a otec. Třetí část

zachycuje Cimbuovo stáří; když čestně splnil svůj životní úděl, oddává se životu vnitřnímu a plný životní moudrosti vštěpuje své ušlechtilé zásady mladému pokolení. (Zfilmováno režisérem Františkem Čápe v r. 1941 s Gustavem Nezvaem a Jiřinou Štěpničkovou v hlavních rolích.)

1909

Mžikové obrázky. Povídky.

Dědictví sv. Jana Nepomuckého, Praha 1909. 127 stran.

V tomto roce vychází I. řada těchto povídek pod názvem *Velké a malé děti*. V dalších letech v stejném nakladatelství následují: *Hloží a bodláčí* (II. řada), 1910, 162 stran.

Z jiného světa. Sedmero hlavních hříchů (III. řada), 1914, 192 stran.

Výbory črt a povídek, v nichž se autor snažil zasáhnout kritickým perem do dění své doby. Jejich námětem jsou drastické dokumenty sociální bídy, autorovo stranění pravdě chudých, dušezpytné výjevy ze života dětí, líčení poměrů ve školství atd.

1910

Milovati budeš... Povídky a črty.

Promberger, Olomouc 1910. 76 stran. Vychází v edici Moravsko-slezská kronika, sv. XXI

Ptáci. Drobná prósa.

V. Kotrba, Praha 1910. 91 stran.

K tomuto vydání je připojen krátký Baarův životopis a soupis dosavadní tvorby patrně od Viléma Bitnara².

1911

Z duchovní správy. Sběrka povídek.

Cyrillo-methodějské knihkupectví Gustav Franci, Praha 1911.
152 stran.

1912

Skřivánek. Obraz z chodského života.

R. Promberger, Olomouc 1912. 122 stran. Věnováno Jindřichu Jindřichovi (viz kapitola 3.3).

Povídka vykresluje typického jadrného představitele chodských domkářů a výměnkářů. (Zdramatizoval František Balej.)

Páter Kodýtek a jiné povídky.

R. Promberger, Olomouc 1912. 273 stran.

Titulní povídka líčí příběh kněze, který přišel na počátku druhé poloviny 19. století do Klobuk u Slaného po dlouholetém kaplanování, aby tam dožil svůj život.

Chvíle oddechu. Kapitoly z cest.

Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Franci, Praha 1912.
287 stran.

Kohouti. Farských historek řada II.

R. Promberger, Olomouc 1912. 175 stran.

Volné pokračování souboru Farské historky z roku 1908.

² BITNAR, Vilém (11.4.1874 Zbečnick u Hronova - 12.10.1948 Praha). Básník, kritik, literární historik, redaktor, znalec barokní literatury.

1913

Trnky. Hrst feuilletonů.

Gustav Franci, Praha 1913. Fejetony, 164 stran.

Poslední soud. Román.

Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Franci, Praha 1913.
261 stran.

Děj románu je čerpán z prostředí chodské vsi Klenčí pod Čerchovem. Líčí tragické osudy bratrů Martina a Hadama Porazilů, varuje před lakotou a sudičstvím. Baar hluboce a věrně zachycuje tehdejší každodenní život ve svém rodišti. Román je věnován „bratru Chodu Prof. Jany F. Hruškovi³“ (viz kapitola 3.3) a získal cenu České akademie.

Toto vydání je de facto jen první díl dvoudílného románu, později uváděn pod názvem „U Porazilů“. Díl druhý, „Na děkanství“, vyšel taktéž samostatně v roce 1920. Od 2. vydání z roku 1924 vycházejí oba díly společně jako *Poslední soud*.

1914

K Bohu. Román.

V. Kotrba, Praha 1914. 127 stran. Vychází v edici Ludmila.

Román čerpá ze života českých emigrantů v Americe.

1917

V temných barvách.

Československé akciové tiskárny, Praha 1917. Prózy.

I. díl: Pomstila se. - Mrtvé uctivě pochovávati. - Staré stromy.

89 stran.

³ HRUŠKA, Jan František (6.3.1865 Pec pod Čerchovem - 17.10.1937 Plzeň). PhDr. h.c., středoškolský profesor, autor prací v oboru dialektologie, národopisu a náboženských spisů; beletrista (např. *Chodská čítanka*, 1927).

II. díl: Konec jejího světa. - Sám. 66 stran.

Oba díly vyšly ve stejném nakladatelství bezprostředně za sebou. Druhý díl je věnován Univerzitnímu profesorovi Františku Šambergerovi⁴.

Hanče. Chodský román.

V. Kotrba, Praha 1917. 159 stran.

Román z prostředí chodského venkova z doby napoleonských válek podává zajímavý obraz života za roboty na počátku 19. století, zároveň líčí nešťastný příběh lásky dvou mladých lidí.

Životní ztroskotání obou milenců Hanče a Vondry bylo způsobeno zvláštní vrchností, libovolně rozhodující o osudech svých poddaných. Vondra, aby ustoupil panskému písaři, který byl zároveň Hančiným učitelem, musel obléci nenáviděný bílý císařský kabát a odejít na vojnu. Dojemný milostný příběh zároveň odsuzuje mravní zchátralost panského úřednictva, omezování lidských práv i zneužívání vojenské služby.

Rukopis, napsaný již roku 1915, byl zkonfiskován a směl vyjít až o dva roky později.

1918

V různých barvách.

Dědictví sv. Jana Nepomuckého, Praha 1918. Drobné prózy, 141 stran.

1920

Kanovník. Románek z kněžského života.

Máj, Praha 1920. Román, 112 stran.

⁴ ŠAMBERGER, František (12.2.1871 Kout u Domažlic - 9.12.1944 Praha). MUDr., profesor kožních a venerických chorob na Univerzitě Karlově v Praze. Práce v oboru, autor spisu o umění.

Hu nás. Povídky z chodské hyjty.

Karel Beníško, Plzeň 1920. 285 stran. Vychází v edici Knihy československých spisovatelů.

Kniha povídek čerpaných ze všedního života obyvatel Klenci pod Čerchovem. Typické jsou povídky Kožich (o prastarém dědečkovi, který nikdy neodkládá svůj drahocenný kožich a je všem pro smích) a Exekuce. Věnováno chodskému písmáku Josefu Tanerovi.

Holoubek. Kněžská idyla.

Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Franci, Praha 1920. Román, 383 stran.

V této románové idyle, která je kresbou životních osudů pátera Josefa Holoubka a současně citlivým psychologickým průzkumem kněžské duše, zobrazil Baar radostné i smutné stránky vlastního údělu (viz kapitola 2.4).

1921

Počtář. Román satirický.

Máj, Praha 1921. 147 stran.

Naše pohádky.

Karel Beníško, Plzeň 1921. 136 stran.

1922

Chodské povídky a pohádky.

Československé podniky tiskařské, Praha 1922. 76 stran.

Ilustroval Artuš Scheiner⁵.

⁵ SCHEINER, Artuš (28.10.1863 Benešov - 20.12.1938 Praha). Malíř, ilustrátor (převážně pohádek). Samouk, ovlivněn L. Maroldem. 1933 souborná výstava.

1923

Hlad. - Syn. Povídky.

Státní nakladatelství, Praha 1923. 52 stran. Vychází v edici
Knihovna pro mládež Sad.

Paní komisarka. Chodský obrázek doby předbřeznové. I. díl
románu Chodská trilogie.

Československé podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1923.
Román, 460 stran.

První díl trilogie kreslí obraz národního obrození a revolučního
kvasu před rokem 1848 na Chodsku. Děj se rozvíjí kolem
postav kněze Jakuba Fastra z Klenčí a Boženy Němcové, která
v té době žila v Domažlicích. Ústředním motivem je sociálně
národnostní spor klenečských sedláků s německou vrchností a
měšťany o lesy. Román je cenným dokumentárním
národopisným materiálem, který Baar shromažďoval dlouhá
léta.

1924

Osmičtyřicátníci. II. díl románu Chodská trilogie.

Československé podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1924.
Román, 486 stran.

Druhý díl trilogie z Chodska druhé poloviny 19. století rozvíjí
životní příběhy postav, známých z *Paní komisarky*. Na pozadí
revolučního roku 1848 zde Baar líčí životní koloběh chodské
vesnice a podává poutavý obraz národního zápasu sedláků.

1925

Lůsy. III. díl románu Chodská trilogie.

Československé podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1925.

Román, 528 stran. Doslov napsal František Teplý⁶.

Děj se soustřeďuje především na při o vlastnictví lesů, která započala již v prvním dílu trilogie. Setkáme se známými hrdiny předchozích dílů a víc než vleklý veřejný spor upoutá naši pozornost osud rodiny sedláka Krále, jeho čekání na narození syna a dědice i smrt očekávaného dítěte. Trpký závěr této knihy se stal pointou celé trilogie. Baarova smrt zabránila vydání čtvrtého dílu s pracovním názvem Svatba, který měl být obrazem chodského venkova po roce 1848.

Na srdci přírody. Kniha o stromech a ptácích.

Československé podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1925.

Prózy, 374 stran.

Tentokrát J. Š. Baar nevěnoval pozornost jen lidem, ale především půvabné chodské přírodě. První část knihy, cyklus nazvaný O stromech, tvoří povídky, uveřejněné jednotlivě v různých časopisech. Druhá část, nazvaná O ptácích, vyšla v knižnici revue *Meditace* v letech 1911-1912.

Posmrtně:

1926

Amerikáni. Povídka. Ze sbírky povídek V různých barvách.

Karel Vačlena, Mladá Boleslav 1926. S osmi ilustracemi Františka Vrobela⁷, 40 stran. Vychází v edici Naše otčina.

⁶ TEPLÝ, František (5.2.1867 Marčovice u Volyně - 11.6.1945 Malenice). Katolický kněz, archivář, autor historických monografií. Dlouholetý přítel J. Š.Baara.

⁷ VROBEL, František (23.4.1892 Zábřeh - 10.5.1953 Kroměříž). Malíř, grafik, ilustrátor.

1927

Báby a dědkové.

Československé podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1927.
Povídky, 353 stran.

Soubor povídek je poutavou a trefnou studií všedních lidí. J. Š. Baar s moudrostí sobě vlastní vypráví o starých lidech, vyrovnaných se životem, smířených s osudem. Odhaluje však i jejich chyby - hamižnost, nenávisť, tvrdost srdce. Jeho povídky nepostrádají vlídný humor, pomocí něhož se jeho postavičky mnohdy dostávají do spletitých situací. Kniha zachycuje lidové zvyky, pořekadla, písně a svérázný způsob života na Chodsku.

1928

Vzpomínky Štědrého večera.

Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1928.
Pro tisk upravila Hana Štěpánková⁸ (viz kapitola 2.4), vyzdobil Richard Lauda⁹. 46 stran.

1929

Obrázky z mého života.

Československá akciová tiskárna, Praha 1929.
48 stran, vychází v edici Raná setba.

Nehistorická historie. Námitky proti Vrbovu pojetí dějin chodských rebelií. Z literární pozůstalosti J. Š. Baara uveřejňuje archivář F. Teplý.

M. Rádl, Domažlice 1929. 14 stran.

⁸ ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana (vl. jm. Anna roz. Šedlbauerová, 20.8.1890 Maškův mlýn u Kdyně - 20.2.1950 Kdyně). Vlastivědná pracovnice, regionální spisovatelka, literární historička a folkloristka.

⁹ LAUDA, Richard (3.1.1873 Jistebnice u Tábora - 24.7.1929 Tábor). Malíř, grafik, ilustrátor, autobiografický spisovatel.

1930

Druhá kniha z přírody.

Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1930.

Próza, 286 stran.

Kniha povídek a příběhů ze života přírody, hlavně lesa a lesní zvěře.

Dětské obrázky.

Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1930.

Prózy, 257 stran.

1933

Výlet na Výhledy. Studie k nenapsanému románu Svatba.

Novina, Praha 1933. K tisku upravil František Teplý. 18 stran.

Tato studie, nalezená v pozůstalosti J. Š. Baara, byla vydána u příležitosti slavnostního odhalení Baarova pomníku na Výhledech dne 5. července 1933. Součástí vydání je nákres Baarovy sochy od Ladislava Šalouna (viz kapitola 3.3) a reprodukce olejomalby prof. Jana Trefného z Domažlic.

Poslední povídky, vzpomínky a řeči.

Novina, Praha 1933. 281 stran.

Ostatní práce:

Kristus - Světlo. Cyklus řečí adventních.

V. Kotrba, Praha 1901. Vychází v edici Homiletická knihovna, 39 stran.

Klenčí, městečko na Chodsku. Historická studie. (spolu s Františkem Teplým)

Náklad vlastní, Praha 1909.

Obnova církve katolické v Československé republice. Návrh Jednoty čsl. duchovenstva v Praze.

Jednota čsl. duchovenstva, Praha 1919. Pojednání, 65 stran.

Na ochranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého. (spolu s Františkem Teplým)

Náklad vlastní, Praha 1920. 21 stran.

posmrtně:

Kázání. Ke Kristu blíž 1 - 4.

Společenské podniky, Přerov 1936-1940 (4 svazky). K tisku připravil František Teplý.

Výbory:

J. Š. Baar a Chodové. Z rukopisné pozůstalosti sestavil František Teplý.

František Obzina, Vyškov 1926. 76 stran, 12 obrazových příloh.

Na hyjtě u J. Š. Baara (Výbor z Chodské trilogie a Jana Cimbury) vyšlo ve dvou svazcích, oba vydaly Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1927:

1. *Na hyjtě u J. Š. Baara. Kniha první, Hanýžka a Martínek.* Pro mládež vybrala z knih J. Š. Baara Božena Růžková¹⁰. 203 stran.

¹⁰ RŮŽKOVÁ, Božena (5.6.1863 Čechtice - 22.9.1934 Čechtice). Učitelka, autorka prací a výborů z literatury.

a téhož roku

2. *Na hyjtě u J. Š. Baara. Kniha druhá, Sedlák Cimbura a kůň Běláček a jiné příběhy.* Mládeži dospělejší vybrala z díla J. Š. Baara Božena Růžková. 187 stran.

Rok na chodské vsi. Výbor náčrtků sestavil Vilém Bitnar. Československá akciová tiskárna, Praha 1930. 94 stran.

Hanýžka a Martínek. Výbor pro mládež.

Novina, Praha 1939. 150 stran, ilustroval Adolf Zábranský¹¹.

Na Chodsku od jara do zimy. (Výbor z knih J. Š. Baara). Uspořádala Hana Štěpánková.

Novina, Praha 1940. 384 stran, kresby Adolf Kašpar¹².

Cimburův Běláček a jiné povídky. Výbor pro mládež. Vybrala a upravila Hana Štěpánková.

Novina, Praha 1940. 168 stran, ilustroval Adolf Zábranský.

Chodské pohádky. Ze 3 sbírek J. Š. Baara Naše pohádky, Chodské pověsti, Chodské pohádky a povídky vybrala a doslov napsala Jiřina Fleková.

SNDK, Praha 1957. 132 stran.

Text upravila a poznámkami opatřila Alena Horáková. Barevné ilustrace Jan Brabec.

Výbor zahrnuje osmnáct stylizovaných pohádek pro nejmenší s chodskou lokalizací. (Klenčí, Postřekov, Díly, Soudné Pranty,

¹¹ ZÁBRANSKÝ, Adolf (29.11.1909 Rybí u Nového Jičína - 9.8.1981 Praha). Akademický malíř, ilustrátor, autor literatury pro děti.

¹² KAŠPAR, Adolf (27.12.1877 Bludov u Šumperka - 29.6.1934 Železná Ruda). Malíř a ilustrátor (Babička). Pomník v Lošticích.

Brť aj.) Humor a vtip, chytrost a moudrost jsou nejsilnějším znakem téměř všech pohádkových hrdinů. Text je částečně převeden do spisovného jazyka.

Obrácení kupce Šoršíka a jiné povídky. Výbor navrhl a uspoř. Josef Kotal¹³.

Odeon, Praha 1970. 413 stran, vychází v edici Světová četba. Text k vydání připravil, ediční pozn. a vysvětlivkami opatřil Ladislav Janský. Předmluva „Bard Chodska“ od Jana Páleníčka. Soubor méně známých a dlouho nepublikovaných povídek (Četník Papež, Nezmar, Obrácení a polepšení kupce Šoršíka, Obraz, Hrnčená bába), které představují autora jako spisovatele vystupujícího proti zaostalosti. Jsou psány s dávkou humoru až satiry; zesměšňují slepé lokaje úřední moci, ironizují pověrčivost, odhalují následky sociálních protikladů. Vydání se z piety k autorovi vrací ke znění „poslední ruky“.

Souborná vydání:

Sebrané spisy beletristické.

Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1923-1924, 30 svazků.

znovu: Novina, 1931-1941

Sebrané spisy.

Nakladatelství Bohuslav Rupp, 1946-1948, 6 svazků.

Uspořádali Jaroslav Štěpánek a Hana Štěpánková.

¹³ KOTAL, Josef (14.3.1921 Mlázov - 1.2.1989 Domažlice). PhDr., profesor střední zdravotnické školy, vlastivědný pracovník Chodska, autor historického spisu o Domažlicích.

Homiletické dílo.

Nakladatelství Bohuslav Rupp, 1947-1948, 3 svazky.

Uspořádal Jan P. Lebeda.

Vybrané spisy.

Československý spisovatel, 1957-1958, 4 svazky.

Chodské písně a pohádky. Uspořádal, předmluvu „Folkloristické dílo J. Š. Baara“ a komentář napsal Rudolf Lužík¹⁴.

Odeon, Praha 1976. 662 stran, ilustrace Hermína Melicharová.

První souborné vydání chodských lidových písní, vyprávění, pověstí a pohádek ukazuje veřejnosti méně známou Baarovu sběratelskou činnost v oblasti lidové slovesnosti a národopisu Chodska. Edice zahrnuje přes 450 chodských lidových písní, dále povídky, pohádky a pověsti z Chodska, výběr z lidového humoru, povídky psané na folklórní náměty, hádanky, přísloví, pořekadla, lidová rčení, pranostiky aj.

2.2 Venkovská elita a její ztvárnění

Považujeme-li Jindřicha Šimona Baara za modelového představitele regionální elity (z důvodů uvedených v úvodu ke kapitole 2), vyvstává otázka, jak on sám chápal a jak si představoval zástupce elity svého regionu.

Při hlubší analýze Baarova díla krystalizují dva základní a navzájem naprosto odlišné typy vůdčí osobnosti (Klener, 1996, s.1395) - intelektuální, duchovně zaměřená osoba, přicházející

¹⁴ LUŽÍK, Rudolf (25.3.1913 Zaječice u Chrudimi - 8.6.1983 Praha). Folklorista a literární historik, editor pohádek, překladatel ze slovanských jazyků.

do regionu zvnějšku na straně jedné (např. farář Josef Holoubek, který se neúnavně snaží pozdvihnout své farníky) a osobnost zemitá, spjatá s krajem, vycházející výhradně z bohatých životních zkušeností a těžké práce na straně druhé (sedlák Král, řídící pevnou rukou hospodářství i dění ve vsi).

Oba archetypy mají svůj předobraz ve skutečné postavě a nutno předeslat, že ani jedna z nich si Baarův obdiv úplně nezaslouží. Představitelkou intelektuální, citlivé, moudré, éterické bytosti, která přišla zachránit Chody tím, že si vyslechne a zapíše jejich vyprávění a vysvětlí jim, že jejich pověry jsou omyl, je samozřejmě Božena Němcová. Obdiv a adorace její osoby nejen v románu Paní komisarka se zdají být místy až nekritické; lze to částečně ospravedlnit tím, že se narodil až pět let po jejím úmrtí a nemohl se s ní tedy nikdy setkat osobně. Domníváme se také, že si Baar do jejího obrazu promítl některé vlastnosti své milované matky. V každém případě lze tento typ elitní osobnosti nejlépe pozorovat v díle Paní komisarka.

Vzorem pro druhý typ osobnosti je bezesporu sedlák z Putimi u Písku Jan Cimbura. S tímto mužem se Baar skutečně osobně znal a strávil mnoho času zaznamenáváním příběhů z jeho života. Ponechme stranou, nakolik se mu podařilo zachytit skutečnost a do jaké míry Baar podlehl idealizaci (srov. kapitola 2.3.1). Faktem zůstává, že narozdíl od Boženy němcové alias Paní komisarky (jejíž osoba je jen rámcovým koloritem pouhé třetiny Chodské trilogie) se Jan Cimbura stal skutečným fenoménem a vůdcovským prototypem sedláka, který se otiskl do podvědomí mnoha generací.

Je-li J. Š. Baar typickým představitelem elity regionu, je Jan Cimbura sice fiktivním, zato zářným příkladem elity

venkovské, jejíž působnost je narozdíl od elity lokální omezena na mikroregion v okolí konkrétní obce. Důkazem pro to, že od počátku byl Jan Cimbura bez výhrad přijat za ikonu svého druhu, je bezprecedentní počet vydání tohoto románu: od zrodu v roce 1908 se dočkal celkem 25 vydání a jednoho zfilmování bez ohledu na soudobou národnostní či politickou situaci.

Vzhledem k tomu, že zmíněný román je v kontextu Baarova díla z výše uvedených důvodů skutečně výjimečný, rozhodli jsme se provést analýzu všech dostupných vydání, která vyšla v průběhu minulého století. Zaměřili jsme se zejména na stránku technicko-grafickou (výpravnost, ilustrace...), která spolu s frekvencí vydávání v průběhu let odráží popularitu románu v té které době. Pozornost byla věnována také případným zásahům do obsahu včetně autorových věnování či doslovů, edičním úpravám apod.

Jak už bylo řečeno, dočkal se Jan Cimbura dosud celkem pětadvaceti vydání. První z roku 1908 a druhé (1921) vyšlo ještě z ruky samotného autora. Zatím poslední 25. vydání je z roku 2000. Kromě dvaadvacetileté přestávky mezi lety 1946 - 1968, způsobené zřejmě tíživou politickou situací let padesátých, vyšel román v každé dekádě minulého století alespoň jednou, ne-li pětkrát či šestkrát. Lze si jen přát, aby Jan Cimbura úspěšně přežil minimálně další století.

1908, 1. vydání - Dědictví Svatojanské, Praha.

tisk: Tiskárna družstva Vlast, náklad neuveden, 279 stran

vzhled: Vydání je ve formátu 21x15 cm. Originální desky ani papírová obálka se bohužel u exempláře, který jsme měli k dispozici, nezachovaly (tak tomu je u více vydání). Předsádka

je z tuhého zeleného papíru, na zadní předsádce se představuje nakladatelství jakožto „ústav k vydávání dobrých knih českých“ a vyzývá k předplacení avizovaných děl; 1. strana obsahuje text „Jan Cimbura. Jihočeská idylla. Vypravuje Jindřich Š. Baar. Cena 3K.“ (Zde je třeba podotknout, že samotný román končí slovy „jihočeskou idyllu“ - ve vydání následujících ovšem psáno jako „idylu“ a podtitul díla s tím vždy koresponduje.)

Papír je tenký, lesklý a hladký; písmo malé, ale se širokými rozestupy, zvláště nápadné jsou předlouhé pomlčky. (Jelikož je J. Š. Baar s oblibou používá po přímé řeči i jako vyjadřovací prostředek, je vzhled pomlček obzvláště důležitý.) Nový odstavec je dostatečně odsazen, stránky jsou číslovány nahoře na vnějším okraji. Dolní okraj listu je příliš úzký, text dosahuje téměř k ořezu stránky. Kapitoly jsou číslovány římsky s tečkou, navazují ihned na předchozí kapitolu, vynechány jsou pouze dva řádky. Vydání neobsahuje žádné ilustrace ani grafické prvky, pouze na konci poslední kapitoly je drobný geometrický ornament. Celkově je výprava 1. vydání velice chudá, což je sice mírné zklamání, ovšem pochopitelné - v roce 1908 netušil nikdo včetně autora, jaký úspěch bude Jan Cimbura v budoucnu mít.

obsah: Jelikož jde o 1. vydání, je každý detail obsahu klíčový pro srovnání s vydáními následujícími. Pasáže, které jsou předmětem různých změn v průběhu času, proto uvádíme v plném znění.

Před samotným začátkem románu stojí Baarovo věnování jeho putímskému strýci: „Putímskému faráři a svému drahému strýci, panu JOSEFU BAAROVĚ, věnuji tuto knihu.

V KLOBUKÁCH, na den Božího Těla I. P. 1907.

JINDŘICH Š. BAAR.“

Toto věnování ovšem ve všech dalších vydáních chybí, a to včetně vydání druhého z roku 1921, které Baar ještě sám redigoval; zřejmě ho tedy vědomě vypustil.

V kapitole VI. na straně 249 stojí za větou „Tak si u Cimburů dráteníci ruce podávají se Stachy (...)“ vysvětlující poznámka pod čarou tohoto znění: „Podomním obchodníkům z Král. Stach pocházejícím a prodávajícím hrábě, vidle, násady a p., říká se v jižních Čechách krátce »Staši«.“ Tato poznámka se v jiných vydáních až na výjimky, které uvedeme, neopakuje.

Za románem před zadní předsádkou pak najdeme doslov:

„Doslov.

Ukončiv „J a n a C i m b u r u“ vzpomínám vděčně svých obětavých pomocníků.

Především je to můj strýc, Josef Baar, konsistorní rada, biskupský notář, děkan a farář v Putimi. Ten mě už roku 1886.¹⁵ s Janem Cimburou seznámil, po kolikeré prázdniny u sebe mě hostil, mezi putímské občany uvedl a na četné moje dotazy neomrzele odpovídal. Knihy samé však se nedočkal. Současně s korekturou posledních archů došel mne dne 15. prosince 1907 telegram o jeho náhlé smrti. Nuže, těm dobrým lidem tam v Putími ať je tato kniha památkou na něho i na mne. Dny mezi nimi strávené patří k nejradostnějším vzpomínkám mého života. Jim také za všecku jejich lásku a ochotu patří dík můj nejpřednější.

Rukopis mi prohlédl, na četných místech opravil i cennými podrobnostmi doplnil můj věrný přítel, dobrý syn i výborný znatel staroslavného kraje prácheňského pan František Teplý, farář a historický spisovatel v Hořticích táborských.

Všem zaplať Pán Bůh.

Jindřich Š. Baar“

¹⁵ číslovka řadová

1921, 2. vydání - Čs. podniky tiskařské a vydavatelské, Praha
vzhled: 422 stran. Exemplář tohoto vydání je bohužel fyzicky nedostupný.

obsah: Oproti předchozímu obsahuje toto vydání několik podstatných změn, které učinil sám J. Š. Baar.

Text románu je rozšířen rozsáhlejšími doplňky o chovu koní (kapitoly II., III. a V.) a rodokmenem koně Běláčka (kapitola IV.). V kapitole VI. také přibylo vyprávění o pruských vojácích ve varvažovském mlýně.

Věnování strýci je zcela vypuštěno. V doslovu provedl Baar kromě drobných úprav (odstranil tečku za letopočtem 1886, „dny mezi nimi“ opravil na „dni“ atd.) čtyři zásadnější změny.

1) vypustil větu „Současně s korekturou posledních archů došel mne (...) telegram o jeho náhlé smrti.“

2) Změnil větu „František Teplý, farář a historický spisovatel v Hošticích táborských“ na „František Teplý, archivář a historický spisovatel v Jindřichově Hradci“. (Jeho přítel zřejmě změnil povolání i místo působení.)

3) vypuštěna věta „Všem zaplať Pán Bůh.“

4) před podpis přidal dataci „V Klenči, dne 6. července 1921“

Jelikož jde o poslední vydání před Baarovou smrtí, lze tyto úpravy považovat za „zásahy poslední ruky“. Následující vydání skutečně z tohoto až na výjimky (z roku 1968) vycházejí a omezují se pouze na drobné úpravy vyžádané dobou a změnou pravopisu.

1926, 3. vydání - Českomor. podniky tiskařské a vydavatelské, Praha. 422 stran.

Toto vydání, které vyšlo rok po Baarově smrti, je až na opravy omylů zjevně vzniklých překlepem zcela shodné s předchozím vydáním z roku 1921.

1927, 4. vydání - Českomor. podniky tiskařské a vydavatelské, zaps. spol. s r. o., Praha.

tisk: Rolnická tiskárna v Praze, náklad neuveden, 414 stran. Vychází v edici Sebrané spisy beletristické svazek XI.

vzhled: Vydání je ve formátu 19x14 cm. Desky tvoří černohnědý lisovaný reliéf s motivem veliké kraslice malované pěti tulipány. Uprostřed kraslice je zlatým písmem vyvedeno jméno autora a díla - totéž se opakuje na hřbetu spolu s jedním tulipánem a černo-zlatými proužky. Zadní strana desek je čistě hnědá, na spodním okraji vyraženo „Zdeněk a Jan Nožička - Karlín“. Předsádka je z tuhého žlutohnědého papíru s jemným geometrickým vzorkem.

Papír je středně silný a žloutnoucí, písmo vysoké, úzké, malý font; relativně obtížně se čte. Mezery mezi slovy jsou nepřirozeně široké, zato odsazení odstavců nepatrné. Místo klasických uvozovek se používají »tyto symboly«, což k plynulosti čtení nepřispívá.

Stránky jsou číslovány na horním vnějším okraji. Kapitoly se označují římskou číslicí a pokračují bezprostředně po předešlé. Toto vydání neobsahuje žádné ilustrace ani grafické prvky, pouze na konci poslední kapitoly najdeme symbol půlměsíce.

obsah: V Baarově doslovu je tentokrát vynecháno slovo Doslov. Text je psán kurzívou, název „Jana Cimburu“ je vložen do

uvozovek. Ostatní obsah je ponechán beze změn vůči roku 1921.

1928 - 1945, 5. až 18. vydání

V následujících osmnácti letech (meziválečných a během 2. světové války) zažil Jan Cimburu skutečný vydavatelský boom; román vyšel celkem čtrnáctkrát, např. v letech 1928, 1929, 1930, 1937, 1939, 1941, 1945, v letech 1940 a 1942 dokonce dvakrát ročně. Nejčastějšími nakladateli byly Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské (30. léta) a nakladatelství Novina (40. léta). Náklad nikdy neklesl pod 50 tisíc výtisků!

Všechna vydání se pohybují v rozsahu 330 až 430 stran. Několik z nich ilustroval Jan Hála¹⁶, k oběma vydáním z roku 1942 vytvořil obálku a frontispis Vojtěch Sedláček¹⁷.

Co bylo příčinou takového nenadálého vydavatelského zájmu o „Jihočeskou idylu“, to lze jen odhadovat. Zdá se pravděpodobné, že poklidná atmosféra venkova a bodří hrdinové milující svůj rodný kraj působili konejšivě na české čtenáře zmítané obavami o osud země. Bohužel, krizová situace válečných let zasáhla i Jana Cimburu - z vydání, která vyšla během války, byly vypuštěny veškeré nepříznivé zmínky o Němcích.

1946, 19. vydání - Bohuslav Rupp, Praha

tisk: Průmyslová tiskárna v Praze. Náklad neuveden, 400 stran.

vzhled: Vydání je ve formátu A5 (21x15 cm). Původní desky se bohužel opět nezachovaly. Papír je velice silný, matný, stále

¹⁶ HÁLA, Jan (19.1.1890 Frymburk-Blatná okres Strakonice - 17.5.1959 Važec, SR). Grafik, malíř a ilustrátor.

¹⁷ SEDLÁČEK, Vojtěch (9.9.1892 Libčany u Hradce Králové - 3.2.1973 Praha). Žák Švabinského a Preislera. Malíř, grafik, ilustrátor, středoškolský profesor. Pámátník v Javornici v Orlických horách.

drží tvar. Písmo je malé, ale tučné a ostře ohraničené, dobře čitelné (dle tiráže se jedná o styl Bodoni Monotype). Slabinou jsou stále nepřírozně dlouhé pomlčky.

Stránky lemuje značně široký vnější i spodní okraj - to je důvod, proč má toto vydání tolik stran při tak malém písmu. Stránky jsou číslovány dole uprostřed, každá kapitola začíná přehledně na nové stránce velkou ozdobnou iniciálou s květinovým vzorkem.

Přestože se nezachovaly původní desky, podařilo se nám objevit originální obálku. Na titulní straně stojí jméno autora, díla a vydavatele, taktéž na hřbetu, na zadní straně je uvedena cena (93 Kčs). Záložka stručně představuje dílo a rekapituluje, jaké knihy již od J. Š. Baara vyšly dříve.

Přes celou plochu obálky je vyvedena malba od Aloise Moravce¹⁸ - sedlák v kazajce a čepici stojí s rukou v bok na čerstvě zoraném poli a hledí na dva koně (zadní strana) pasoucí se u vody. V pozadí zvlněná jihočeská krajina. Kromě obálky je Moravec také autorem ilustrace na frontispisu. Jedná se o krásnou černou perokresbu sedláka, který oře s pluhem a koňmi na pozadí rybníka, hráze a oblaků.

Zajímavé srovnání nabízí fakt, že Alois Moravec ilustroval i vydání následující z roku 1968. Zcela zřetelně lze vysledovat značný posun ve stylu umělcovy tvorby. Ilustrace z roku 1946 (kdy bylo malíři sedmačtyřicet let) působí značně realisticky, obličej i oděv mají detailní rysy. Postavy muže i koní vypadají staticky, převládají teplé veselé barvy jako světlehnědá a oranžová. Zdá se, že Moravec ještě nezískal svůj osobitý styl v zachycení šumavských scénérií (srov. s 20. vydáním).

¹⁸ MORAVEC, Alois (5.1.1899 Chyšky u Milevska - 6.3.1987 Praha). Žák Švabinského; malíř Šumavy a jižních Čech, grafik, ilustrátor (díla Baara, Klostermanna, Stehlíka atd.).

Je skutečně škoda, že toto vydání neobsahuje více ilustrací, neboť by bylo vážným kandidátem na nejkrásnějšího Jana Cimburu ze všech.

obsah: Jelikož skončila válka, do Jana Cimbury se vrátily všechny vynechané pasáže o Němcích. Vydání neobsahuje žádnou předmluvu ani ediční poznámku. Vychází z roku 1921, chybí proto pochopitelně věnování strýci; doslov zůstal beze změn. Do kapitoly VI. se však vrátila poznámka pod čarou přejatá z roku 1908.

1968, 20. vydání - Lidová demokracie, Praha

tisk: Stráž, tiskařské závody, n. p. Plzeň, závod ve Vimperku; náklad 90 tisíc, 326 stran. Vychází (po dvaadvacetileté odmlce) v edici Vyšehrad u příležitosti blížících se 100. narozenin J. Š. Baara.

vzhled: Vydání má formát A5. Desky jsou z jemného sytě zeleného plátna, na titulu je zlatě vyvedena veliká prostorová iniciála JŠB, porostlá lístky a květy. Na hřbetě stojí zlatým písmem jméno autora a díla spolu s miniaturním lipovým lístečkem. Předsádka je bílá.

Použit byl kvalitní, pevný papír, u listů s ilustrací ještě tužší a z druhé strany prázdný. Písmo je veliké (o mnoho větší než v následujících vydáních z 80. let), výborně se čte. Stránky jsou číslovány dole uprostřed. Kapitoly označené římsky začínají pouze s několikařádkovým odstupem, zato mají velikou první iniciálu.

V tomto vydání se po šedesáti letech konečně dočkáme řádných ilustrací, a to rovnou od Aloise Moravce. Už oranžová monochromatická kresba na první dvoustraně je prvotřídní - zobrazuje jihočeskou krajinu s rybníkem, který se rozlévá až do

popředí. Pije z něj kůň, o něhož se zamyšleně opírá mladík ve venkovském oděvu. Celý výjev působí poklidně, uvolněně a idylicky v dobrém slova smyslu.

Ostatní ilustrace/akvarely jsou celostránkového formátu na šířku. Zachycují různé výjevy ze vsi, z hospodářství a každodenního života venkovanů (děti si hrají na návsi u kapličky, kočár jedoucí v noci lesem, vesničané jdou z kostela apod.). Moravec ztvárnil Cimburou Putim u Písku tak, jak skutečně vpadá - lze to poznat podle kostela na kopečku i podle siluety vsi za řekou Blanící.

Jakákoli z použitých ilustrací by byla ozdobou umělecké sbírky. Nacházíme se v malířově nejsilnějším období, kdy se dopracoval k typickému zachycení Šumavy pomocí lehkých črt, rychlých tahů štětcem a teskných tlumených barev (kouřová, modrá, tmavohnědá, nafialovělá). Občasná sytá červeň putimských krojů jen umocňuje atmosféru venkova 2. poloviny 19. století. Toto vydání je především díky mistrovství Aloise Moravce (který ilustroval všechna Baarova díla vydaná v nakladatelstvích Lidová demokracie a Vyšehrad) bezesporu nejkrásnějším Janem Cimburou ze všech pětadvaceti verzí!

obsah: Toto vydání vychází z roku 1908, osahuje tedy Baarovu první verzi doslovu (vč. informací o strýcově smrti). Název „*Jana Cimburu*“ je v uvozovkách a kurzívou, datace chybí. Následuje dvoustránková ediční poznámka od Marie Voříškové¹⁹, kde rekapituluje, jak se Baar seznámil s Cimburou, jeho spolupráci s Františkem Teplým a některé podrobnosti z románu (úlohu koní apod.). Také objasňuje jazykové úpravy, které byly provedeny v souladu s tehdejšími Pravidly českého pravopisu.

¹⁹ VOŘÍŠKOVÁ, Marie (15.9.1907 Vrané nad Vltavou). Dramatička, autorka pohádek.

Vydání uzavírají ojedinělé Vysvětlivky, které s odkazem na stránku v textu vykládají přibližně třicet použitých archaických výrazů (krušec soli, kantárek, podžeračka atd.).

1979, 21. vydání - Československý spisovatel, Praha

tisk: Stráž, tiskařské závody, n. p. Plzeň, závod ve Vimperku; náklad 70 tisíc, 385 stran. Vychází v Edici české klasické prózy a poezie Slunovrat.

vzhled: Vydání je ve formátu 20x13 cm, desky jsou potažené okrovým plátnem s velikým žlutým symbolem slunce na titulu (edice Slunovrat). Na hřbetu stojí drobným černým písmem jméno autora a díla. Předsádka je z nažloutlého papíru a vpředu i vzadu ji zdobí stejná zelená ilustrace od Cyrila Boudy²⁰ - statný listnatý strom, pod kterým stojí pluh; na pozadí se vlní jihočeská krajina s kostelíkem, rybníkem a řadou topolů.

Použit je silný kvalitní papír, písmo je drobní, nízké, ale celkem dobře čitelné. Stránky se číslují na spodním okraji stránky uprostřed. Římsky označené kapitoly navazují bezprostředně na předchozí, alespoň však mají opravdu velikou tučnou iniciálu.

Kromě výše popsané předsádky bohužel nenajdeme žádné další ilustrace, pouze frontispis obsahuje drobnou Boudovu perokresbu s motivem kočáru taženého koňmi po kamenité cestě.

obsah: Na začátek čtenáře překvapí šestistránkový úvod-medailon J. Š. Baara od dr. Vladimíra Štěpánka²¹ doplněný nepřilíš vydařenou Baarovou podobiznou. Bohužel musíme

²⁰ BOUDA, Cyril (14.11.1901 Kladno - 29.8.1984 Praha). Žák Švabinského a Kysely, profesor figurální kresby na ČVUT. Malíř, grafik, ilustrátor, autor 49 realizovaných návrhů sakrálních vitráží.

²¹ ŠTĚPÁNEK, Vladimír (24.7.1917 Plzeň - 13.11.1991 Praha). PhDr. CSc., docent české literatury, autor prací z oboru.

konstatovat, že jde o tendenční text nemálo poplatný tehdejšímu režimu, který zlehčuje náboženské cítění sedláků (a nazývá ho „kultem tradice“) a snaží se Baara stylizovat do role hlasatele pokroku a kriticko-realistického myšlení(!).

Toto vydání, narozdíl od předchozího, opět vychází z roku 1921, Baarův doslov (psaný kurzívou) je proto uveden v jím upravené verzi, jedinou odchylku tvoří záměna pořadí datace a podpisu. Zmiňuje to také ediční poznámka a zdůrazňuje, že za směrodatné považuje spíše zásahy poslední ruky než první verzi. Jazykové úpravy navazují na předchozí 20. vydání z roku 1968 a akcentují soudobá pravidla pravopisu. Zmizel také značný podíl redundantních pomlček (před a za přímou řečí), které sice jsou Baarovým výrazovým prostředkem, ovšem pro současného čtenáře jsou rušivým elementem.

Za tiráží následuje seznam dosud vydaných svazků v edici Slunovrat.

1985, 22. vydání - Československý spisovatel, Praha

tisk: Stráž, tiskařské závody, n. p. Plzeň, závod ve Vimperku; náklad 82 tisíc, 385 stran. Vychází v Edici české klasické prózy a poezie Slunovrat.

vzhled: Vydání je opět ve formátu 20x13 cm a můžeme rovnou konstatovat, že vzhledem i obsahem je zcela identické s předchozí publikací z roku 1979 - jedná se prakticky o reedici. Odlišnosti lze najít jen v ediční poznámce, která poukazuje na drobné pravopisné změny oproti předchozímu vydání v souladu s platnými pravidly.

1989, 23, vydání - Československý spisovatel, Praha

tisk: Stráž, tiskařské závody n. p., Plzeň, závod ve Vimperku; náklad 15 tisíc, 289 stran. Vychází v edici „ilustrovaná řada“ Slunovratu k 120. výročí Baarova narození.

vzhled: Vydání má velkorysý formát 25x16 cm - největší rozměry ze všech pětadvaceti exemplářů. Desky jsou černé, strohé a nápadně vysoké, vyrobené z plastové imitace textilu. Na titulu i na hřbetu je velkým bílým písmem vyveden název díla a autor, předsádka je čistě bílá.

Použitý křídový papír příjemně překvapí svou kvalitou stejně jako střední ostře tištěné písmo, které se výborně čte a lahodí oku. Neobvykle široký vnější okraj v kombinaci s už tak vysokou knihou působí, že sloupec textu je dvojnásob vyšší než širší. Stránky jsou číslovány na vnitřním spodním okraji pod vodorovnou linkou, odsazení nových kapitol o několik řádek relativně stačí k přehlednosti.

Absolutní prvenství drží tato publikace v množství ilustrací (od Jana Hály). Průměrně každá čtvrtá strana obsahuje alespoň malý obrázek. Ilustrace jsou většinou přes polovinu stránky veliké (ani jedna celostránková) a ztvárňují aktuální děj v knize. Téměř pohádkové výjevy vynikají svou pestrostí a barevností, převažuje zelenkavo-béžové ladění, které působí jako pravý opak k Moravcově tklivé atmosféře. Celkově kniha působí lehce kýčovitě a budí dojem, že je určena spíše dětským čtenářům; pokud to byl skutečně záměr, je na místě pochvala za snahu o Cimburovu propagaci.

obsah: I toto vydání a tím i doslov vychází z roku 1921; datace je však umístěna až za podpis. Stručná ediční poznámka upozorňuje na změny provedené v interpunkci a psaní velkých písmen, přičemž poukazuje na platná pravopisná pravidla.

1994, 24. vydání - Knižní klub, spol. s r. o., Praha

tisk: Moravská tiskárna Olomouc, spol. s r. o., náklad neuveden, 308 stran.

vzhled: Desky formátu A5 jsou tmavozelené z lesklého plátna s příměsí umělého vlákna. Titul vroubený bordurou s motivem révových listů nese jméno autora, díla a vydavatele vyvedený bombastickým zlatým písmem. Totéž se opakuje na hřbetu včetně loga Knižního klubu.

Papír je oproti tomu nápadně tenký, podřadné kvality a prosvítá skrz něj text z druhé strany, což působí poněkud rušivě. Široké písmo má značně kolísavou tučnost. Grafická úprava, dá-li se tak nazvat, vykazuje úpornou snahu ušetřit místo; text se tísí od kraje ke kraji, horní i spodní okraj prakticky neexistuje a téměř vytěsňuje číslování stránek dole uprostřed. Odstavce jsou odsazeny jen o dva znaky. Rovněž nové kapitoly se přímo tlačí na ty předchozí.

Nepřekvapí, že po ilustracích bychom pátrali marně, nenajdeme ani sebemenší ornament či ozdobný prvek.

obsah: Text kopíruje předchozí vydání bez jakýchkoli úprav, kromě samotného románu není připojena ani řádka navíc. Publikace vyšla očividně ve spěchu za účelem rychlého zisku z oblíbeného díla. Většina prostředků byla evidentně vynaložena na honosnou vazbu; toto vydání je s největší pravděpodobností určeno k vystavení v domácí knihovničce klasiků, kde na ubohého Jana Cimburu bude ve vybrané společnosti F. L. Věka a Divé Báry tiše padat prach.

2000, 25. vydání - Vydavatelství Blok, Třebíč

tisk: Akcent, spol. s r. o., Třebíč, náklad neuveden, 399 stran.

vzhled: Poněkud neobvyklé vydání se skutečně nepodobá žádnému z předchozích.

Desky přibližného formátu A5 zaujmou bílým, leskle laminovaným, navíc omyvatelným provedením, nešetří ovšem ani barvami - jméno autora je vyvedeno zeleně, název díla hnědě (totéž na hřbetu) a všemu kraluje poněkud rozverně kolorovaná perokresba - busta sebevědomého mladíka ve vyšívaném kabátci s vlajícími blond vlasy. Hoch stojí před vraty statku ve stylu Selského baroka a za zády mu vykukuje koník s bílou hřívou.

Kvalitní křídový papír dělá dobrý dojem, který je ovšem částečně narušen sice širokým, ale příliš tenkým písmem, které se špatně čte („míhá“ se před očima). Horní i spodní okraj stránek je velkoryse odsazen, což se bohužel nedá říci o vnitřním okraji. V kombinaci s tuhou vazbou, která se dostatečně nerozevívá, je skutečně obtížné přečíst začátky řádků. Číslování stránek a návaznost kapitol se nijak nevymyká běžné úpravě.

Očekávání, která v čtenáři vzbudí úvodní ilustrace, zůstane bohužel nenaplněno; rozmach autorky Ireny Šmalcové (v tiráži mylně uvedena jako Šmaleová) končí na frontispisu, který je navíc kopíí mladíka z titulu - jen je vyveden v černobílé perokresbě, zrcadlově převrácený a za zády se mu místo koně táhne zorané pole lemované lesem. Posledním pokusem o ilustraci je ještě malý náčrtek na začátku první kapitoly, který představuje selské stavení s předzahrádkou plnou slunečnic.

obsah: Baarův doslov je poněkud nesourodě zkombinován z prvních dvou vydání. Potvrzuje to i ediční poznámka

Vlastimila Válka²², která rekapituluje specifika jednotlivých vydání a přiznává, že vychází jak z roku 1908, tak z roku 1921. V praxi to znamená, že pasáže, které J. Š. Baar zásahem poslední ruky pozměnil či vypustil, editoři místy vrací zpět.

Značných změn se dočkala i pravopisná stránka. Dle aktuálních pravidel bylo opraveno psaní velkých a malých písmen, spřežky či předložky s/z. Vypouští se většina pomlček v přímé řeči, někdy jsou nahrazeny čárkou. Veškeré jazykové (nikoli gramatické) úpravy jsou doslovně vypsány i s číslem stránky na konci knihy (např. strana 132: „Jednej pravě místo právě“ apod.).

Toto zatím poslední vydání navazuje na tradici posledních pětadvaceti let, kdy Jan Cimburá vycházel průměrně po pěti až šesti letech. Kvalita provedení (až na nešťastný exces Knižního klubu z roku 1994) má také stoupající tendenci. Lze se proto optimisticky domnívat, že nastal čas když ne pro další řadu sebraných spisů Jindřicha Šimona Baara, tak alespoň na nového Jana Cimburu pro 21. století.

2.3 Analýza literární tvorby

2.3.1 Selský a kněžský cyklus

Díla, která řadíme k takzvanému *selskému cyklu*, mají oproti následujícímu kněžskému cyklu výhodu, že se neomezují na kněžské problémy a na reformní myšlenky Katolické moderny. Najdou si proto snáz svého čtenáře.

²² VÁLEK, Vlastimil (16.6.1931 Olomouc). PhDr., odborný asistent na katedře české a slovenské literatury Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Práce v oboru.

Přes jednotící téma lze v tom množství děl převážně z chodského prostředí vysledovat různé tendence. Najdeme zde morality, které zároveň patří k moralistním povídkám (Mrtvě uctivě pochovávat, v souboru V temných barvách, 1916), smutné humoresky (Bába svíčková, v souboru Z duchovní správy, 1911) či obrázky z krutého života chudých vesničanů (Pro kravičku, 1905).

Během jednoho roku Baar vytvořil dvě archetypální postavy sedláků – Sedmeru a Cimburu. Sedmera (román Poslední rodu Sedmerova, 1908) se vzděláním a liberálním myšlením odcizí vesnickému smýšlení, ovládne finančně rodnou ves, ale rozloží ji mravně a zruinuje. Naopak Cimburu (román Jan Cimburu, 1908) je vlastně světec, zbožný a pracovitý člověk (podle hesla Modli se a pracuj!), který žije v souladu s přírodou, hájí vesnickou pospolitost (a podezříváme ho, že umí předpovídat budoucnost a mluvit s ptáky). Jak poznamenává Martin C. Putna, Jan Cimburu je víc než jen chválou zbožného venkovanství nebo významným vesnickým románem – je to skutečný selský mýtus. Putna nepovažuje to, že Cimburu skutečně žil v Putimi (kde ho Baar poznal při návštěvách u strýčka faráře – Putim je pro něho zřejmě skutečně osudová), za paradox a poukazuje na to, že kult předků je znám všem starým národům (Putna, 1998).

Podtitul románu je Jihočeská idyla. Idyla je vskutku umírněný příměr na situaci, když starý Cimburu vykládá rýmovaná moudra knížeti Lobkowiczovi a ten se mu jde poklonit k jeho hrobu. Napadne nás logicky – to je přece analogie k Babičce a paní kněžně. Baarův nekritický obdiv k Boženě Němcové tedy zanechal stopy o celých patnáct let dříve, než vzniklo stěžejní Baarovo dílo, Chodská trilogie Paní

komisarka – Osmačtyřicátníci – Lůsy (1923-25). K chystanému čtvrtému dílu Svatba si Baar stihl zapsat jen pár poznámek, pak jeho práci uřála smrt. Je to zřejmě nejvyzrálejší selský román, princip zůstává zachován – střídání ročních období, práce v hospodářství spjatá s církevními svátky a tradicemi, o kterých se už Baar netají, že jsou promíšené s pověrami a pohanskými rituály. Největší a jedinou slabinou je bohužel postava Boženy Němcové, která jako bledý přízrak z jiného světa pluje Chodskem a brojí proti pověrám. Jestliže byl Cimburá mýtus, který si získal úctu svých potomků svou rozvážností a moudrostí, je Božena Němcová chimérou, která se stylizuje do ochránitelky národopisných zvyklostí v kraji, se kterým nemá ale vůbec nic společného.

Velmi emotivním a přesvědčivým dílem je naopak román Poslední soud (1914), který je absolutním protikladem k cimburáské idealizaci sedláků. Baar se v Posledním soudu nezdráhá poukázat na všechny špatné stránky chodské povahy, hlavně sudičství, které se rodí z lakoty, závisti a tvrdého srdce. Zvláště první díl U Porazilů líčí s neúprosnou gradací monstrózní soudní spor dvou bratrů, kteří v banální při o studnu zruinují kvůli soudním výdajům své rodiny: „To se musí žalovat, šetření zavést,“ radí advokát a hned diktuje písaři na arch žalobu proti neznámému pachateli, kolky, útraty, starý účet k tomu a dr. Rubín žádá na Hadamovi tak hroznou sumu, že se zalekl“ (Baar, 1958, s.126), upadnou do dluhů a alkoholismu a na závěr jeden druhého v afektu zavraždí. Druhý díl Na děkanství řadíme do cyklu kněžského a rozebíráme ho v následující části této kapitoly.

Další ukázkou Baarova umění přiblížit nám život sedláků a venkovanů jsou díla Skřivánek (1912), Hanče (1916), Hu nás

(1920) či Amerikáni (1926). V selském cyklu se nám Baar představuje jako neomylný a spravedlivý soudce selských povah. Po zásluze u svých postav vyzdvihuje lásku k rodnému kraji a soudržnost rodiny, zbožnost a poslušnost před Bohem. Naopak neúprosně, až sarkasticky tepe jejich paličatost, pověřčivost a škudlivost hraničící s lakomstvím. Nikdo nezná tak dobře srdce chodských sedláků jako právě Baar.

Takzvaný *kněžský cyklus* tvoří příběhy z kněžského prostředí, které mají za úkol upozorňovat na specifické problémy venkovských farářů, které patřily k přísně střeženým vnitřním záležitostem katolické církve. Někdy se pro tato díla používá termín nápravné prózy. Nikdo před Baarem ani po něm nezobrazil osud českého kněze tak všestranně a hluboce. Soudobá kritika reagovala značně podrážděně na Baarovo vylíčení duchovních, kteří své povolání prožívají velmi opravdově – a krutě strádají. Většina románů a povídek kněžského cyklu vyšla nejdříve v časopisu *Nový život* a byla účinným proklamátorem reformních požadavků (viz kapitola 2.5).

Některé z próz jsou jednostrannými moralitami, např. *Farská panička* (1900). Farská hospodyně ovládne stárnoucího faráře, okrádá ho a po jeho smrti spokojeně počítá, kolik si nakradla: „Svěř se mi jako sestře, kolik si přece vezeš? – Několik stovek přes patnáct tisíc, řekla vážně Tereza a upřela oči na svoji družku. – No, dušinko, umřel trochu brzy, mnoho to sice není, ale je to slušné. – A Tereza vešla do najatého bytu, v němž počala žítí druhou půli svého života“ (Baar, 1990, s.106).

Román Kohouti (1901) popisuje soupeření ambiciózního kněze s pokrokářským učitelem, kteří rozvrátí názorově vesnici svými urážkami a polemikami. Prospěch z toho má místní bohatý Žid, který začne obec poněmčovat. Tato novela se jeví poněkud protižidovská.

Jiné prózy začínají čistě moralistně, ale překvapí průběhem a hlubokým citovým prožitkem. V novele Žolinka (1905) se starý kněz chorobně fixuje na svého psa, protože mu nikdo jiný neprojeví ani náznak citů. Baar ovšem neříká ani slovo proti celibátu, jen poukazuje na citovou vyprahlost a frustraci duchovních, kteří se navíc netěší ani úctě farníků.

Krásným a dojemným vyprávěním je Baarův vůbec první román Cestou křížovou (1899). Sledujeme zde osudy kněze vylíčené ve čtrnácti kapitolách, alegoricky zobrazených jako čtrnáct zastavení Krista na křížové cestě na Golgotu; od nuceného vstupu do semináře přes nadšení nového duchovního, zklamání z úrovně farníků, nemoc, finanční nouzi a smrt v absolutní bídě. Baar zde částečně popisuje vlastní problémy a životní peripetie.

Do kněžského cyklu si dovoluujeme zařadit také druhý díl románu Poslední soud, který jinak náleží do cyklu chodského. Díl zvaný „Na děkanství“ brilantně a emotivně popisuje osudy Martina Porazila mladšího (syna staršího z bratrů Martina, který byl v prvním dílu bratrem Adamem zavražděn). Do první etapy mladého Martina zobrazil Baar svůj osud – mladý Martin musí na příkaz matky do semináře a prožívá útrapy jako mladý farář. Později, když se Martin Porazil stane děkanem, s Baarovým osudem se poněkud rozchází – jeho matka ho tyranizuje, ovládne jeho život, až ji v afektu málem uškrtí; po tomto činu jí

raději přenechává veškerý majetek a odchází do kláštera, kde se setkává se strýcem Adamem – vrahem svého otce.

Dalšími, poněkud kratšími útvary, které doplňují mozaiku kněžského díla J. Š. Baara jsou novely Stavěl (1903), Páter Kodýtek (1902) či Žebračka (1908).

Baar se ve svém kněžském cyklu dlouhodobě zaobírá situací tehdejšího řadového kněze a snaží se čtenáři přiblížit jeho lidská a profesní trápení. Zvláště tyto pasáže bývají nejdojemnější a nejopravdovější z celé knihy.

2.3.2 Dětská literatura

Tuto kategorii zavádíme svévolně navzdory všem oficiálním studiím či shrnutím Baarova díla. Musíme konstatovat, že obecně bývá literatura pro děti opomíjena a bagatelizována, přitom má klíčovou úlohu při formování osobnosti malého čtenáře a zásadně ovlivní jeho celoživotní vztah k literatuře vůbec. Tím se dostáváme k otázce, zda nutit žáky základní školy prokousat se Aloisem Jiráskem přinese ten správný vzdělávací efekt, či zda spolehlivě vytvoří literární blok.

A co víc - vrátíme-li se k tématu - autor, který se stane u dětí oblíbeným, bývá zaškatulkován jako „dětský spisovatel“ v klasické beletrii se prosazuje nesnadno. Jako příklad bychom uvedli Jana Drdu, jehož České pohádky jsou legendou, avšak Němou barikádu si málokdo vybaví.

Jindřich Šimon Baar se bohužel literatuře pro děti a mládež věnoval jen okrajově, tím méně, čím intenzivněji vyučoval malé školáky ve svých farnostech a vyprávěl jim své příběhy. Jeho sběratelská vášeň pro lidovou slovesnost zahrnuje naštěstí i pohádky, takže mohly vyjít dva soubory Naše pohádky (1921) a Chodské povídky a pohádky (1922).

Dále vyšla dvojice povídek Hlad – Syn (1923), dětem jsou také určeny dva výbory z Baarova díla Sedlák Cimbura a kůň Běláček (1927) a legendární Hanýžka a Martínek (1927).

Ve svých knihách určených dětem se Baar snažil v malých srdcích vzbudit lásku a upevnit vztah k rodnému kraji (jako ho miloval Cimbura), vztah a úctu k přírodě a zvířatům (v Našich pohádkách) a samozřejmě vyzdvihoval i upřímné přátelství, jaké mezi sebou měli Hanýžka s Martínkem. V dětské literatuře se nám Baar neukazuje ani tak jako kněz, spíše jako milující otec, kterým mu nebylo nikdy umožněno se stát.

2.3.3 Povídky a kázání jako edukační nástroj

Povídky jsou podstatnou součástí Baarova díla, byť se mohou zdát jen jako výplň mezi hlavními romány. PhDr. Vladimír Štěpánek (viz pozn. pod čarou č.21) dokonce tvrdí, že teprve uplatníme-li zřetel k jeho povídkové tvorbě, poznáme celou Baarovu osobnost (Štěpánková, 1931). Celkově můžeme rozlišit tři tématické proudy.

Venkovské povídky. Baarovy povídky inspirované chodským selským životem jsou vskutku epické. Ani tam, kde se soustředil na výrazně regionální látku, nenechal převážit popis nad poutavým vyprávěním. Největším přínosem je jednoznačně živé a poutavé přiblížení každodenního života na Chodsku v 19. století. To nejlepší je shromážděno v souboru Hrnčená bába a jiné povídky.

Moralistní povídky. Právý opak pestrých venkovských povídek – drží se většinou osvědčeného ponaučení na konci. Baar je psal pro nejlidovější okruh čtenářů, publikoval je v ne zcela kvalitním časopisu Dědictví svatojanské. Nejlepší asi bude hodnotit tato dílka jako důkaz Baarovy všestrannosti a

schopnosti přizpůsobit se úrovni čtenáře, „naladit“ se na jeho vnímání. Příkladem je soubor Mžikové obrázky (1909-1914).

Povídky z různých období. Poněkud problematická kategorie, kterou zastupují soubory *Na srdci přírody* (1925) či *V temných barvách* (1916). Baar zde přesahuje rámec venkovské prózy a projevuje se jako průkopník nového typu křesťanského charismatu v moderní literatuře. Martin C. Putna toto umělecké a zároveň duchovní vidění světa nazývá existenční spiritualismus (Putna, 1998). U Baara se to projevuje úvahami o propojenosti lidských osudů s jinými tvory či přírodou.

Poslední oblastí Baarovy literární činnosti, kterou nelze opomenout, jsou jeho *kázání*. U všech kněžských spisovatelů je kazatelské dílo, existuje-li, neoddělitelnou součástí díla literárního. U Jindřicha Šimona Baara se zdá tento žánr být jemu srdci nejbližším, což je logické, neboť přese všechno byl v první řadě duchovním a teprve pak literátem. V jeho kázáních nacházíme extrakt z esencí rozptýlených v jeho beletrii – špetku myšlení reformistického, novoromantického, ohlasy na moderní evropskou kulturu i obrozené vlastenectví.

Soustředíme-li se na tyto rozmanité vlivy, prostupující jeho kázání, můžeme nahlédnout nejen do duchovního zázemí samotného Baara, ale obecně do duše českého kněze na přelomu 19. a 20. století. V Baarových kázáních, z nichž některá vyšla ještě za jeho života a později jako čtyřsvazkový soubor *Ke Kristu blíž* v letech 1936-1940, se průběžně objevuje Baar několikerý, vždy takový, jakého ho jeho farníci potřebují. Ukazuje se nám jako...

Baar vzdělanec, který příklady do svých kázání vybírá často ze světové literatury a zakončuje je verši.

Baar vlastenec apelující na národní cit farníků při všemožných příležitostech (i o svatbách) a hájící české kněze s poukazem na to, že jsou to „synové českých matek, většinou z chudých chalup“.

Baar křesťanský osvícenec, který zdůrazňuje, jak církev vždy podporovala vzdělání, uvádí dlouhé výčty kněží-vynálezců, učenců a spisovatelů, a varuje před falešnou osvětou, neboť „vůlí Kristovou je, aby naše víra nebyla slepá, ale osvícená“ (Kázání Jindřicha Š. Baara, 1936, s.103). Jeho ústřední a mnohokrát používanou metaforou je „Kristus=světlo“. K jeho osvícenství patří i boj proti pověrám (stejně jako to popsal v Chodské trilogii, kdy se například páter Fastr rozčílil a zakázal sedlákům zvonit na mraky, aby se vyhnuli krupobití) a varování před různými „zjeveními“.

Baar kněz sociální, který obrací kritiku kapitalistického kultu majetku i proti církvi samé a nabízí jí cestu chudoby. Kapitalismus je podle Baara s křesťanstvím absolutně neslučitelný. Jedno kázání nese titul „Zlato-děbel“, jemuž se všichni klaní: „Má-li být lépe, odpoutejme se my sami, odpoutejme Církev, odpoutejme věřící lid od statků a zlata, nepečujme o bohatství, o stát církevní i světský, o platy a sbírky, ale snažme se, aby v nás povstal odpůrce zlata (kapitalismu) (...) Chudoba, řekne se, ta těžko povede boj proti zlatu. Není pravda. My křesťané jsme děti té nauky, která nelekla se zlata ani moci, která, chudá a bezbranná, přemohla bohatý Řím a celý svět. Nuže, ať dějiny se opakují!“ (Kázání Jindřicha Š. Baara, 1936, s.78).

Baar dědic baroka, který často mluví o smrti a rozpadu, a to ani ne na pohřbech (tam bývá naštěstí spíš utěšující), ale v běžných nedělních promluvách. Najdeme u něj celý postní

cyklus na téma „memento mori“, nebo příklad o věřícím medikovi, který ukázal své zděšené dívce její rentgenový snímek a řekl: „Tak je to, to jste vy, co více na vás visí, jest obal červům a hnisu propadlý“ (Kázání Jindřicha Š. Baara, 1939, s.73). Najdeme i typicky barokní volání: „Kam přijdeme jistě? Jdeme smrti vstříc. Ano, každým krokem se blížíme smrti a hrobu. My jdeme na soud...“ (Kázání Jindřicha Š. Baara, 1939, s.121).

Baar moralista, který káže proti nestřídmosti či o lásce k rodičům - uvádí hrozné výjevy, např. jak dcera vleče matku na výměnku za vlasy po dvoře a matka křičí: „Dost! Tady stát! I já svou matku vlekla jen sem ke studni a ne dál!“ (tamtéž, s.217). Baar také často horlí proti alkoholismu a kouření, proti zálibě v luxusu, chválí stud (ale není vyloženě pruderní).

Baar horlící proti nepřátelům církve. Napadá moderní kulturu, je proti vzdělání vedoucímu k nevěře, proti nevěreckému tisku, který údajně šíří „najatí a placení agenti, kteří nabízejí peníze, lákají k odpadnutí, svádějí, lžou a pomlouvají“. Vystupuje také proti svobodným zednářům a ateistickým myslitelům.

A konečně náš milý *Baar - venkovský farář*, který vypráví lidové zázraky o potrestání záletníka za nevěru nebo o odměnění mariánského ctitele za zbožnost. Když vyzývá lidi k četbě, doporučuje lidový časopis Kříž a Maria plný historek o potrestání a odměně. Jeho láska k prostým farníkům se projevuje zvláště v řečech svatebních a pohřebních, dojemných, ale nikdy kýčovitých. Při každé, i té nejhorší smrti (smrt mentálně postiženého, smrt ženy po porodu, smrt sebevraha) dokáže najít slova útěchy a drastickým barokním obrazům se opatrně vyhýbá.

V této poslední podobě kazatele Baara se všechny protiklady z jeho kázání slučují. Přes všechno rozčilování a trpká zklamání z jejich poklesků on své farníky upřímně miluje a jediné proto se jim snaží přizpůsobit, jak jen mu to svědomí dovoluje. Jindřich Šimon Baar by si směl říct s apoštolem Pavlem: Všem jsem se stal vším (Putna, 1998).

Nabízí se přirozeně otázka, zda Baar – muž reformních myšlenek – využil svá kázání k osvícenému působení na své farníky. V jeho řečech jsme se snažili najít stopu protestů či nabádání posluchačů k podpoře reformy církve. Odpověď: Baar se nikde ani nezmiňuje o svých snahách či o cílech Jednoty katolického duchovenstva, potažmo Katolické moderny. Je to i logické. Baar si dobře uvědomoval, že mluví k obyčejným venkovským lidem, k farníkům se všedními starostmi, kteří jsou sami zkoušeni životem. Nezatěžoval proto jejich mysl a nevzbuzoval v nich pochybnosti myšlenkami na případné nedostatky katolické církve, která jim naopak měla být neotřesitelnou oporou a autoritou.

2.4 Život a odraz životních reálií v tvorbě

Dětství a studium. Narodil se 7. února 1869 v Klenčí pod Čerchovem v malém domku nad farou, kde se říkalo „u Dolejších Holubů“. Jeho matka, pravověrná chodská selka, Jindřicha i o čtyři roky starší sestru Barušku od útlých let vedla k modlitbě, práci a šetrnosti. Byla bezpochyby nejdůležitějším člověkem v Baarově životě. Otec byl prostý, svědomitý sedlák. Již to, že jeho bratr a Jindřichův strýc Josef byl knězem v Putimi, dosvědčovalo, že rod Holubů byl velmi pobožný.

Jindřich se na základní škole v Klenčí (1875-80) dobře učil a jevil nevšední zájem o literaturu. Jeho sestřenice Máša Sperlingová-Baarová vzpomíná: „Jen po knihách se sháněl. Strýček Jiří stěžoval si u nás jednou: »Nikam nejde. Koupil jsem mu tedy brusle. Pozoruji, že sedí u knih, ač je venku krásná klouzačka. Udeřím na něho: - Proč se nejdeš klouzat?- červená se. - Snad jsi je prodal? - Ano, prodal a za stržené peníze koupil jsem si knihu. Já chci, aby se povyrazil a on si koupí knihu«" (Žáček, 1948).

Jindřichovi učitelé shodně potvrzovali, že by měl jít na studie. Rodiče radu uvítali s povděkem, ale obávali se velikých vydání. Strýc Josef vymohl Jindřichovi stipendium a ten tedy roku 1880 nastoupil na gymnázium v Domažlicích – to, které dnes nese jeho jméno.

Baarovi se na nové škole z počátku nelíbilo. Osobní nechuť k některým profesorům a stesk po domově způsobily, že byl zamlklý, těkavý a trvalo dlouho, než se začlenil mezi spolužáky. V té době začíná být literárně činný ve studentských časopisech *Lípa* a *První vzlety* pod pseudonymy Chod Klenčský, Jan Slabý, J. Hynek.

V semináři. Mladému Jindřichovi bylo v semináři v pražském Klementinu úzko. Opět se uzavřel do sebe a s nikým se nepřátelil. Jako dítě hor ho odpuzovaly úzké chladné chodby a tmavé učebny, byl často nemocen – „Inhaloval, ochuravěl vážně, chrlení krve dostal. Hlas mu od té doby zůstal dlouho jako zastřený. Ve knize Holoubek je snad vylíčeno kus jeho života v semináři,“ líčí spolužák Václav Pejšek (Šach, 1927).

Kdykoliv ho přepadly pochybnosti, mučící všechny mladíky, kteří nešli na kněze dobrovolně, zabral se do

intenzivní práce. Kromě studia se věnoval i psaní drobných literárních útvarů, ovšem tajně pod pseudonymem Jan Psohlavý. Stal se předsedou literárního spolku Růže Sušilova, kde se sblížil s několika spolužáky, pozdějšími spisovateli, hlavně se Sigismundem Ludvíkem Bouškou či Karlem Dostálem Lutinovem, se kterými spolupracoval po roce 1896 v měsíčníku Nový život. Jejich literární dílka mají v této době převážně lyrický charakter a nezdá se dosud, že by se mladí seminaristé vážně zabývali reformními myšlenkami, které je po letech tak úzce spojily pod křídly Katolické moderny (viz kapitola 2.5).

O svém vysvěcení roku 1892 v chrámu sv. Víta si poznamenal do deníku: „Den 19. července – den mé primice. Že jsem přežil, bylo zázrakem – tolik a tak sporných dojmů více nezažiji Plakal jsem jako dítě.“

Při zkoumání Baarova života jsme několikrát narazili na sporná místa, týkající se jeho vstupu do semináře. Baar podle několika pamětníků vždy toužil studovat filozofickou fakultu, být profesorem a vyučovat mládež, zmiňuje se o tom i ve svém deníku (Forst, 1985). Je tedy nepochybné, že do semináře nevstoupil z vlastního přesvědčení.

V literatuře lze vyzorovat dva rozdílné názory na okolnosti, které přinutily Baara stát se farářem. Ta pravděpodobnější, kterou zastává Jaroslav Žáček, poukazuje na finanční problémy rodiny. Roku 1881 vypukl v Klenčí ničivý požár, který připravil blízké příbuzné Baarových o všechno. Starý Baar za ně často ručil a nyní za ně musel splatit dluhy. Navíc se vdává Baarova sestra Baruška a selská hrdost nutí rodiče, aby jí dali poslední peníze (5000 zlatých) jako věno. Baruška však zanedlouho umírá na následky těžkého porodu i

s dítětem. To zlomilo starého Baara, který se dlouhodobě rozstonał a veškerou práci na statku musela zastat Baarova matka. Rodina je ve finanční krizi a Baar uvažuje, co bude dělat po maturitě.

Matka má pro něho už plán připravený – Jindřich vstoupí do semináře, kde studenti jako jediní měli hrazeno školné církvi a bylo o ně také zdarma postaráno. Baarovi to sdělil farář strýc Josef: „Přesto, že já i tvůj otec jsme celý rok odporovali, matka chce, abys byl knězem. Jak sám víš, nemáte na růžích ustláno, hospodářství je zadluženo. Proto, vzmuž se, buď silný, a budeš-li rozumný, bude se ti dařit dobře. Poslechni své rodiče, uděláš dobrý skutek“ (Žáček, 1948).

Jindřich byl úplně zdrcen. Matce nechtěl odporovat a proto podle Žáčka roku 1888 nastoupil do semináře v pražském Klementinu.

Josef Šach naopak zastává poněkud romantickou teorii, že Baara sice tížila finanční situace, ale popudem k životu v celibátu mu byla nešťastná láska k sestřenici Máše (Mařence) Baarové z Písku. Baar se s příbuznou o dva roky mladší setkával při svých pravidelných návštěvách u strýce faráře v Putimi, kde mladí také trávili společně prázdniny. Šach bezvýhradně věří Mášině verzi, kdy Jindřich (ještě rozhodnutý být profesorem), poté co mu Máša nedá slib věrnosti, zatrpkne. Jelikož nechce žádnou jinou dívku než Mášu, vstoupí do semináře:

„Znali jsme se jako bratranec a sestřenice od útlého dětství. V mých 14 letech náš poměr nabył vážnějšího zabarvení. Náš vztah příbuzenský proměnil se téměř nepozorovaně v lásku. Psal mi dopisy a lístky dýšící něhou. Dovedl býti vzácně pozorným. Již v osmé třídě mi říkal, že by

šel nejraději na profesuru. Ale matka chtěla z něho mít za každou cenu velebného pána. (...) Přesto se mi svěřil: »Mášo, já si najdu vyučování studentů v lepších domácnostech, uskrovním se, třeba budu jísti suchý chléb, ale na profesuru půjdu.« Maturitu odbyl s úspěchem. Přijel k nám. Před odjezdem – bylo to na konci prázdnin – když jsme osaměli v zahradě, najednou žádal ode mne závazný slib, že na něho počkám, dokud si nenajde po studích existenci.

Překvapila mne jeho žádost. Nedávno před tím jsem kdesi slyšela, že nějaké manželství uzavřené v důsledku známosti ze studentských let je rozervané. Vzpomněla jsem si na to a řekla jsem mu za chvíli: »Závazný slib chceš? Ne, toho neudělám. Přijdeš do světa, poznáš jiná děvčata, snad se zamiluješ doopravdy, budeš však právě proto pociťovati můj slib jako břemeno. Nač závazný slib? Říkám ti upřímně. Já na tebe budu čekat, jak dlouho budeš chtít. To ti může stačiti.« Stalo se však, čeho jsem se nenadála: Jindřich se rozčílil, vyčetl mi, že z mých slov je zřejmo, že ho nemám opravdově ráda, ježto se určité, zavazující odpovědi vyhýbám, a ve hněvu odejel. Dala jsem mu ve svých 16 letech příliš střízlivou odpověď. Netrvalo dlouho a zvěděli jsme, že uposlechl matky a vstoupil do semináře. Styky naše byly nadlouho přervány,“ uvádí Máša Sperlingová-Baarová (Šach, 1927).

Tato velmi dramatická verze se nám zdá poněkud nedůvěryhodná, zvláště proto, že stojí na výpovědi jediné osoby. Navíc Baar byl prokazatelně velmi pohledný a šarmantní mladík, proto lze pochybovat, že ho mladší sestřenice odmítla.

O citovém vztahu J. Š. Baara k sestřenici se sice kromě J. Šacha zmiňuje i J. Žáček a B. Hoffmeisterová, ale teorie, že se Baar rozhodl jen kvůli Máše, je nepravděpodobná. Sama ve své

výpovědi přiznává, že matka Baara nutila jít do semináře, považujeme pro to tuto teorii spíš za zidealizované představy mladé dívky. Nakolik ovšem ovlivnila Baarovo rozhodnutí vyhovět matce vyhýbavá reakce Máši, zůstane asi navždy tajemstvím.

Léta kaplanská. 3. září 1892 nastoupil kaplan Baar na své první kněžské místo v Přimdě. Vykročil tak na svou „cestu křížovou“, která trvala až do jeho penze, dlouhých sedmadvacet let. Přivezl si s sebou za poslední peníze koupený nábytek a naději, že brzo navštíví své rodiče, což se mu splnilo velice záhy za smutných okolností. Pouhé dva týdny po jeho nástupu zemřel na mrtvici jeho milovaný otec. V Přimdě, přestože to byla čistě německá obec, si ho oblíbili farníci i farář Schneider.

Po třech letech chtěl požádat o místo katechety v Praze, bez protekce mu ale nebylo vyhověno. V únoru 1895 byl ustanoven kaplanem ve Spáleném Poříčí u Plzně. Moc se mu zde nedařilo, neporozuměl si s děkanem Kouklem a často myslel na to, že by rád odešel.

Už v červenci 1895 nastoupil ve Stochově u Lán, kde duševně onemocněl farář Bíca. Ten se za necelé dva měsíce odstěhoval a obecně se očekávalo, že Baar o faru požádá; on tak však neučinil a místo toho čekal na další kaplanské místo.

3. září 1895, na třetí výročí svého kaplanování, přišel Baar do Ořechu u Prahy, kde si ihned padl do oka s vikářem Ottmanem. Baar zde přeceňoval své fyzické síly. Při kázáních mu často vypovídaly službu hlasivky. Kromě kněžských povinností tvořil literárně, často hluboko do noci. Zde v Ořechu vzniklo mnoho jeho významných děl. Po dvou letech opět zatoužil po změně.

V říjnu 1897 se přestěhoval k překvapení všech do Únětic. Zde si trochu oddychl a věnoval se ještě víc literatuře. Připravoval se na farní konkurs a vyhýbal se společnosti.

Farářem. Po sedmi letech kaplanování se v roce 1899 se stal farářem v Klobukách u Slaného, kde zůstal celých deset let. Z Klenčí si přivezl svou „zlatou“ mámu.

Kdyby viděl faru, do které se mají nastěhovat, asi by si to rozmyslel, byla totiž v hrozném stavu. Ale vytrval a za podpory místních během tří let postavil novou faru. Pomoci se mu dostalo zejména ze strany ředitelství klobuckého cukrovaru, jehož tehdejší ředitel Kotrba byl Baarovi přátelsky nakloněn. Jeho podpora spočívala nejen ve finančních příspěvcích, ale byl Baarovi nápomocen také při nezbytných formalitách na úřadech. Odezvy Baarovy „stavitelské“ etapy nacházíme v knize Stavěl, kde můžeme sledovat osudy mladého faráře, který se rozhodne postavit si novou, vyhovující faru a beznadějně se točí v kruhu byrokratických nástrah.

V této době vybrousil Baar své kazatelské umění k dokonalosti, což bylo s ohlasem přijato v širokém okolí. „Dovedl tak uchvátiti posluchače, že mu jednu chvíli tleskal celý kostel jako v divadle,“ uvádí Josef Vodička. – „Lidé i z daleka, třeba dvě hodiny cesty sem šli, aby ho slyšeli,“ vzpomíná Jindřich Jukl (Šach, 1927). Některé Baarovy promluvy vyšly už tehdy tiskem a zájem o jeho literární dílo stoupal. Zde v Klobukách a dalších deset let v Ořechu vznikla jeho nejlepší díla z kněžského prostředí (viz kapitola 2.3.1).

Ve škole byl pečlivým učitelem a duchovním otcem. Měl rád děti a uvědomoval si důležitost vzdělání. Děti si zase oblíbily jeho. Přesto nebyl spokojen, cítil, že zbožnost zdejších

lidí není valná. Chtěl se přestěhovat, ale dozvěděl se, že je na vyšších místech v nemilosti, protože je údajně víc spisovatelem než farářem. To ho velmi roztrpčilo, protože svou literární činnost chápal jako vznešenou službu národu.

Jeho problémy s nadřízenými pramenily z toho, že umělecky i občansky přilnul k literárnímu hnutí Katolická moderna (viz kapitola 2.5), která se netěšila přízni vyšších kněžských hodnostářů, protože si kladla za cíl reformu církevních řádů. Navíc byl aktivním členem Zemské jednoty duchovenstva (1902-1907), která byla pro obdobné snahy církevní hierarchií rozpuštěna.

V červenci 1909 byl určen na faru do Ořechu, kam se přestěhoval opět s matkou. Hodlal ještě deset let farářovat, aby měl nějakou penzi, a pak odejít na odpočinek do rodného Klenčí. Stýskalo se mu po horách, lidech. Matka souhlasila, a tak tam koupili dům, který nechali postupně opravit. Čekal tam na ně. Máma se ho ale už nedočkala – náhle 7. května 1915 zemřela. Syn odvezl její rakev do Klenčí, kde ji pochoval vedle svého otce a sestry. Zůstal na světě sám.

Baar a Jednota čsl. katolického duchovenstva. První světovou válku nesl Baar těžce. Mnoho jeho příbuzných padlo. Viděl, jaké utrpení válka přináší i prostým lidem, snažil se tedy ze všech sil pomáhat a podporovat své farníky. „Za války psával lidem žádosti, odvolání apod. až do 2 hodin v noci. Byl obětavým rádcem celého okolí. Prolézal v Praze i kanceláře vyšších úřadů, aby pomohl prosebníkům. Nedal se lehce odbýti,“ uvádí Jindřich Jukl (Šach, 1927).

Po vzniku samostatného státu byl v roce 1918 zvolen mluvčím a předsedou kněžské organizace Jednota

československého katolického duchovenstva. Doufal, že budou moci uskutečnit církevní reformy, o které usilovala už předválečná Zemská jednota, kde byl před jejím zákazem také členem. Baar byl pro Jednotu velmi nadšen, ale rozčiloval ho opatrnický přístup a zbabělost velké části duchovenstva. Jeho předsednictví mu spíše uškodilo, protože řada členů měla různé postranní úmysly. Navíc, když se proti jednotě utvořila opozice a Jednota byla vystavena nejostřejší kritice, Baar jakožto předseda a navíc přímý člověk bez diplomatické protřelosti byl často velmi tvrdě napadán, aniž se za něj postavilo členstvo.

Baar byl také autorem spisu *Obnova katolické církve v Československu*, který vyšel anonymně v roce 1919 a podrobně zdůvodňoval reformní požadavky českého kléru, adresované římské kurii. V brožuře nazvané *Na obranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého (1920)* rekapituluje úsilí generací katolických kněží o nápravu obrazu církve v očích národa, úsilí, kterému svazovala ruce německá hierarchie a jemuž, píše Baar, zasadila ránu právě válka – biskupové servilně velebíci rakouské zbraně, nařizující *Te Deum* po pádu Bělehradu, polní kuráti vyzývající do války. Církev se nezastane nikoho ani v zájmu lidskosti, ba ani vlastních vojáků ne.

Po odmítnutí československých reformních požadavků Římem a po osobních sporech s některými opatrnickými členy Baar předsednickou funkci složil. Říkal: „Nás bude souditi historie, a jejího soudu se MY bát nemusíme.“

Zpět v rodném kraji. Znechucen poměry a také kvůli začínajícím zdravotním problémům (astmatické záchvaty, nervozita) rozhodl se Baar odejít do penze. Vyskytly se

spekulace, že odchází na protest proti tomu, že nebyl zvolen pražským arcibiskupem. Baar sám i pamětníci to odmítají: „Vedle neutěšených církevních poměrů hnala ho do pense vážná choroba, jejíž počátky už cítil. Ale je holým výmyslem tvrzení, že odešel do pense, protože se nestal arcibiskupem. Prohlásil několikrát otevřeně, že by byl toho úřadu nepřijal, ježto neovládá světových jazyků (angličtiny, francouzštiny) a nechtěl by nikdy býti pouhou loutkou při styku s cizinci. Pokládal za nedůstojné, aby musil v tomto ohledu spoléhati jedině na tlumočníka. I v tom se jeví jeho chodská hrdost,“ domnívá se Antonín Pospíšil (Šach, 1927).

Jeho žádosti bylo vyhověno, a tak se na podzim 1919 rozloučil s farou a ořechovskými farníky, se známými v Praze a odjel navždy do svého domu v Klenčí pod Čerchovem jako kněz-penzista. Nikoli však na odpočinek, protože nyní nastalo období jeho nejplodnější tvorby. Mohl se zcela oddat studiu rodného kraje a chodského lidu. Vynaložil veškeré úsilí, aby alespoň zčásti zachránil mizející svérázný život Chodů a jejich lidové umělecké práce. Během několika let sbíráním keramiky, památných předmětů či krojů vzniklo v jeho domě muzeum, které je přístupné dodnes.

Obyvatelé z Klenčí pod Čerchovem i z okolních chodských obcí přijali Baara prakticky bezvýhradně jako uznávanou autoritu. Důkazem toho je fakt, že byl ihned poté, co se v zakoupeném domě zabydlel, ustanoven kronikářem obce, což byla funkce vážená a ceněná. Baar se také zapojil do místních intelektuálních kruhů, a to způsobem typicky chodským – zval vybrané osobnosti a sám se též nechával zvat na tzv. „hyjtu“ neboli návštěvu či posezení a rozpravu v soukromí ve společnosti několika přátel, kde se obvykle vedly debaty na

témata kulturně-politická: „V kamnech praskal oheň, vzduch byl prosycen pryskyřičnou vůní smolného dříví a na hyjtě u našeho vzácného přítele, spisovatele Baara, pěkně se to vyprávělo“ (Štěpánková, 1931, s.7). častými hosty v Baarově domě byli například profesor Josef Thomayer, rodák z Trhanova, který na Chodsku trávil své letní dovolené, hudební skladatel a etnograf Jindřich Jindřich, archivář František Teplý či JUDr. Jaroslav Štěpánek, advokát ve Kdyni, s manželkou Hanou (Zoglmann, 1946, s.26). Manželé Štěpánkovi byli po Baarově smrti vykonavateli jeho poslední vůle a uspořádali Baarovu literární pozůstalost.

Literárně Baar zpracoval národopisně historický materiál, který roky shromažďoval z úst pamětníků, ve svém největším životním díle – Chodské trilogii. Pracoval usilovně, jakoby cítil, že nemá času nazbyt. V létě 1925 přestál záchvat mrtvice a začal pořádat své poslední věci. K plánovanému čtvrtému dílu trilogie už si napsal jen několik poznámek. Smrt ho zaskočila 24. října 1925 v plné práci. O tři dny později byl chodský král slavně pochován za účasti davů chodského lidu v krojích na místním hřbitově ke své sestře, otci a „zlaté“ mámě.

Zabýváme-li se podrobně knihami z Baarova kněžského cyklu, nemůže nám ujít častá analogie děje nebo charakteristiky hlavních postav s Baarovým životem. Není divu, kdo by měl být Baarovým hlavním hrdinou, jeho písemným zhmotněním myšlenek, představ a pochyb o sobě sama než právě – kněz?

Ve svém díle stvořil Baar tři vzájemně povahově dosti odlišné kněžské postavy: zakřiknutého a melancholického Martina Porazila z Posledního soudu, veselého a optimistického Josefa Holoubka z románu Holoubek a konečně přísného pátera

Jakuba Fastra z Chodské trilogie. Povahová odlišnost těchto tří Baarových „alter ego“ koresponduje v čase s vývojem Baarovy povahy – zamlklý nešťastný nevolník v semináři (Porazil) se mění v energického duchovního (Holoubek), který miluje své farníky i církev a snaží se ji změnit k lepšímu: „Potírat zlo, ničit zlo, hubit je a bojovat s ním, kdekoli je napadnu,“ skoro bojovně se rozkřikl Holoubek a odmíchl se (Baar, 1965, s.53). Pak ale naráží na nepochopení a kritiku a zatrpkne, nacházeje útěchu mezi obyčejnými lidmi (Fastr).

Baarovy knihy z kněžského prostředí jsou pro čtenáře tedy obohacením dvakrát – jako krásná literatura a jako malá sonda do Baarových prožitků a každodenních starostí. Bylo pro nás zajímavé sledovat, jak se Baar v románech zbavuje zbytků frustrace ze svého vstupu do semináře a mimoděk se v některých pasážích vyznává ze svých mladických citů k dívce (sestřenici). V této kapitole uvádíme některé markantní příklady.

Láska. V několika románech řeší hlavní hrdina problém svých citů k dívce z mládí, na kterou musel zapomenout kvůli svému kněžství. Analogie s Mášou Baarovou je zjevná.

Farář Holoubek v knize Holoubek z roku 1921 vzpomíná na den odjezdu z rodné obce do semináře, kdy viděl spolužačku oplakávat jeho rozhodnutí stát se knězem. Holoubek je citově zmaten: „Pročpak se nerozloučil, ale utekl od toho plotu, který jej od Karolinky dělil? A pročpak se teď - po tolika letech - pojednou na to vzpomíná? Proč mu srdce tak nepokojně bije? Hlava zrovna hoří?“ (Baar, 1965, s.138)

Student Martin Porazil (kniha Poslední soud z roku 1914) před odchodem do semináře pozoruje svou sestřenici Dodličku:

„Kdo to stojí jako anděl před ním? I tu zná Martin, ale nikdy ji takovou neviděl – to je jeho sestřenice, tetina dcera Dodlička“ (Baar, 1958, s.165).

Později už farář Martin Porazil (Poslední soud), sloužící mši v rodné vsi, potkává sestřenicí po letech odloučení: „Na Dodličku se jen smutně usmál, děťátko její pohladil a zas klidně žehnal ostatní“ (Baar, 1958, s.208).

Intrikánská farská hospodyně Tereza (kniha Farská panička z roku 1906) se pokouší svést mladého kaplana, ten je zmítán emocemi a pokušením: „Cítil, jak ho hříšná vášeň jako oheň zachvacuje a spaluje. Byla celá bílá, zahalená v bílý, krajkový, jako vzdušný župan“ (Baar, 1990, s.91). Jednoznačně nejkontroverznější scéna, se kterou jsme se v Baarově díle setkali. Velmi překvapují jeho solidní znalosti dámské intimní garderoby.

Seminář. Baarovi hrdinové nevstupují do semináře dobrovolně, ale díky nešťastným hrám osudu či na přání matky.

Gymnazistu Martina Porazila (kniha Poslední soud z roku 1914), jenž by byl raději advokátem či sedlákem, nutí matka z nedostatku peněz jít do semináře: „A co mu také zbývá jiného? Peněz není, známosti a protekce není (...) jen známá cestička do seminárních vrat“ (Baar, 1958, s.192).

Později už vysvěcený farář Martin Porazil (stále Poslední soud) se smířil s osudem: „Uzná Martin a poděkuje matce, že ho měla ke kněžství. Dobře se tak stalo, nikdy by jí nemohl připravit pohodlný život, kdyby doma sedlačil, jako může teď“ (tamtéž, s.226).

Student Josef Holoubek (kniha Holoubek z roku 1921) propadl u maturity a nemohl jít na vysněnou medicínu, musel

proto do semináře: „Co Bůh činí, dobře činí, opakoval si resignovaně po páteru spirituálovi a již se tím netrápil“ (Baar, 1965, s.19).

Arcibiskupem. Farář Holoubek (kniha Holoubek z roku 1921) přesvědčuje sám sebe, že nepotřebuje vyšší funkci: „Já jsem jen takovou hrubou nitkou v ruce Boží. Ovšem také jsem si kdysi v mládí přál být alespoň malým kvítkem, vyniknout nějak (...) neužívám se ani zlostí, ani lítostí, ani závistí, netrápím se proto, že můj talár je černý a hladký, bez fialových lemůvek a knoflíčků, mé ruce bez prstenu a mé hrdlo bez zlatých řetězů a křížů. Nikdy a nikde jsem tak spokojen nebyl, jako jsem teď v Třešticích, a za to je nutno ustavičně Pánu Bohu děkovat“ (tamtéž, s.274).

2.5 Společenská angažovanost a publicistika

Baarova činnost publikační je neodmyslitelně spjata především s periodiky Pod jedním praporem, Nový život a Meditace, potažmo s literárním hnutím 90. let 19. století Katolická moderna, jejíž členové tato periodika vydávali a jejímž významným představitelem J. Š. Baar byl. Abychom se snáze orientovali v situaci té doby, bude vhodné nastínit charakteristiku Katolické moderny a okolnosti vzniku výše uvedených časopisů.

V polovině 90. let 19. století vstupuje do českého literárního života uskupení Katolická moderna (dále KM), kterému dala jméno Masarykova revue Naše doba a poté je převzali sami příslušníci hnutí. Označení se rychle vžilo, pod

společnou hlavičkou ale vždy koexistovala dvě křídla, která podle Martina C. Putny můžeme nazývat KM I a KM II.

Katolická moderna I je hnutí literární a umělecké. Nese se na vlně české katolické (novo)romantiky, je vlastně katolickou romantikou uvnitř církve. Oblíbeným žánrem autorů KM I je lyrická poezie (Xaver Dvořák, Sigismund Ludvík Bouška).

Naopak *Katolická moderna II* není uměleckým, nýbrž církevně-reformním hnutím, které směřuje své snahy úplně jinam: K proměně katolické církve směrem k modernímu světu. Autoři v textech přinášejí reformní náměty, které již formulovali evropští modernisté. KM II se pochopitelně vyjadřuje hlavně v publicistických žánrech, ale její myšlenky přináší i próza katolické moderny, jejímž nejdůležitějším představitelem je právě Jindřich Šimon Baar.

Musíme si ale uvědomit, že toto rozdělení KM platí jen do určité míry, neboť mnohé osobnosti patří během svého života a díla k oběma proudům.

Jaké byly cíle a tužby Katolické moderny? Výstižně je charakterizují autoři katalogu k výstavě o katolické moderně *Zajatci hvězd a snů* (Brno 2000): KM chtěla vytvořit most mezi církví a světskou společností, sblížit tradiční duchovní hodnoty s moderním způsobem života, oslovit inteligenci, která se stávala nábožensky lhostejnou, vzbudit v lidech zájem o aktivní účast na reformačním procesu. J. Š. Baar si v dopisu J. Vondrákovi ze 7. 4. 1903 stýská: „Pane, tam u vás v Bavorsku tluče život náboženský jiným tempem než u nás, a zvláště zde v Podřipsku, kde je moje fara. U nás se nikdo o hnutí náboženské vůbec nestará. (...) Jdou do chrámu, poslechnou si vzletná kázání, ale zpověď velikonoční – přijímání? Trudno psát.

A to změnit, hnout s tím hnilým bahniskem je úkol nás »rýpalů«, i mým“ (Zajatci hvězd a snů, 2000).

První manifestací KM byl almanach *Pod jedním praporem*, věnovaný roku 1895 k životnímu jubileu vyšehradskému kanovníkovi Beneši Metodě Kuldovi (1820-1903), který almanach také financoval. Jádrem KM – autoři Xaver Dvořák, Karel Dostál Lutínov, Sigismund Ludvík Bouška (mimochodem Baarovi přátelé z let v semináři) – sehnali pro účast na almanachu 51 přispěvovatelů z řad duchovních, učitelů, studentů i již zavedených literátů. „Matečná hmota“ almanachu se o rok později přetvořila do mnohem určitějšího tvaru – do revue *Nový život*.

Nový život, měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu, začal vycházet r. 1896. První dvě čísla redigoval X. Dvořák, všechna další K. Dostál Lutínov. Název časopisu odkazuje k Dantovi, jehož kult KM intenzivně pěstovala a stavěla ho za vzor křesťanského umělce.

Nový život chtěl být především podanou rukou církve směrem ke kultuře, chtěl ji sblížit s katolictvím a evangelizovat ji, čímž bylo myšleno vzbudit ve významných umělcích (především literátech) zájem o otázky církve a náboženství, aby následně svými díly působili na čtenáře a obdivovatele a upevňovali v nich vztah k víře. Měl k tomu trojí prostředky:

Původní literární tvorba, tedy především lyrika, kterou *Nový život* zásobuje bezmála polovina autorů almanachu *Pod jedním praporem* a později přicházejí i noví, mladší. Vlastní literární styl si ale básníci kolem *Nového Života* nevytvořili, spojuje je specifická tematika a motivy.

Druhým prostředkem bylo *představování moderních evropských umělců*, kteří jsou v Novém životě jmenováni prostě „katolickými“. Při předkládání jejich děl a vyprávění jejich životů se v Novém životě příliš nehledělo na skutečný poměr oněch slavných umělců k víře, aby se do škatulky „katolický umělec“ vešlo co nejvíc uznávaných jmen evropské literatury.

Třetím prostředkem ke sblížení katolictví a kultury bylo soustavné *projevování sympatií* k významným českým umělcům, obdivné komentování jejich děl a opětovné zvaní ke spolupráci s časopisem. Toto zavání někdy až podlézáním českým a slovenským zavedeným spisovatelům (Zeyer, Březina) a jak tvrdí Martin C. Putna, svědčí to i o „zatrolené katolické inferioritě“. Co je to jiného, ptáme se s M. C. Putnou, než komplex méněcennosti, posilují-li si autoři Nového života sebevědomí tím, že uvedou pár významných jmen (které uprosili ke spolupráci) a hrdě si řeknou: „Hle, i tito k nám patří“?

Roku 1897 začíná odklon Nového života od evangelizace kultury k vnitrocírkevním reformám, tedy cesta od KM I k KM II. Přelom přinesl rok 1899, kdy Jindřich Šimon Baar tiskne na pokračování svůj román *Cestou křížovou* (viz kapitola 2.3.1) a redaktor Lutinov píše nové programové prohlášení časopisu s názvem *Interview*. Co vedlo Nový život k zaměření pohledu dovnitř církve místo navenek, na věci velmi prozaické?

Důvody shrnul Lutinov r. 1903 v nápaditém a emotivním textu nazývaném „*pětinásobné My volali – Ale svět*“: „My jsme volali světu: Církev jediná rozřeší otázku sociální! Ale svět ukazoval nám bídu a nespravedlnosti mezi vlastními služebníky Církve. Lékaři, uzdrav sám sebe! My jsme volali: Církev nese svobodu! A svět s jízlivým úšklebkem ukazoval na naše

otroctví: Nesmíte ani číst, co za dobré uznáte! (...)“²³ Formuloval tak pět směrů nutných reforem, které KM požadovala – lepší vzdělání teologů, vyrovnání sociálních poměrů mezi vyšším a nižším klérem, svobodná diskuse v církvi, kritika celibátu, větší angažovanost církve ohledně sebeurčení národa. To se pochopitelně setkalo s velkým odporem ze strany kněžských hodnostářů.

Nový život musel, zvláště v posledních ročnících, odrážet často nedůstojné útoky proti jednotlivým osobám v reformách angažovaných i útoky proti listu jako celku, takže redaktorům mnoho času a energie na klidnou práci nezbylo.

Výpady domácích zpátečníků list přežil, nemohl ale v žádném případě přežít celocírkevní zákaz všech forem modernismu, který obsahovaly listy papeže Pia X. *Lamentabili a Pascendi* z roku 1907. Lutínov bez jakýchkoli pochybností předvídá velmi přesně to, co v příštích letech na celém světě nastane – udávání, suspenze a exkomunikace z církve. Proto také Nový život raději sám preventivně zastavil.

Jindřich Šimon Baar byl kmenovým autorem Nového života. Od prvního ročníku publikoval každý rok kromě článků některou ze svých novel. Až do roku 1898 jsou to poučné či mravoličné texty s tematikou přírody či rodinných vztahů.

Jak už bylo řečeno, roku 1899 publikuje Baar na pokračování svůj román *Cestou křížovou*, ve kterém emotivně a dojemně zobrazil krutý a bídný život venkovského faráře. Tento počín deklaroval zásadní obrat ve smýšlení časopisu a v cílech Katolické moderny. Dá se říci, že Baar byl vlastně hybatelem reformních snah.

²³ Lutínov, K. D.: K vývoji a snahám Katolické moderny. *Nový život*, 1903, č.8, s.50-53

Publikovaná díla J. Š. Baara v časopisu Nový život:

1896 Ptáci, 1897 V hypnóze, 1898 Skřivan, Matka, Pro syna, Modla, 1899 Cestou křížovou, 1900 Parní pluh, 1901 Kohouti, 1902 Páter Kodýtek, 1904 Pro kravičku, 1905 Žolinka.

Těsně před zánikem Nového života začal vycházet týdeník *Nový věk*, který byl prvním podnikem postupně se formujícího proudu post-katolické moderny. Její představitelé byli encyklikou Pascendi zastrašeni a zdůrazňovali při každé příležitosti piovskou pravověrnost. Nový věk chtěl být listem pro křesťansky orientovanou inteligenci všech oborů, takže se v něm literatura a umění musely dělit o prostor s politikou. Redaktor Vilém Bitnar proto ještě během roku 1908 zakládá novou, exkluzivnější revui *Meditace*, čtvrtletník pro literaturu, umění a filosofii (1908-1911).

Širší autorské zázemí *Meditací* vytvořil okruh autorů z původní Katolické moderny I, který se sem po pádu Nového života přesunul, a to převážně básníci (Bouška, Dvořák). S publicisty a reformisty Nového života ani samotným Lutinovem se v *Meditacích* už bohužel neseťkáme. *Meditace* nejsou pokračováním Nového života tam, kde nuceně přestal – *Meditace* jsou pokusem o návrat k první, umělecké a předreformistické fázi. Chtějí zcela vyhovět encyklikám Pia X. Ideální žánr, který odpovídá jak zájmům zděděným z KM I, tak papežskému požadavku na návrat ke křesťanskému středověku, nacházejí *Meditace* v mystice.

Ani ukázková středověká mystika však *Meditace* nezachránila před podezřením, že jsou přece jen hnízdem zakuklených modernistů. Došlo k tomu zřejmě omylem a špatnou interpretací některých zahraničních textů (román

Světce italského modernisty Antonia Fagazzara), nicméně na podzim 1911 biskup Pavel Huyn Meditace zakázal a ony přestaly vycházet. Strach z modernistů byl v církevní hierarchii asi skutečně veliký.

Jelikož byl Jindřich Šimon Baar nejzářnějším příkladem reformačního křídla Katolické moderny, je s podivem, že si ustrašená parta redaktorů Meditací troufla publikovat jeho dílo, mimochodem vždy striktně a okatě vychvalováno jen za svou lyriku. Pro nás to znamená jediné – bylo bez debaty, jak nepřekonatelný autor a spisovatel Baar je, takže jeho potenciálu Meditace s radostí využily. O to absurdnější se zpětně zdá tvrzení podobných post-modernistů, že z éry KM nevzešel jediný veliký autor!

Baar publikoval v Meditacích většinou krátké prózy od prvního do posledního ročníku jejich vydávání. Jsou to ovšem dílka skutečně spíše lyrická než burcující, která navozují melancholickou atmosféru, opěvují přírodu nebo nás provázejí molitbami duševně vyprahlého člověka (román K Bohu, 1911). Baarových děl publikovaných v revui Meditace je celkem pět: 1908 Pravdivá pohádka, 1909 Podzim, Sám (povídka na pokračování), 1910 Sýkorka, 1911 K Bohu (román na pokračování).

Tak tedy na dlouhá léta ztroskotaly snahy o vnitřní obrodu katolické církve. Katolická moderna svých cílů nedosáhla ani náznakem. Následující katolická literární generace ji celkem tvrdě odmítla a KM upadla v zapomnění. Rozšířilo se o ní přesvědčení, že jde o hnutí málo významné, z jehož řad nevyšel ani jeden vskutku veliký umělec srovnatelný s katolíky příštích generací (Demlem, Durychem). S tím ovšem v žádném

případě nelze souhlasit, protože přinejmenším jeden z kmenových modernistů se vřadil do zlatého fondu české literatury - Jindřich Šimon Baar.

3. KULTURNĚHISTORICKÝ VÝVOJ CHODSKÉHO REGIONU

3.1 Z historie Chodů a chodského regionu

Chodskem rozumíme pohraniční oblast při rozmezí Českého lesa a Šumavy, která náleží k Plzeňskému kraji. Předmětem této práce je především Chodsko v jeho užším smyslu, tedy oblast bývalého okresu Domažlice a v něm ležících jedenáct historických chodských vesnic, k nimž patří (od západu k východu) Postřekov, Klenčí pod Čerchovem, Chodov, Újezd, Draženov, Stráž, Tlumačov, Mrákov, Klíčov, Chodská Lhota a Pocinovice.

Vlastní počátek dějin kmene Chodů nebyl dosud spolehlivě zachycen; je však pravděpodobné, že sahá do dob, kdy se začala přeměňovat rozkládající se rodová společnost ve společnost feudální. První literární zmínku o Chodech zaznamenává Dalimilova kronika z počátku 14. století, která popisuje, jak Chodové přispěli roku 1040 k vítězství českého vévody Břetislava nad německým císařem Jindřichem III. u Brůdku. Chodové měli v této bitvě za úkol záseky označkovat les a pobít dezertéry: „Když do Domažlic v hvozď vjede, vztvď, že juž císař v lese, se všemi svými vzdížě se. - I káza hned všem v les vjíti a Chodóm les zarúbiti (verš 2021) ...Kdož dá se na útěk, Chodóm jej zabiti (verš 2029).“ Dalimil zde mluví o Chodech jako o všeobecně známé, již trvající instituci, jejímž hlavním úkolem bylo střežit zázemí a bránit tak dezercím z českého vojska (Roubík, 1931, s.29).

Chodové byli polosvobodní obyvatelé zmíněných jedenácti pohraničních vesnic, poddaní přímo panovníkovi české země. Za své služby, především za střežení zemských hranic, požívali různých práv, psaných i nepsaných – zvykových. Byli

osvobození od roboty, neplatili cla ani mýta, směli se volně shromažďovat, stěhovat se ze vsí i do města, volně kácet v lesích dřevo, pálit kolomaz, lovit zvěř, měli právo vařit pivo, právo mletí, mohli se svobodně ženit/vdávat a provozovat řemeslo. Od roku 1325 do roku 1612 Chodové získali od českých panovníků celkem 24 majestátů neboli privilegií, která stvrzovala tyto výjimečné výsady chodských usedlíků. Poslední, pětadvacáté privilegium, udělené roku 1620 „zimním“ králem Fridrichem Falckým, Chodové demonstrativně vrátili (Feřtek, 2004, s.94).

Kromě řady výsad měli Chodové také vlastní samosprávu. Volili si královského vrchního chodského rychtáře-soudce (byl to obvykle domažlický měšťan schopný číst a psát), dvanáct konšelů, po jednom z každé chodské vsi (jen z největších Pocinovic dva), dále svého písaře, který vedl pozemkové a trhové knihy, které jsou zachovány od roku 1404, a posla, který vybíral daně.

V Chodském hradě v Domažlicích, kde je dnes umístěno Muzeum Chodska, sídlil rychtář, který spravoval veškeré záležitosti Chodů, a zasedal soud „chodovského práva“, který soudil spory a rozepře místních obyvatel. V hradě byly také v dubové truhle uchovávány originály udělených majestátů. Od konce 15. století měli Chodové i své vlastní insignie: pečeť se zobrazením čakany (dlouhé hole s ostrou sekerkou na konci) s hvězdami a nápisem „Chodové z Domažlic“ a prapor, na němž byl podle dokladu z roku 1543 vyobrazen pár plstěných bot – nikoli tedy hlava psa, jak tvrdí Alois Jirásek v Psohlavcích a jak ho vyobrazil Mikoláš Aleš.

Na hradě měl sídlo i královský purkrabí, vybíraný obvykle z rytířského stavu, který zastupoval panovníka, uděloval

Chodům rozkazy a velel jim v době války. Purkrabskému úřadu obyvatelé povinně odváděli dávky v naturáliích – „chyceného jestřába, z každého uloveného kusu zvěře pravou přední čtvrtí, 24 hřivny stříbrných roční berně“ (Jindřich, 1956).

Ovšem práva a výsady Chodů byly často porušovány či zcela rušeny. Právo, že Chodové nesmějí být zastaveni žádnému šlechtici, bylo v době nouze v královské pokladně nejednou opominuto a zvláště v 16. století, když význam strážní funkce Chodů upadal, byli zastavováni nejen šlechtě, ale i městu Domažlice, které chodské vesnice hluboce nenáviděly a považovaly to proto za skutečnou potupu.

Veškerá práva a výsady byly samozřejmě vykoupeny mnoha povinnostmi. Jednou ze základních povinností Chodů bylo doprovázet cizí obchodníky od hranic po zemské stezce na celní stanici v Domažlicích a ochraňovat (glejtovat) cestující v pohraničních lesích. Dalšími úkoly bylo opatrovat a střežit hraniční lesy před v pádem cizích mocností, zasílat do vnitrozemí rychlé zprávy o nepříteli, chránit zemské branky, stavět ohrady (držala) a hradiska, budovat v lesích příkopy, falešné stezky, obnovovat záseky (vykácené průsmyky lesem) či přeseky označující hranici území. Na přibližujícího se nepřítele upozorňovali Chodové strážnými ohni zapalovanými na návrších a jezdci na koních pak alarmovali obranné vojsko.

Chodové konali na hranicích nepřetržitou stráž 24 hodin denně, střídali se muži z jednotlivých vesnic a statků. Sám název – Chodové – je pochopitelně odvozen z jejich služby „choditi po hranicích“, jak to dostatečně zpropagoval už Alois Jirásek. Chodů-hraničářů ve zbrani bývalo obvykle mezi čtyřmi a pěti sty. Na stráž je většinou doprovázel pes. Chod byl při službě ozbrojen čakanou, píkou, kopím či dřevcem, případně

špízem (oštěpem), sekerou, rovnou kosou, cepem či lukem – obvykle záleželo na tom, co jeho domácnost poskytla (Jindřich, 1956, s.14).

V 15. století již přišly ke slovu pušky. Když roku 1576 zemský sněm zakázal sedlákům nosit střelné zbraně, žádali Chodové pochopitelně o výjimku a uspěli. Argumentovali tím, že by nedokázali zabránit řádění německých lesních zlodějů a pytláků a škodám, které působí na jejich statcích vlci. Řadu napínavých příběhů o bojích mezi Chody a pytláky popsal neobvykle věrně také J. Š Baar ve svých povídkách (Baar, 1983).

Znalost hranic a terénu se udržovala mezi Chody tím způsobem, že staří zkušení strážci vodili své potomky na zemské hranice a seznamovali je s hraničními znameními, která byla z veliké části tvořena přírodními podmínkami – prameny, potoky, koryty říček, hraničními kameny a balvany, záhony, příkopy, vysekanými kříži v kůře stromů, nápadně deformovanými stromy a podobně. Při rozepřích o meze a hraničních sporech byli Chodové voláni za svědky a podávali vysvětlení a poučení o pravosti hranic.

Strážní povinnost Chodů měla vliv i na zeměpisnou polohu jejich vesnic. Chodské vesnice byly obyčejně položeny na východním svahu vrchu nebo hory, zřejmě aby měli strážci blíže k hranici, ležící západním směrem. Na vrcholu zmíněného svahu stála strážnice, kterých jsou v historických pramenech zaznamenány desítky. Zde se službu konající muži scházeli před začátkem obhlídky. Dokládají nám to mimo jiné i některé místní názvy: jedna z jedenácti chodských vsí Stráž leží pod

Veselou horou²⁴, Strážce se nazývá vršek nad obcí Klenčí pod Čerchovem, Strážnice je místo s oblíbeným výhledem ležící na západ od Klenčí.

Jak už bylo uvedeno, svobody a výsady Chodů byly v průběhu doby často oklešťovány. Již v prvním privilegiu Chodů, vydaném Janem Lucemburským v roce 1325, se mluví o útisku Chodů od vrchnosti. Útlak se stupňoval v 15. a 16. století za vlády pánů ze Švamberka, kteří získali chodskou zástavu dědictvím a drželi ji téměř sto let. Švamberkové odmítali zásadně všechna práva Chodů, neuznávali ani nejmladší a nejcennější pergamen krále Jiřího z Poděbrad z roku 1465 a do největších šarvátek se dostávali se svými zastavenci kvůli přemrštěně vysokým daňovým nárokům. Zároveň se snažili chodské strážce přistihnout při sebemenší chybě či poklesku během služby a stížnostmi u panovníka dosáhnout úplné odnětí práv Chodům.

Příležitost se jim naskytla při první české vzpouře proti Habsburkům, kdy se Domažlice s chodskými vesnicemi postavily na stranu nepřátel Ferdinanda I. Ten se jim po potlačení vzpoury v roce 1547 pomstil škrtnutím všech výsad, statků, důchodů i práv a tím snížil Chody na úroveň nevolníků. Tím začala řada útlaků, věznění, mučení a omezování základních lidských práv. Odvážní Chodové se však nenechali zastrašit a po deseti letech soustavné snahy si na panovníkovi vymohli právo vykoupit se za 34 tisíc kop míšenských z jařma Švamberků, což po dlouhém a pracném shánění peněz také roku 1570 učinili.

²⁴ Veselá hora neboli Vavřinec, místo chodských poutí, dělí Chodsko na Horní a Dolní, viz kapitola 3.2

Těžce nabytá a stále celkem relativní svoboda jim však nevydržela dlouho a vrcholu dostoupil útlak Chodů za vlády Lamingenů (někdy též uváděni jako Lamingerové) po bitvě na Bílé hoře, kdy je roku 1621 získal Wolf Vilém Lamingen z Albenreuthu do zástavy za 7500 zlatých; o devět let později je za 56 000 zlatých dokonce koupil. Po jeho smrti vládla na chodském území vdova Barbora, pak její nejstarší syn Wolf Bedřich a roku 1652 - některé prameny uvádějí oficiální rok 1658 (Holub, 1956, s.13) - převzal správu jeho mladší bratr Wolf Maxmilián Lamingen, Chody přezdívaný „Lomikar“, největší nepřítel a utiskovatel Chodů, jehož přičiněním byli císařem Leopoldem zbaveni všech svých práv.

Obvyklé protesty chodských obyvatel a neúspěšné stížnosti u soudních dvorů v Praze, Brně i Vídni přešly v protilamingenovské povstání, které bylo krvavě potlačeno a jehož obětí se stal smutně proslulý vůdce Jan Sladký řečený podle statku Kozina z Újezda, který byl pro výstrahu ostatním odsouzen k smrti a 28. 11. 1695 v Plzni za povinného přihlížení 66 Chodů včetně dětí oběšen. Ať už si o jeho údajném a mnohokrát parafrázovaném posledním výroku „Lomikare, Lomikare, do roka budeme spolu stát před súdnú stolicí boží, hin se hukáže, hdo z nás!“ myslíme cokoli, faktem zůstává, že Lamingen svého obětního beránka nepřežil ani o rok – zemřel raněn mrtvicí 2. 11. 1696.

O rok později koupil chodské území další „cizák“, Jiří Jindřich Stadion z Wallburku a Sautrachtu. Ani za nových pánů se postavení obyvatel nezlepšilo, naopak docházelo k nejsoustavnějšímu potlačování vzpomínek na husitské hnutí, předobrazu chodských revolučních pokusů. Chodové se bouřili až do zrušení nevolnictví roku 1781 a ani pak jejich odpor

neustával. Možnost volného pohybu osob za prací vedla bohužel také k značnému poněmčování chodských vesnic a částečně i k nabourání místních sociálních a kulturních podmínek a tradičních rodinných vazeb, dříve upevňovaných životem více generací v jednom statku. Přispěl k tomu také značný průmyslový rozvoj a zrušení cechů, které do té doby znemožňovaly volné podnikání.

Obrovský boom zaznamenalo hlavně soukenictví a plátenictví. Například manufakturní přádelna ve Kdyni zaměstnávala už v roce 1786 více než 10 tisíc přadláků vlny a tkalců. Takový radikální příliv cizích pracovníků měl na soudržnost a historickou kontinuitu regionu zákonitě devastující vliv. Epochu tradičního venkovského způsobu života vedeného sedláky, jejichž láska k půdě, kraji i rodině ostře kontrastovala s přílivem „cizích přivandrovalců“, což samozřejmě vedlo k napětí ve společnosti, výborně vylíčil Jindřich Šimon Baar ve své Chodské trilogii (Baar, 1976).

V majetku Stadionů zůstal kraj až do roku 1848. Po vydání zákona o zrušení poddanství pokračovala industrializace ještě větším tempem, přispělo k ní i zavedení železnice v roce 1861. Formovat se začalo i dělnické hnutí. Od konce 19. století tak tradiční zemědělský životní styl postupně mizí, spjatost s přírodou a přirozeným cyklem ročních období přestává fungovat. Chodové již téměř nepraktikují každoroční lidové tradice spojené s hospodářskou činností. Dochází k částečné unifikaci regionu v rámci nově vznikající republiky. Řada zvyků se tak stává jen historickým reliktem, vzpomínaným jen v literatuře či muzejních sbírkách. Přesto si však chodská lidová kultura udržuje v průběhu času svou jedinečnost a místo v mysli obyvatel a žádná sebeagresivnější diktatura

(industriální, fašistická, komunistická ani globalizační) nedokázala potlačit svébytnost chodského regionu.

3.2 Region jedenácti vesnic

Chodské území, které tvoří jedenáct historických chodských vsí, si sami Chodové patrioticky dělí na dvě zřetelné skupiny. Přírozenou hranicí mezi nimi je vrch Veselá hora zvaný lidově Vavřinec či Vavřineček, místo tradičních lidových poutí „ke svatému Vavřinečku“, jehož hřeben rozděluje Chodsko na severozápadní část, tzv. Horní Chodsko, a větší část jihovýchodní neboli Dolní Chodsko, rozložené v širokém kruhu kolem Domažlic. Obyvatelé obou těchto nestejně velikých oblastí se od sebe značně liší nejen temperamentem a způsobem jeho vyjadřování, ale i odstíny mluvy, variantami písní a tanečním projevem, ač původní podmínky jejich vzniku byly tytéž. Rozdíl byl způsoben v posledních 250 letech částečně odlišným prostředím, ale především vlivem vnějšího světa – jak z vnitřních Čech, tak ze sousedních Bavor a přilehlých poněmčených obcí.

Horní Chodsko, neboli oblast postřekovská, zahrnuje pět historicky proslavených vesnic – Újezd, Chodov, Klenčí pod Čerchovem, Postřekov a Dražinov. Zde, v kraji dlouho obklopeném nepřátelským živlem, utvrdila nepřízeň okolí povahu místních obyvatel a vyzbrojila je tvrdohlavým odporem vůči všemu cizímu. Proto si tato oblast zachovala i starší znění nářečí - bulačiny, prolamování melodií písniček a mnohé staré tance na Domažlicku zapomínané nebo už zcela vymizelé. Není náhodou, že z Horního Chodska vyšli takřka všichni vynikající chodští rodáci – Jindřich Jindřich, Jan Vrba, Jan František

Hruška, Josef Thomayer, Josef Císler a pochopitelně i největší Chod, Chodský král Jindřich Šimon Baar.

Je to oblast horská, chudá, která odjakživa nestačila k uživení svého obyvatelstva. Proto se již odedávna rozjížděla značná část mužů a žen „do sjeta“ (Holub, 1956, s.21), za živobytím do vnitrozemí, ať už jako podomní prodavači různých výrobků, nebo většinou jako zedníci a přidavači. V germanizovaných obcích nacházeli němečtí sedláci díky této nevlídnosti přírody dobrou a levnou pracovní sílu. Rovněž sezónní hospodářské práce v sousedním Bavorsku měly stálý příliv postřekovských pracovníků. Tato existenční nutnost, která přiměla hrdé sedláky stávat se čas od času nuznými nádeníky, přispěla ještě více k zatvrzení „dubových palic“ vůči okolí a všemu německému obzvláště.

Dolní Chodsko zahrnuje šest vesnic rozptýlených od Luženic, sousedících s Postřekovem, až po Kdyni – jsou to Stráž, Tlumačov, Mrákov, Klíčov (zvaný též Kyčov) a o něco dále stejným směrem Chodská Lhota a Pocinovice. Tato oblast byla už odedávna pod vlivem svého „mněsta“ Domažlic, jeho kultury a průmyslu. Roli samozřejmě hrály i lepší životní podmínky vesnic samotných. Jejich pole a louky dávaly nesrovnatelně větší úrodu než ty kamenité nahoře pod Haltravou²⁵, takže odsud nemusel nikdo odcházet za živobytím. Hlavně okrajové obce směrem do vnitrozemí byly vždy ovlivňovány kulturou a mluvou vnějšího světa, bulačina zde proto zaznamenala množství změn a pomalu ustupuje z mysli obyvatel.

²⁵ Haltrav neboli Haltrava (882 m. n. m.) je vrch nad Klenčí pod Čerchovem, na jehož úbočí stojí Baarův památník

Mezi oběma těmito chodskými světy panuje určitá žárlivost až nevraživost, způsobená lokálním patriotismem, která se pochopitelně vyvíjí hlavně tehdy, když život plyne poměrně klidně, „haby vody nestály“, jak je tomu například nyní, kdy současným oblíbeným výrokiem mrákovských mladíků je, že „Postřekováci žerou psy“. Za pozornost stojí i anonymní odpověď jednoho mladíka v dotazníkovém šetření rozebíraném v kapitole 4 této práce, který mezi díla Jindřicha Šimona Baara, které zná, řadí i „Postřekovská díra“ a „Klenčí is the best“. Při dramatických zvratech, kterých si region v dějinách prožil víc než dost, jim postřekovští i dolští čelili vždy společně (Michl, Roubík, 1939).

3.3 Chodsko v umění a literatuře

Pohnutá historie plná dramatických událostí, jak jsme ji vylíčili v předchozí kapitole, tajuplná hornatá krajina propojující Šumavu a Český les, tvrdošíjnost a svérázná povaha místních obyvatel i nezměrné národopisné bohatství – to vše odjakživa lákalo nejen turisty, ale i mnohé cestovatele, významné osobnosti, výtvarníky a pochopitelně i spisovatele, aby trávili na Chodsku čas a nechali na sebe působit jeho kouzlo. Mnozí z nich věnovali tomuto kraji velikou část svého díla.

Nikomu z nich se samozřejmě nepodařilo proniknout do duše Chodska a podat jeho věrný obraz tak, jak to dokázal Jindřich Šimon Baar, který se zde narodil a který za něj, stížen mrtvicí z přepracování pro své milované Klenčí, v přeneseném smyslu i zemřel. Někteří ze spisovatelů se ovšem postupem času (z nejrůznějších příčin) stali řekněme známějšími než je v současné době J. Š. Baar, a přestože takový vztah ke kraji

ani vhléd do chodského srdce nikdy ani zdaleka nezískali, jejich dílo proslavilo Chodsko paradoxně více než on. Proto je na místě uvést je, i když jejich tvorba věnovaná Chodsku se dá považovat za často neuvěřitelně povrchní, stylizovanou a plnou nepřesností, zvláště v případě jedné adorované spisovatelky.

O Chodech jako strážcích hranic již na počátku tisíciletí se dočítáme, jak již bylo uvedeno v kapitole 3.1, poprvé v Dalimilově kronice, napsané v letech 1308 – 1314. V třicátých letech 15. století píše svou latinskou Píseň o vítězství u Domažlic Vavřinec z Březové (asi 1370–1437), mistr pražské univerzity a nejznámější kronikář a básník husitské doby. O Chodsku psal i humanista Bohuslav Hodějovský z Hodějova, který procházel krajinou v roce 1545 do Bavor; zmiňuje se o Chodech jako o „hřmotném lidu přívětivého obličeje“, kteří se zbraní v ruce hlídají hranice vlasti, o chodských dívkách, které právem přirovnává ke „spanilým nymfám“, a o hlubokých hvozdech, jimiž nepronikají sluneční paprsky (Balatka, 1987).

Jako historické centrum oblasti a hlavní společenské i kulturní ohnisko na sebe nejvíc literární pozornosti pochopitelně soustředily Domažlice, přestože nikdy k pravému historickému Chodsku nepatřily a nejednou Chody vykořisťovaly. Pokud se některý umělec vydal na Chodsko, skončil s největší pravděpodobností zde, čímž se ochudil o autentický dojem ze skutečného života na chodské vsi (u Jindřicha Šimona Baara tomu tak samozřejmě není).

Roku 1842 do Domažlic přijel Karel Jaromír Erben (1811-1870), aby v městě a jedenácti okolních vsích studoval a zapisoval chodské pohádky a písně a seznámil se s místními kroji a nářečím. Na Chodsko zavítal ještě několikrát, když zde připravoval materiál na národopisnou výstavu v Moskvě,

koncipoval své Dějiny Chodů a sepsal studii Popis krajů lidu selského, tak zvaných Chodů neb Buláků. Jedna z jeho nejslavnějších básní, Štědrý večer ze sbírky Kytice, je (a to je zřídka známo) podrobným popisem chodských zvyků tak, jak jich byl svědkem při svých pobytech v kraji. Zdá se také pravděpodobné, že motiv Záhořova lože ze stejné sbírky objevil spisovatel právě tady.

V letech 1845–1847 (tedy pouhé dva roky) žila v Domažlicích se svým manželem Božena Němcová (1820–1862). Dojmy z občasných vycházek do okolí města se pokusila zúročit v sebedojímavých Obrazech z okolí domažlického, povídkách Karla, Rozárka, Pohorská vesnice a dalších, napsaných v rychlém sledu následujících dvou let. Ústředním a dokola se opakujícím námětem těchto pokusů je statečný zápas prostého a chudého chodského lidu o těžce vydobytý vezdejší chléb, případně osudem krutě zkoušené, krásné, avšak chudé chodské děvče, které nakonec dojde štěstí s urostlým pracovitým hochem (případně dívkou, neboť se zjistí, že hrdinka byla převlečený Chod, kterého tak matka chránila před vojnou). Pobytu Němcové na Chodsku se věnuje (žel poněkud nekriticky) Jindřich Šimon Baar v knize Paní komisarka.

Velikou inspirací byly návštěvy v Domažlicích pro Josefa Kajetána Tyla (1808–1856). Jako divadelní nadšenec a začínající literát přijel sem poprvé v roce 1829 s Hilmerovou společností, k níž dále patřili Josef Prokop, Erazim Bíl a Magdalena Forchheimová. Sehráli zde Tylovo benefiční představení Štěpánkova Břetislava aneb Vítězství u Domažlic. Představení mělo úspěch, přestože Tyl hrál s vysokou horečkou. Podruhé působil v Domažlicích v roce 1853 jako člen Kulasovy společnosti, která zahájila hostování 4. února v hostinci U

Flamendra. Z Tylových kusů se tehdy hrál Pražský flamendr, Paličova dcera, Český řemeslník, Strakonický dudák a další. Ihned po závěrečném představení byla Kulasova družina rozpuštěna a zadlužený Tyl musel v Domažlicích zůstat až do května.

Relativně dobře, v každém případě tedy mnohem lépe a důkladněji než například Němcová, poznal Chodsko Alois Jirásek (1851–1930), který už v roce 1876 přijal pozvání svého pražského přítele Josefa Thomayera, pozdějšího profesora interního lékařství na Karlově univerzitě, ovšem také úspěšného prozaika a osobního přítele Jindřicha Šimona Baara, kterého často navštěvoval v Klenčí pod Čerchovem (jak už bylo řečeno v kapitole 2.1). Důležitý byl Jiráskův pobyt v kraji v roce 1882, kdy se spisovatel seznamoval s prameny pro román Psohlavci a kdy poznal všechny chodské vesnice - tedy i Újezd, rodiště Jana Sladkého Koziny, hlavního hrdiny Psohlavců, dále Draženov, odkud pocházel Matěj Příbek, podle něhož vytvořil Jirásek stejnojmennou postavu chodského praporečníka, také Pocinovice, kde Příbek padl a povstání Chodů bylo rozhodnuto, a ovšem i Trhanov jako sídlo „utiskovatele Lomikara“ Maxmiliána Lamingena a jedno z hlavních dějišť románu volně vycházejícího z událostí již popsaných v kapitole 3.1 této práce.

Domažlice byly přechodným domovem Jaroslava Vrchlického (1853–1912), jehož otec zde měl dva roky kupectví. Básník pak častěji navštěvoval město a zde také strávil poslední rok života a zemřel. Ohlas zdejších pobytů lze nalézt v Baladě o smrti Jana Koziny (Selské balady, 1885), V Baladě o gotickém podloubí v starém městě (Moje sonata, 1893), v Písni zvonu na poplach a v Písni Chodů na stráži v zásekách šumavských (obě v knize Má vlast, 1903).

Domažlickým rodákem je Karel Matěj Čapek-Chod (1860–1927), který si zvolil rodné město jako kulisu pro román Řešany, v němž nechybí ani výstižná a často i satiricky zaměřená charakteristika maloměstského prostředí. Ironizující záměr je příznačný i pro některé jeho menší a příležitostné prózy ze zdejšího života, jako je například Dar svatého Floriána. Domažlické figurky vystupují už v jeho raných Povědkách a Nedělních povídkách.

Jako student býval Jiráskovým průvodcem za jeho pobytů v kraji rodák z Pece a přítel Jindřicha Šimona Baara Jan František Hruška (1865-1937), znalec lidového charakteru a nářečí na Chodsku, autor próz V záblescích staré chodské slávy, vzpomínkové knihy Děreček včalařem, románové kroniky Domácí chléb a zvláště pěti svazků pohádek, obrázků, črt a legend Na hyjtě, povahokresebných skic a medailónů Naši pod Čerchovem, Chodských bajek, Nových chodských bajek, Třetí knihy chodských bajek, Jisker z popela a Bajek o včelách.

Bezmála celé Chodsko je zastoupeno v prozaickém díle Jana Vrby (1889–1961), druhého nejslavnějšího rodáka z Klenčí pod Čerchovem (po Jindřichu Šimonu Baarovi). Přímo do Domažlic umístil děj románu Zubřany a povídkových knih Mučedníci, Člověk boží a Nespokojená srdce, další románovou práci Kvetoucí hloží s mnoha autobiografickými záběry a konečně i kroniky o posledních dnech nacistické okupace Chodský černý týden a Chodský bílý týden. Z bližšího nebo vzdálenějšího okolí čerpal Vrba nejrůznější náměty ke svým dalším beletristickým knihám z Chodska, k románům Jan Martin Šanda, Beranuc dvůr, Chodské rebelie, Soumrak Hadlasuc rodu, Madlenka z Pece a další.

Lidové chodské typy představuje Josef Císler (1870–1948), profesor laryngologie na lékařské fakultě Karlovy univerzity, ve svých úsměvných hrách Dřevorubci a Na šenavské pile, v románech Dvojí život a Aj, ty svatý Vavřínečku...! i v povídkách Na haltravské stoupě. Množství obrázků a Črt Josefa Thomayera (1853–1927) se odehrává v kulisách chodské krajiny, vzpomínky na jeho mládí v Trhanově ožívají v obsahově rozmanité knize Z pouti životní.

V chodském nářečí, bulačině, které se věnuje kapitola 3.4.3 této práce, psali některé básně Antonín Klášterský (1866–1938) a Eliška Krásnohorská (1847–1926). Z místního folklóru vyrůstá děj historicky podbarvené hry Dalibora C. Faltyse (1906–1984) Chodská nevěsta. Prozaičkou domova byla také předčasně zesnulá Hančí Baarová (1917–1947), rodačka z Klenčí pod Čerchovem, autorka románů Chodská romance a Na sluneční straně. Její příjmení i rodiště se zdají být nápadné, ovšem v souvislosti s Jindřichem Šimonem Baarem se nám nepodařilo prokázat žádný příbuzenský vztah.

Při nahlédnutí do kulturních dějin Kdyně nesmíme opomenout dlouholetou kulturně organizační, národopisnou i vlastivědnou práci manželů Jaroslava (1885–1950) a Hany (1880–1950) Štěpánkových, o nichž se zmiňujeme v kapitole 2.4 této práce v souvislosti s návštěvami u J. Š. Baara. Město je rovněž dějištěm autobiografických knih Felixe Blažka (vlastním jménem Antonín Zogelmann, 1879–1973) Dětství obecního Pepíčka a Obecní Pepíček studentem. Pod vlastním jménem pak v roce 1946 vydal dílo Kdyně v díle Jindřicha Šimona Baara, z které tato práce také čerpá.

Pohraniční Česká Kubice byla působištěm železničního úředníka, jehož bizarní příběh vypravuje K. M. Čapek-Chod ve

své první větší próze Nejzápadnější Slovan. Zapadlá obec bývala kdysi celkem známým letoviskem a mnozí turisté se sem vracejí dodnes. Například v roce 1899 zde pobývala Tereza Nováková (1853–1912) a právě odtud se vydávala na výlety za poznáním Chodska. Své dojmy shrnula v národopisné studii Z potulek po chodském kraji.

Do oblasti širšího Chodska patří též menší vesnice Chotiměř, dnes část obce Blížejov poblíž Horšovského Týna, kde od léta 1939 do léta 1940 žil Julius Fučík (1903–1943) v domě, který tu koupili jeho rodiče. Napsal zde esej Božena Němcová bojující.

Vzdálenější Staňkov je rodištěm a domovem rozvětvené rodiny Weinigů, jejíž příslušníci se několikanásobně zapsali do dějin kultury. Stačí, když uvedeme pedagoga Františka Weiniga (1849–1922), autora mentorských Obrázků ze staré školy, dále Adolfa Weiniga (1874–1940), spisovatele knih pro mládež, dramatika, básníka a operního libretistu, a malíře a ilustrátora Josefa Weiniga (1885–1939), který svou pozornost věnoval také nejvíce mládeži. Posle příběhu, který vyprávěl František Weinig Aloisi Jiráskovi, vznikla Povídka přítelova, jejíž děj se odehrává ve Staňkově.

Východně od Domažlic leží Chudenice, kde v rodině Černínů na jejich panství strávil na sklonku života v roce 1828 delší čas kněz a buditel Josef Dobrovský (1753–1829). Jako sympatického a demokratického prvního velikého českého slavistu ho v době jeho návštěvy, kdy se sbližuje s místními lidmi a nalézá u nich tradici českobratrské víry, vylíčil Alois Vojtěch Šmilovský (1837–1883) v románu Za ranních červánků. V obci se narodil také slavný režisér, dramaturg a šéf činohry Národního divadla, dramatik a operní libretista Jaroslav

Kvapil (1868–1950), autor Princezny Pampelišky a libreta k Dvořákově Rusalce.

K zapisovatelům a upravovatelům chodské lidové slovesnosti patří Jiří Kajer (1904–1969) se svými Chodskými pohádkami a Věra Procházková (1907–1985) s Čarovným světem a knihou „žertů a šplechtů z Chodska“ Šíbalové ha chytráci.

Podobně bohatý obraz poskytuje výtvarné umění.

Západočeský rodák František Julius Lux (1702–1764) vyzdobil monumentálními rokokovými freskami strop refektáře augustiniánského kláštera a děkanský kostel v Domažlicích. Dnes už bohužel zbořený zámek v Újezdě sv. Kříže hostil v 19. století sourozence Quida (1828–1880) a Amálii (1817–1883) Mánesovy, za kterými dojížděl i bratr Josef Mánes (1820–1871). Za svých pobytů kreslil a maloval lidi z okolí (například obraz Selka z Horšovskotýnska, někdy označovaný jako Selka z Domažlicka); v jeho díle se dochovaly i kresby domažlické věže a tamního ponocného.

Inspiraci na Chodsku našel i Mikoláš Aleš (1852 – 1915), který vytvořil lidové typy v dílech Chodský kroj sedláka, České kroje z Domažlicka a v cyklu Vlast ve foyer Národního divadla zobrazil v jedné ze čtrnácti lunet alegorii Domažlic. Chodskou historií byly podníceny kresby Jan Kozina, Porážka křížáků u Domažlic, Stráž na pomezí a především známé ilustrace k Jiráskovým Psohlavcům.

Z plejády dalších významných českých malířů, do jejichž tvorby se Chodsko promítlo, jmenujme alespoň ty nejvýznamnější: Julius Mařák (1832–1899) – Pohled na Domažlice; Otakar Lebeda (1877–1901) – Mandálky u

Domažlic, Trhanov, kostelní obraz sv. Mikuláše v Úboči; Bořivoj Žufan (1904–1942) – Pohled na Domažlice; Ludvík Kuba (1863–1956) – národopisné studie; Vojtěch Tittlbach (1900–1971) – portrét Jindřicha Šimona Baara; Cyril Bouda (1901–1984) – ilustrace knihy Chodské pohádky a mnoho dalších.

V Milavčicích u Domažlic se narodil veskrze originální český grafik, ilustrátor a spisovatel Josef Váchal (1884–1969), autor kultovního Krvavého románu, který vynikl především v technice barevného dřevorytu. Jeho otcem byl Josef Šimon Aleš, bratranec Mikoláše Alše.

Nejhlouběji se však Chodskem, historií a životem jeho lidu zabýval malíř Jaroslav Špillar (1869–1917). Mezi jeho nejznámější díla patří Psohlavci, Kozina před Lomikarem, Robota, ale i žánrové výjevy, které po zřízení ateliéru v Peci doplňoval krajinomalbami z okolí Postřekova. Jeho bratr Karel Špillar (1871–1939), žák Františka Ženíška či Jakuba Schikanedera, vytvořil řadu obrazů krajin inspirovaných Chodskem. Veliká část jejich tvorby je vystavena v Muzeu Chodska v Domažlicích a na trhanovském zámku. Zvláště známější z bratrů, Jaroslav, je velmi oblíben mezi regionálními soukromými sběrateli umění.

Nejedna chodská domácnost se také může pyšnit pěknou krajinkou od Františka Michla (1901–1977), místního patriota, žáka profesora Otakara Nejedlého na Akademii výtvarných umění. Michl nejraději zobrazoval chodskou přírodu a architekturu. Výbor reprodukcí s komentářem chodského historika Františka Roubíka vyšel v roce 1939 s názvem Chodské vesnice.

Kromě malířů tvořilo na Chodsku od konce 17. století několik významných sochařů. Za svého pobytu v Poběžovicích

v letech 1681 až 1683 zhotovil Jan Brokoff, někdy též uváděn jako Brokof (Balatka, 1987, s.48) (1652–1718), otec vynikajících sochařů 18. století Maxmiliána a Michala Josefa, dřevěný model pro odlití bronzové sochy sv. Jana Nepomuckého pro Karlův most v Praze a vytvořil tak závazný typ pro zobrazování tohoto světce. Kamenná replika této sochy z roku 1682 stojí dosud na náměstí v Poběžovicích. Pro tachovský arciděkanský kostel vyřezal soubor dřevěných polychromovaných plastik českých patronů.

Z modernějších českých sochařů vytvořil v roce 1818 Josef Václav Myslbek (1848–1922) honosný pomník děkana Příhody v Domažlicích. Pomník Jana Sladkého Koziny na vrchu Hrádku nad vsí Újezd navrhli sochaři František Hošek (1871–1895) a Čeněk Vosmík (1860–1944). Na domažlickém hřbitově jsou tři náhrobky, které jsou dílem Františka Bílka (1872–1941).

Ovšem největším a nejkrásnějším pomníkem na celém Chodsku je bez diskuze pomník Jindřicha Šimona Baara od Ladislava Šalouna (1870–1946) na Výhledech nad obcí Klenčí pod Čerchovem – místem jeho narození i posledního odpočinku. Už samotné kladení základního kamene pylonu se stalo událostí, která přilákala na Výhledy na pět tisíc lidí. Od 25. května 1933, kdy byl základní kámen položen, přepravily ověčené vozy na Baarovo oblíbené místo čtyřicet žulových kvádrů s vytesanými jmény chodských obcí a měst, kde Baara nejvíce obdivovali. Sám Šaloun, než se pustil do díla, nejprve prostudoval Baarovy spisy, aby lépe pochopil spisovatelovu osobnost. Odhalení pomníku 5. července 1933 sledovalo více než 30 tisíc lidí. Na místě, kde Jindřich Šimon často sedával a hleděl do milovaného kraje, stojí dnes Baar bronzový. Nápis na

piedestalu jsou jeho vlastní slova. Nikdo jiný by nedokázal vylíčit své city k rodnému kraji tak, jak to brzo před smrtí učinil Jindřich Šimon Baar:

„Pane Bože!

Všechny struny v srdci mém už popraskaly,

jedna jediná mi zbyla;

miluješ-li mne, dej,

abych směl na ni hrát píseň o lásce

k této tvrdé kamenité zemi.“

Věnujeme-li pozornost umělcům literárním a výtvarným, nesmíme ovšem zapomenout ani na hudební skladatele a znalce. Osobností, která celý svůj život zasvětila Chodsku a především jeho písním, byl Jindřich Jindřich (1876–1967), rodák z Klenčí pod Čerchovem, skladatel a etnograf a dobrý přítel Jindřicha Šimona Baara, jehož sbírky lidového umění jsou dnes umístěny v domažlickém specializovaném muzeu na Dolejším předměstí. Jeho sběratelská a vědecká činnost je shrnuta ve stěžejních dílech Chodský zpěvník a Chodsko, ze kterého čerpá i tato práce. Dále upravoval lidové písně pro sólový a sborový zpěv. Pohřben je v Klenčí pod Čerchovem nedaleko Baarova hrobu.

Dalším skladatelem, jehož dílo je zčásti spjato s chodským regionem, byl skladatel Otakar Zich (1879–1939), který sebral na tisíc lidových písní a zkoumal estetiku málo známých chodských tanců.

Odras chodských dějin se promítl i do některých hudebních děl. Mezi nejznámější patří opera Psohlavci od Karla Kovařovice (1862–1920). Je třeba také připomenout, že se v Chudenicích narodil významný skladatel a hudebník 18.

století Josef Rejcha (1746–1795), který působil převážně v Bonnu.

3.4 Lokální kultura a folklór

Lze s jistotou tvrdit, že Chodsko je regionem, který si svou lokální kulturu a folklórní aspekty s ní spojené uchoval do dnešních dnů ze všech regionů na území Čech zdaleka nejvíce. Je to způsobeno zčásti geografickou polohou, neboť v těsném sousedství železné opony a daleko od všech center aktuálního dění nepodléhala chodská kultura takovým asimilačním procesům a globálním vlivům, jako v jiných částech republiky.

Hlavní příčinu tohoto neobvyklého (a pro celou českou společnost neocenitelného) zachování statusu quo je však třeba hledat v chodském konzervatismu a averzi ke všemu cizímu, vypěstované v průběhu dramatických chodských dějin; svou zásluhu na nezměněném běhu věcí mají zajisté i pověstné chodské „dubové palice“, silná role rodiny při výchově (zvláště ohledně lásky a úcty k předkům a tradicím) a samozřejmě kouzlo chodské hornaté krajiny, která si podmaní a připoutá každého, kdo má možnost v ní strávit byť jen část svého života.

Není proto náhoda, že nikde jinde nejsou lidové tradice, ten na většině území „historický relikt“ budící jen úsměv nebo zvědavost turistů, tak živé a dodnes pečlivě a s radostí udržované, jako právě na Chodsku. V následujících kapitolách se jim budeme podrobně věnovat.

3.4.1 Rok na chodské vsi

Na včerejšek nemysli, dnešek klidně snášej a zítřku se nebuď!

(chodské přísloví)

Průběh roku na chodské vsi a zvyklosti s ním spojené byl vždy podrobně rozčleněn na jedné straně přírodou, chodem hospodářství a zemědělskými činnostmi, na straně druhé se opíral o cyklus církevních svátků. Chodsko, tradičně silně věřící region, prožívalo běžný život jakoby přirozeně vsazený do náboženského rámce; přesto mají některé zvyky původ ještě v dobách pohanství, například největší z chodských tradičních slavností – masopust neboli voračky. Nad vznikem a de facto i původním účelem tradic se v dnešní době sice už nikdo nezamýšlí a některé zvyky už samozřejmě upadly v zapomnění, přesto zůstala řada zvyklostí, která se během celého roku (alespoň v symbolické formě) v některých chodských vesnicích zachovávala po celé 20. století a udržuje se částečně i dodnes.

Většina chodských obyčejů se odjakživa soustředila na zimní období, kdy nebyly na pořadu žádné zemědělské práce, bylo tedy více volného času a temperamentní obyvatelstvo (hlavně mládež) si zpestřovalo jednotvárnost chladných měsíců. S příchodem prvního sněhu začíná doba pro přástky a tzv. hyjty. Počátek tohoto období se dle pranostiky „bílý kůň zalehne celý dvůr“ ustálil na svátku sv. Martina, tedy 11. listopadu. V „senci“ neboli největší obytné místnosti jednoho ze statků, která sloužila jako kuchyně, jídelna, obývací pokoj a návštěvní salón dohromady, se sešla chasa neboli mládež obou pohlaví. Dívky se věnovaly předení lnu (odtud výraz přástky), mladí muži si přisedli k dívce, o níž měli zájem a rozproudila se volná zábava, předčítání či sborový zpěv. Většina citových vztahů bývala prohlubována právě na hyjtách. Dnes už

samozřejmě neuvidíme scény jako ze Špillarových obrazů, už se pochopitelně nepředě ani neschází v soukromí, ale v listopadu a počátkem prosince se chodská mládež dosud schází ve větším počtu a dá se říci organizovaně například v hospodách, kde při té příležitosti hraje živá chodská hudba.

Z prosincových zvyků nesmíme samozřejmě opominout svátek sv. Mikuláše (6. prosince), při němž se ovšem mladí muži nepřevlékali za Mikuláše a čerta jako všude jinde, nýbrž za žebráka či za „žida“ (v bílé košili s čepicí ze slámy) a chodili strašit dívky. Obdobně o několik dnů později (13. prosince) chodila tzv. Lucie neboli Lucka se svým vojskem, kdy se jeden z mužů hrající „Lucii“ zabalil do bílého plátna, aby nebyl k poznání, a píchal do děvčat dřevěným nožem namočeným v krvi.

Vánoční svátky byly a dosud jsou období, kdy je koncentrace jednotlivých zvyků a tradičních úkonů jedna z největších. Průběh Štědrého dne na historickém Chodsku dokonale popsal Karel Jaromír Erben v básni Štědrý večer (jak je uvedeno v kapitole 3.3), neboť všechny jím vypořizované a uvedené zvyky se v kraji skutečně dodržovaly a místy ještě dodržují. Na prvním místě je samozřejmě dopolední půst dětí a celodenní půst dospělých. Dobytek a drůbež dostane nadstandardní krmení a obvykle trochu vánočního pečiva spolu s uschlým věnečkem z lučních květů, vysvěceným o svátku Božího těla. To vše se koná pro ochranu hospodářství před nemocí a úpadkem. Paní domu také rozkrajuje po jablku pro každého člena rodiny a sleduje, zda jádřinec vytvořil tvar hvězdy (šťastný rok), zda není červivý (nemoc) či dokonce ve tvaru křížku (smrt).

Nejvíce starostí ovšem měly a stále mají na Štědrý den dívky, konkrétně ty nezadané. Můžeme zodpovědně potvrdit, že dodnes jinak veskrze moderní a emancipované chodské mladé ženy, které jsou momentálně bez partnera, propadají v tento den mánii „Najdu-li já letos ženicha!?“ a pouštějí se do řady zaručených pokusů. Jmenujme alespoň házení pantoflem na prahu domu přes rameno (ukazuje-li bota špičkou ven ze dveří, dívka se vdá), lití roztaveného vosku či olova do vody (podle tvaru odlitku lze soudit na povolání ženicha), skupinové nabízení namazaného krajíčku chleba psovi (od které dívky si pes nejdříve vezme, ta se vdá první), pouštění svíček v ořechové skořápce do lavoru s vodou (která svíčka odplouvá přes lavor, její majitelka se vdá nejdále), případně naslouchání na půdě, odkud zašteká pes (odtud bude pocházet ženich). Tato varianta existuje také v mutaci s bezovým keřem – dívka najde keř bezu, začne s ním třást a recituje: „Třesu třesu bez, ozvi se mi pes, kde můj milý dnes?“. Série pokusů končila až na Štěpána (26. prosince), kdy dívky naslepo tahaly z hromady dřeva tzv. voklesky neboli klestí, aby podle jejich tvaru poznaly, zda dostanou muže „rovného“, tedy urostlého a řádného, nebo „křivého“, tedy deformované postavy i charakteru (Svačina; Svačina, 1940, s.100).

Jakmile se kalendářní rok přehoupne do nového, platí pořekadlo „jak na Nový rok, tak po celý rok“, mnoho lidí se proto střeží vydávat větší sumu peněz, oblékají se do nových šatů a hojně jedí a pijí. 6. ledna, o svátku Tří králů, chodí malí chlapci koledovat a svěcenou křídou píší na rám dveří iniciály K+M+B, aby dům nepotkalo nic zlého. Na Hromnice, tedy 2. února, se ještě dnes za oknem zapalují posvěcené svíce „hromničky“, aby chránily dům před úderem blesku.

A v únoru také přichází neočekávanější a nejbujarejší chodské období – masopust neboli voračky, doba tance, hudby a nevázaného pohanského veselí. Masopust začíná v sobotu večer neoficiálním maškarním bálem, kdy se místní namaskují a celou noc tančí. Pokračuje se v neděli odpoledne průvodem krojovaných mladých párů. Mladík dostane od dívky kytičku, čímž ho dívka oficiálně pasuje na svého tanečního partnera pro nadcházející večer, kdy se koná tzv. „kytičkový bál“, kterému se podrobněji věnujeme v kapitole 3.4.4. V pondělí večer následuje bál „babský“, kdy v kroji pyšně vyřázejí starší a provdané ženy. Na masopustní úterý pak přichází vrchol celých voraček – průvod tradičních maškar, které se dědí z generace na generaci. Kobyla, smrtka, mnich, bába s nůsí a další masky spolu s diváky hrají a tančí přes celou vesnici, aby na jejím konci oběsili figurínu „Masopusta“, zhýralce. Tím končí období veselí a hojnosti a druhý den, Popeleční středou, začíná čtyřicetidenní půst, který trvá až do Velikonoc (Žáček-Domažlický; Sladký, 1950, s.50).

Na Květnou neděli se světí pruty nařezané z vrby jívy, tzv. kočičky. Ty se pak umístí za obrazy, za kříž v místnosti, případně do hospodářských prostorů, aby ochránily obyvatele i dobytek. A již začnou Velikonoční svátky, které probíhají víceméně podobně jako v jiných regionech České republiky, není proto třeba je podrobně popisovat. Zmínit můžeme řehtání chlapců řehačkami na Zelený čtvrtek, kdy nezvoní zvony, neboť „odlétly do Říma“; na Chodsku se řehtání a klapání nazývá ráčnování. Tradiční koleda s pomlázkou, malování vajíček – „strak“ a polévání chlapců vodou probíhá stejně jako v jiných oblastech (Svačina; Svačina, 1940, s.87).

Také noc z 30. dubna na 1. května dnes už probíhá jako jinde – večer se sejde mládež u velkého táborového ohně, baví se, zpívá a popíjí a vztyčí velikou ozdobenou májku. Tento zvyk probíhal na Chodsku dříve tak, že mladíci večer hlasitě práskali bičem, aby odehnali čarodějnice od všech stavení. Hospodář také dával před statek drn, aby čarodějnice nemohla dovnitř a neuhnanula dobytek, dokud nespočítá stébla trávy v drnu. Po půlnoci, kdy nebezpečí pominulo, se mladí muži nenápadně vzdálili a každý postavil vlastní májku neboli máj, oloupaný a opentlený smrk, pod okno své vyvolené dívky – čím vyšší, tím větší prestiž dívka získala; některé máje bývaly až 30 metrů vysoké (Žáček-Domažlický; Sladký, 1940, s.54).

Z pohanských slavností slunovratu zůstala na Chodsku stopa v Noci svatojánské (24. června), která podobně jako Štědrý den vzbuzuje neklid v nezadaných chodských dívkách. Ty se omývají studenou vodou, aby zůstaly krásné a svěží, a trhají devět druhů lučních květin. Z těch pak uvijí věneček a házejí ho na jabloň; zůstane-li viset, dívka se vdá, spadne-li, má „smůlu“. Existuje také varianta, kdy si dívka věneček vloží pod polštář – mladík, o kterém se jí bude zdát, je její budoucí ženich (Holub, 1956, s.28).

Po svatém Jánů však veškeré zábavy vesměs končí, neboť začíná období největší hospodářské aktivity. Výjimkou jsou obvykle jen slavnosti sklizně, tzv. dožínky. Poté přichází podzim se sklizní brambor a ovoce a co nevidět sv. Martin s prvním sněhem a hyjty – a chodský rok se rozběhne znovu dokola.

3.4.2 Kroj jako demonstrace identity

*Košilanda, flanda, nejni-li to hamba,
v noci chodí na brambůry, ve dně dělá pána.*

(chodské rčení)

Bohatě zdobený chodský kroj žen a mužů, jak jej známe dnes, je výsledkem dlouhého historického vývoje tohoto rázovitého oblečení. Je třeba si uvědomit, že Chodové byli především sedláci, jejichž každodenní činností byla těžká práce v zemědělství, a této práci samozřejmě přizpůsobovali svůj oděv. I slavnostní kroj byl původně velmi prostý, do dnešní doby se postupně obohacoval o nové prvky a měnil se souběžně se společenskými, hospodářskými a kulturními proměnami života na Chodsku. Ani současný slavnostní kroj však úplně nehýří jásavými barvami, krajkami tvaru šlehačkové hory a kýčovitými pozlátky, jako například slovácké kroje. Je spíše praktický a skromný, trochu smutný až zádumčivý, jakoby z něj promlouvala nejen bohatá a slavná minulost, ale i staleté zápasy o rovnoprávnost a živobytí.

Mužská „vobleč“ je poměrně jednoduchá. Bílá košile s nadmutými rukávy je z jemného plátna, na prsou, kolem krku a na límečku bohatě zdobená vyšíváním. Na ni se obléká vesta, zvaná „lajblík“, která je z modrého sukna s červeným lemováním a má opět bohatě vyšívání nízký límec stojáček, kapsy a dolní část zad. Po pravé straně zapínání a také kolem kapes je lajblík hustě pošíť řadou žlutých plechových knoflíků, kterým se říká „líťáky“. Kabátek do pasu neboli kazajka (s rukávy) je také z modrého sukna s ozdobným vyšíváním kolem krku, kapes, zápěstí a na klopách, po obou stranách zapínání má rovněž hustou řadu líťáků.

V zimě se přes kazajku nosí ještě plášť, při slavnostních příležitostech z modrého sukna s červeným lemováním; běžnější se ovšem tzv. „šerkový“, dlouhý, napůl vlněný a napůl lněný kabát bílé barvy se šosy, zdobený černým lemováním u krku a na ramenním švu a vyšíváním vzadu nad pasem. Nízký stojatý límec se nikdy nezapíná.

Kožené kalhoty neboli „praštěny“ jsou žluté, zapínají se po straně u boku. Jsou ozdobeny stejně jako vesta-lajblík a kazajka lesklými žlutými knoflíky a výšivkou. Nohavice, které sahají jen po kolena, se zavazují pomocí řemíků zvaných „íšťěrky“. Aby měly praštěny pěkně sytou barvu (nebo když byly umazané), natíraly se dříve žlutou hlinkou.

Na nohy obouvají muži buď vysoké černé holínky nebo nízké stěvícce, ke kterým si berou bílé vlněné punčochy. Staří pánové někdy nosí punčochy modré. Pokrývku hlavy tvoří „vydrovka“ – kulatá švihácká čepice z vydří kůže nebo „šírák“ – černý klobouk z plsti s velmi širokou střechou, často s černou kulatou šňůrkou a černou pentlí (na znamení smutku po Kozinovi). Při vši prostotě působí mužský кроj opravdu velmi důstojně a elegantně (Svačina; Svačina, 1940, s.24).

Bohatší a pestřejší je кроj chodských žen a děvčat, které se od sebe prakticky neliší. Na spodní plátěnou košili se oblékají „rukávce“, které sahají od boků až ke krku. Jejich rukávy, sahající do půli loktů, jsou velmi široké, naškrobené, s červenými kraječkami pod krkem a u rukou, někdy s bohatou výšivkou. Hlavní součástí ženského kroje je bavlněná skládaná (varhánková) sukně neboli „šerka“. Její barva je různá: při smutku, v době postní a adventní se nosí tmavomodrá, v době veselí a radovánek je červená a občas i zelená. Na dolním okraji má sukně hedvábné lemování – „panti“. Vpředu si

Chodky na sukni uvazují stejně dlouhý „fěrtuch“ – velmi širokou, nejčastěji hedvábnou zástěru, pěkně květovanou nebo „štráfovanou“ (pruhovanou).

Přes rukávce se obléká, jako u mužů, vesta-lajblík neboli živůtek. Je hedvábný, pestře květovaný, pošitý penízky, korálky a barevnými sklíčky. Zapíná se jen na dva spodní knoflíčky, nahoře okraje odstávají a váží se červenou pentličkou. Přes lajblík si ženy přehazují pestrobarevný šátek s třásněmi. Ženský kabátek s rukávy je tmavomodrý, vzadu ozdobený třemi pásky „darmovísky“ (nadarmo tam visí). K němu se při slavnostech nosí „plena“, rouška z bílého plátna, vyšívaná a lemovaná krajkami.

Hlavu žen a dívek kryje velký černý šátek, ve dvou rozích vyšívány květy a lidovými motivy, který se váže „na babku“. Punčochy se nosí dlouhé, červené za všech okolností, tedy i ve smutku. Na nohy se obouvají buď prosté střevíce „trejce“ nebo lakové „bůtky“. Ty jsou prosekávané, vyložené červeným sukem, zdobené na nártu srdíčky, stuhou, hvězdičkou či zlatými kroužky. Váží se červenozeleňou nebo červeno bílou stuhou a mívají podpatky okované podkůvkou „pro chčestí“. Zajímavé je, že jdou-li ženy/děvčata na veřejnosti v kroji, zásadně a vždy drží přes sebou v ruce poskládaný plátěný šáteček (kapesník) s červeným vyšíváním, kterým při tanci mávají.

Vedle krásného slavnostního, ale také drahého kroje patří do výbavy žen ještě tzv. „půbjedkové“ šaty, do kterých se oblékaly doma. Skládají se z červené kanafasové šerky, volné krátké jupky neboli „flámišky“, zástěry, červených punčoch a šátku na hlavu různé, ale vždy jasné barvy (Svačina; Svačina, 1940, s.33).

Dá se říci, že nošení chodského kroje se během 20. století stalo záležitostí pouze slavnostních příležitostí. V denním kroji už lze spatřit jen ojediněle několik velmi starých žen např. v Postřekově nebo Mrákově. Slavnostní kroje se však objevují neustále, a to v intenzitě odpovídající soudobé společenské situaci. Vznikem republiky v roce 1918 a pozdvihnutím národního cítění došlo k rozmachu krojů, stejně jako v roce 1939 během demonstrativní chodské pouti ke sv. Vavřínečku a po skončení 2. světové války. Počátkem 60. let bylo v kroji a folklóru spatřováno určité zpátečnictví a došlo k útlumu zájmu o něj. Doba po roce 1989 ovšem svědčí o renesanci kroje na Chodsku, což je nejlépe patrné, navštívíme-li některou z chodských kulturních událostí, např. letní Chodské slavnosti v Domažlicích nebo tradiční masopust v Postřekově, případně jakoukoli chodskou svatbu (Kumperová, 1990, s.48).

3.4.3. Nářečí bulačina

*Zdráva buď nastokrát, řeči stará,
hlahole našich chat, písni jara,
prostinké nářečí babiččino,
zdraví tě tvé dítě, bulačino!*

(J. Š. Baar)

Chodský dialekt se liší od spisovného českého jazyka jednak výslovností, jednak odchylkou v mluvnických tvarech a ovšem také zvláštními výrazy a rčeními, které vznikly jako důsledek svérázného prostředí a osobitého chodského života. Jméno bulačina dostalo toto nářečí od toho, že Chodové místo spisovného slovesa *byl, byla* říkali *bul, bula*. Proto se jim již

odedávna říkalo Buláci, ženám Bulky. Chodové sami se tak nenazývali, ale necítili se touto přezdívkou nijak dotčeni.

Přespolním se obvykle bulačina zdá poněkud tvrdě znějící mluvou, ovšem ve skutečnosti je to řeč lahodná a barvitá a uchovávala si vždy v průběhu staletí svůj svéráz, přestože bývala vystavena rušivému vlivu sousedního německého živlu.

Kromě zmíněného „u“ je dalším charakteristickým znakem bulačiny používání „ú“ místo „ou“, např. *oni lúdili, muž se ženú, búřka*. Tak mluví dodnes Postřekovští, zejména starší ženy z Postřekova vyslovují „ú“ velmi zřetelně; v okolí Domažlic naopak zcela vymizelo. Bulačina dále změkčuje „í“ předsunutím nehlasného „j“ (pjísnička, vjidíl), ale toto „jí“ je obdobou spisovného „ě“; nezní nikdy tak čistě ani není tak hlasité jako následující „í“. Kromě těchto nejvýraznějších odchylek má bulačina ještě jiné samohláskové změny: *vzel – vzal, nechtíli – nechtěli* a podobně. Před samohlásky na počátku slov se zpravidla vsunuje „h“, například *Hadam*²⁶, *houvyj, humříl, ha, haby* atd.

Ještě v dnešní době je dialekt slyšet v chodských vesnicích zvláště u staršího obyvatelstva. Samozřejmě, že čistá a neporušená bulačina, kterou se na Chodsku běžně hovořilo ještě na konci 19. století, se již nevyskytuje jinde, než v zachovaných písních a lidové slovesnosti – na závěr si pro příklad neodepřeme uvést alespoň jednu ukázkou:

Dyž sem bul hu Mandy, spad sem tam do jámy –

to bulo mý chčestí, že sem bul bos.

Dybych bul hobutí, bul bych snad zabití,

bul bych si pro Mandu hurazil nos.

(chodská říkanka)

²⁶ Nejslavnější a nejstarší hospoda v Postřekově se jmenuje U Hadamů.

3.4.4 Regionální muzika a tanec

Ty mrákovcký chlapsí sou,

ty mají muziku svou!

Dyž pukl zahučí, voni si poskočí,

haž mají hlavu mokrou!

(chodský popěvek)

Nejspontánnějším, nejživějším a pro veřejnost jistě nejatraktivnějším projevem jakékoli lidové kultury a folklóru je bezesporu hudba a tanec. Pravá a původní muzika chodská čili „selcká“ je vyhrávána čtyřmi hudebníky, potažmo nástroji, kterými jsou klarinet Es a klarinet B (na které hrají tzv. piskači čili pištci), housle (na něž hraje houdek) a samozřejmě dudy – ovšem dudy s podpažními měchy, takzvaný pukl neboli puklík, nikoli dudy foukací s píšťalami; na ty by bylo hraní v rozvířeném a zakouřeném ovzduší malých vesnických hospod příliš obtížné. Například při „selckých svarbách“ neboli svatbách hrával dudák čili puklař na oba nástroje – při obřadu na dudy, jakmile se však svatebčané sešli do hospody k tanci, pověsil dudy doslova na hřebík a vzal puklíka pro větší zvučnost a sílu tónu. Výhodou navíc samozřejmě bylo, že dudák může zároveň hrát i zpívat.

Největší předností dudácké muziky jsou charakteristické formy a varianty zpívaných písní a dohrávky k nim. Jelikož se hraje bez not, z paměti, musí mít všichni muzikanti vynikající hudební sluch a vytříbený smysl pro dokonalou rytmickou souhru. Je-li dudácká kapela správně sehrána, jsou její členové skutečnými umělci-samouky.

Jelikož klarinety i housle se vyskytují v mnoha kulturách prakticky v identické formě, zastavme se podrobněji u zmíněného oblíbeného chodského puklíku. Puklík bývá naladěn

do tóniny Es-dur, aby ladil s klarinetu. Skládá se ze dvou měchů, kterými je vzduch vháněn do dvou píšťal. Píšťala, na kterou dudák hraje melodii písně a drží ji přitom před sebou, se jmenuje „přednice“ neboli přednička a má sedm otvorů. Zadní píšťala se nazývá „huk“ a při hraní hučí stále stejným basem. Obě píšťaly (stejně jako ostatní dřevěné části puklíka) bývají nejčastěji ze švestkového dřeva a jsou ukončeny zahnutými volskými růžky, které dávají tónu onu lahodnou mazlivou barvu.

Nadouvací systém spočívá v tom, že dudák pravým loktem tlačí vzduch z dvojitého měchu do pytle z vydělané kůže, který tiskne levým loktem k boku. Vyrovnaní tlaku vzduchu v obou měších a jeho stejnoměrné vhánění do obou píšťal je při hře nejtěžší a vyžaduje značnou praxi (Svačina; Svačina, 1940, s.83).

S dudáckou muzikou je na Chodsku neodmyslitelně spjat tanec, který má hlavně při slavnostnějších příležitostech na vesnicích (např. při všech třech bálech během masopustu, jak už bylo popsáno v kapitole 3.4.1) velmi specifický ráz. Obvykle se tančí tzv. „kolečko“, které má standardní průběh již odpradávně.

Při takové zábavě, z nichž nejokázalejší a na pohled pro laika nejatraktivnější je zajisté např. Kytíčkový bál o masopustní neděli, mají navrch dívky ve slavnostních krojích. Dívky (každá drží v ruce vyšívaný šáteček, jak uvedeno v kapitole 3.4.2) utvoří uprostřed sálu veliký kruh, chodí v něm dokola, mávají šátečky a prozpěvují chodské písně bez doprovodu. Jakmile začne hrát hudba, přiblíží se, utvoří užší „kolečko“ a s rukama vzájemně v pase za zády zkříženými víří drobnými rychlými krůčky dokola. Mezitím si mladíci mezi nimi

vyhlížejí tanečnice, a když hudba opět ustane a dívky utvoří volný kruh, přijde si každý pro tu svou. Kolečko se opakuje mnohokrát za večer a účastní se jich naráz i několik desítek dívek.

Chodské písně a tance za doprovodu dudáckých kapel dnes nejčastěji zaznívají na každoročních Chodských slavnostech v Domažlicích, na Chodské hyjtě v Mrákově či na zmíněném masopustu v Postřekově. Takovou pestrou přehlídku nádherných krojů a tradičního regionálního folklóru si nesmí nechat ujít nikdo, kdo by rád poznal ty nejkrásnější stránky chodské kultury!

4. ÚLOHA A VNÍMÁNÍ ELITY V KULTURNÍM ŽIVOTĚ SOUČASNÉHO CHODSKA (empirické šetření)

Teoretickou část rigorózní práce jsme se rozhodli doplnit empirickým šetřením provedeným přímo v regionu. Toto šetření mělo dát odpověď na otázky, které logicky vyplývají z tématu zpracovaného v teoretické části práce: Ovlivňuje odkaz tohoto zářného představitele regionální elity každodenní kulturní život obyvatel, vnímají ho občané jako vůdčí osobnost regionu nebo se stal historickým reliktem, ke kterému se Chodové vracejí jen symbolicky? Jak vlastně vypadá dnešní kulturní život Chodů – mají v něm tradice pevné místo, či podléhá i tato lokální kultura vlivům dnes tak obávané globalizace a unifikace kultury? A konečně: prožívají a vnímají Chodové nějak svoji chodskou identitu, a pokud ano, jakými mechanismy se to děje?

4.1 Hypotézy a popis výzkumu

Rozhodli jsme se pro výzkum kvalitativní, prováděný na homogenní skupině respondentů. Výběr respondentů probíhal nenáhodně a úsudkem; zvolili jsme vzorek čtyřiceti studentů ze třetích ročníků gymnázia, konkrétně Gymnázia J. Š. Baara v Domažlicích, neboť středoškolští studenti ještě stále trvale žijí na Chodsku a nikoli v místě vysokoškolského studia; na druhé straně předpokládáme, že v předposledním ročníku studia (tedy ve věku okolo osmnácti let) již mají ucelené názory, vliv rodiny na ně a jejich výchova jsou v hlavních směrech již uzavřeny a vztah k regionu je u nich dostatečně vyzrálý a ustálený. Respektujeme zároveň zaneprázdněnost ročníků maturitních.

Jako nejvhodnější techniku výzkumu jsme zvolili dotazníkové šetření. Součástí dotazníku byly otázky uzavřené i otevřené, aby mohli respondenti co nejvýstižněji a nejpřesněji vyjádřit svůj názor. Hypotézy, jež měl výzkum ověřit, byly stanoveny takto:

Hypotéza 1 - Respondenti znají osobnost Jindřicha Šimona Baara včetně bližších údajů.

Hypotéza 2 - Respondenti znají dílo Jindřicha Šimona Baara.

Hypotéza 3 - Respondenti mají osobní vztah k Jindřichu Šimonu Baarovi.

Hypotéza 4 - Respondenti se účastní organizovaných akcí spojených s chodskou lidovou kulturou.

Hypotéza 5 - V rodinách respondentů jsou udržovány pravidelné zvyky spojené s chodskou lidovou kulturou.

Hypotéza 6 - Chodská kultura se promítá do běžného života respondentů.

Hypotéza 7 - Respondenti se cítí být Chody.

Na základě stanovených hypotéz byl dotazník tématicky rozdělen do tří samostatných částí: Osobnost Jindřicha Šimona Baara, Kultura chodského regionu a Prožívání chodské identity. Vzhled dotazníku a znění otázek v dotazníku včetně příkladu, jak byl vyplněn jedním z respondentů, lze vidět v kapitole 7 této práce, tj. v Přílohách.

Pro lepší patrnost faktů zjištěných na Chodsku jsme se rozhodli provést srovnávací výzkum mimo chodský region, konkrétně v Praze. Zvolili jsme rovněž metodu dotazníku s otázkami v podstatě identickými, jako byly předloženy studentům v chodském regionu. Respondenty byli rovněž

studenti 3. ročníku, tentokrát třicet studentů Gymnázia Na Zatlane v Praze 5, aby předpokládaná úroveň studiem získaných znalostí byla pokud možno shodná. Hypotézy pro tento srovnávací výzkum byly stanoveny takto:

Hypotéza 1 - Respondenti studující v Praze jsou s osobností a dílem Jindřicha Šimona Baara obeznámení méně, než respondenti z Chodska.

Hypotéza 2 - Respondenti studující v Praze nemají k Jindřichu Šimonu Baarovi žádný vztah.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o respondenty z Prahy, staly se otázky týkající se chodské kultury a chodské identity bezpředmětnými. Součástí pražského dotazníku byly proto jen otázky ohledně osobnosti Jindřicha Šimona Baara. I tento dotazník včetně příkladu jeho vyplnění uvádíme v Přílohách.

4.2 Výsledky šetření

Výzkumu v chodském regionu se zúčastnilo 40 respondentů v rozmezí věku 17-19 let, z toho 23 mužů a 17 dívek. 35 respondentů uvádí, že na Chodsku žije od narození, tři zde nežijí a dva zde žijí od předškolního věku.

Hypotéza 1 - Respondenti znají osobnost Jindřicha Šimona Baara včetně bližších údajů.

Z dotazníků vyplývá, že 40 respondentů, tedy plných 100%, zná osobnost Jindřicha Šimona Baara.

Všichni respondenti znají Baara (resp. setkali se s jeho osobností) ze školy. 55% respondentů zaznamenalo informace

o Baarovi v médiích, 50% respondentů se s Baarem setkala díky své rodině, 17,5% jich o Baarovi hovořilo s přáteli, 5% se jím zabíralo při zájmové činnosti a 15% respondentů se s ním setkala jinde (v muzeu či v knihovně). Tato část hypotézy se tedy potvrdila na sto procent.

Součástí tohoto tématu dotazníku bylo i zkoumání, kde se respondenti s Baarem setkali poprvé. Na tuto otevřenou otázku (tj. s možností odpovědi vlastními slovy) respondenti uvedli, že u 40% jejich první setkání proběhlo na základní škole, u 27,5% v rodině díky rodičům, prarodičům, případně starším sourozencům během předčítání a vyprávění, u 12,5% tomu tak bylo na gymnáziu, 10% navštívilo Baarův památník v Klenčí pod Čerchovem a u 10% je už to tak dávno, že si nevzpomínají.

Při zkoumání, jaké bližší údaje respondenti o Baarovi znají, byly výsledky podobně přesvědčivé. 39 ze 40 respondentů čili 97,5% si vybavuje minimálně tři bližší údaje o životě a díle Jindřicha Šimona Baara. Pouze jeden respondent (2,5%) si nevybavuje nic.

Nejčastěji si respondenti spojují Baara s gymnáziem, na kterém studují a na němž studoval i on - uvedlo to 82,5% respondentů. Fakt, že se Baar narodil a zemřel v Klenčí pod Čerchovem, reflektuje 70% respondentů. 37,5% dále ví, že byl knězem či že studoval teologii, 32,5% si vybavuje Baarův památník v Klenčí pod Čerchovem, 15% zná jeho sochu na Výhledech, 12,5% zmínilo jeho oddanou péči o starou matku, 10% si vybavuje jeho předčasný odchod do penze, 7,5% ho označuje jako kritika katolické církve a 2,5% (tedy jeden respondent) uvádí, že zná Baarovu ulici a jeden, že mají doma

porcelán, který Baar používal. Tyto výsledky lze považovat za více než potěšující.

Hypotéza 2 - Respondenti znají dílo Jindřicha Šimona Baara. Z dotazníků vyplývá, že plných 92,5% respondentů dokáže vyjmenovat alespoň jedno Baarovo dílo. Naopak 7,5% z nich si nevybavuje ani jedno (všichni tři se za to do dotazníku omluvili a jeden slíbil, že to napraví).

Pokud nebudeme tyto tři osoby brát v potaz, tak mezi znalci Baarova díla vede Hanýžka a Martínek (někdy ovšem nesprávně uvedena jako Hanýška, Hanička či Haniška) s 65%. Dobře je na tom též tklivý obrázek z chudého venkovského života Pro kravičku s 59,4%. Přičítat to lze skutečnosti, že se jedná o dílka určená dětem, která respondentům s vysokou pravděpodobností interpretovali rodiče či prarodiče.²⁷ Následují dva ze tří dílů Chodské trilogie - Paní komisarka a Lůsy, které zná shodně 40,5%. Třetí díl Osmačtyřicátníci následuje s 32,4%. Selský román Skřivánek utkvěl v paměti 19% respondentů, následován svým „alter ego“ Janem Cimburou s 16,2%. Smutný příběh o chudém neprůbojném faráři jménem Holoubek (někdy mylně uváděný jako Holubice či Hrdlička, což svědčí opět o tom, že toto dílo respondenti nečetli) obdržel 10,8%. Poslední soud si vybavuje 8%, po 5,5% získaly protikladné povahy Hanče a Farská panička. Kupodivu jen jediný respondent (2,7%) si vzpomněl na Chodské pohádky.

Poněkud chmurnější statistiku ovšem vykazuje počet těch, kteří nějaké Baarovo dílo také četli - je jich méně než polovina, konkrétně 47,5%. Mezi přečtenými knihami jednoznačně vítězí Pro kravičku (četlo ji 42% těch, kteří

²⁷ Jak uvádíme dále, tato díla totiž četla pouze slabá třetina respondentů, kteří je znají.

nějakou Baarovu knihu četli) následována Hanýžkou a Martínkem s 37%. Ostatní díla už četli jen tři, dva, jeden či také vůbec žádný respondent.

Hypotéza 3 - Respondenti mají osobní vztah k Jindřichu Šimonu Baarovi.

Z dotazníků vyplývá, že 25 respondentů (tj. 62,5%) pociťuje, že má osobní vztah k Jindřichu Šimonu Baarovi.

Respondenti nejčastěji uvádějí, že si Baara váží jako nadaného spisovatele, významnou osobnost kraje, vzdělaného člověka, který proslavil chodský region a byl pro něho přínosem. Nejvýstižněji tento vztah jistě zobrazí konkrétní příklady odpovědí respondentů:

„Myslím si, že to byl jeden z nejlepších spisovatelů působících na Chodsku.“ - „Velký chodský spisovatel - jsem na něj hrd.“ - „Obdivuji jeho nadání a píli.“ - „Jeden z nejslavnějších regionálních autorů.“ - „Krásně popisuje náš kraj.“ - „Jako spisovatele si ho moc vážím. Jeho díla v psané podobě jsou mi trochu nesrozumitelná, ale ne cizí.“ - „Myslím si, že to byl velmi vzdělaný a sečtělý člověk. Byl rád mezi lidmi a je mi sympatický tím, že se zajímal o Chodsko.“ - „Jsem ráda, že nějak (aspoň trochu) náš region proslavil.“ - „Rád si přečtu jeho knihy, které popisují život na vesnici.“ - „Myslím si, že byl lokálním patriotem a měl k Chodsku velmi blízko.“ - „Vážím si ho, dokázal vyjádřit chodskou identitu a seznámil s ní ostatní území ČR.“ - „Cítím k němu úctu, jelikož byl jedním z nejvýznamnějších autorů tohoto kraje a své doby.“ - „Myslím, že byl významná osobnost, když na jeho počest pojmenovali tento barák (gympl).“ a podobně.

15 respondentů (tj. 37,5%) naopak uvádí, že nemá k Baarovi žádný zvláštní vztah, protože „je mi lhostejný“, „minulost je minulost a tak se o ni vůbec nezajímám“, „neznám jeho život tak dobře“, „nezaujala mne jeho díla“, „jeho knížky jsou nudné“, případně neuvádějí žádný důvod.

Hypotéza 4 - Respondenti se účastní organizovaných akcí spojených s chodskou lidovou kulturou.

Z dotazníků vyplývá, že 38 ze 40 (tedy 95%) respondentů se pravidelně účastní organizovaných akcí spojených s chodskou lidovou kulturou. 39,5% z nich to činí obvykle dvakrát do roka, 34% jednou, 16% pak třikrát a 10,5% čtyřikrát ročně a více.

Zajímáme-li se, jakých akcí se mladí Chodové nejraději účastní, pak jednoznačně vedou tradiční letní Chodské slavnosti plné hudby, tance a lidových řemesel s 79%. Nadpoloviční většina respondentů, kteří se jich účastní, také uvádí, že při Slavnostech zastávají aktivní funkci (např. vystupují se souborem či fungují jako pořadatelé). Druhé místo v oblíbenosti obsadil rozverný únorový masopust s 50%, při němž aktivně vystupuje v masce či kroji také nadpoloviční většina respondentů. S menším zájmem se pak setkává Štandrlé čili koncert chodské hudby, Chodský bál či vystupování s uměleckým souborem - vše po 10,5%. 4,6% respondentů také navštěvují pravidelnou přehlídku dudáckých souborů a účastní se setkání na Výhledech. Jeden respondent uvedl, že pravidelně navštěvuje prohlídky v Muzeu Chodska.

Hypotéza 5 - V rodinách respondentů jsou udržovány pravidelné zvyky spojené s chodskou lidovou kulturou.

Z dotazníků vyplývá, že lidové zvyky v rodině dodržuje pouhých 52,5% respondentů, naopak 47,5% respondentů žádné zvyky během roku nedodržuje.

U těch, kteří nějaké zvyky drží, vede jednoznačně pečení tradičních chodských koláčů s tvarohovo-makovo-povidlovou náplní během Chodských slavností či pouti, kterému holduje 76% rodin respondentů. 33,5% rodin pak s oblibou vaří tradiční chodská jídla, jako je například rýpl neboli „slepíčí žrádlo“ (těsto z brambor a mouky osmahnuté na másle), „brambůrová polívka s koblížkem“, masopustní šišky (smažené pečivo z vánočkového těsta ve tvaru trojúhelníku) či známý a oblíbený velikonoční beránek. S ním je spojeno malování velikonočních kraslic s chodskými motivy (a barvení v červeném odvaru z cibulových slupek), které provozuje 19% respondentů (shodou okolností jde o samé dívky).

14% rodin pak drží vlastní masopust a každoroční zabijačku, 9,5% pak chodí „na hyjtu“ k příbuzným, účastní se nedělních bohoslužeb v kroji či chodí na pouť „ke svatému Vavřínečku“. Po jednom respondentovi se také zmiňuje o společném zpěvu chodských písní a dodržování chodských svatebních zvyků.

Tato hypotéza se tedy potvrdila jen z poloviny, neboť překvapivé procento rodin žádné zvyky již nedodržuje.

Hypotéza 6 - Chodská kultura se promítá do běžného života respondentů.

57,5% respondentů se domnívá, že do jejich každodenního života se chodská kultura nijak nepromítá.

Naopak 42,5% míní že ano; 50% z nich si pak myslí, že se chodská kultura v jejich běžném životě projevuje hlavně

používáním chodského nářečí (bulačiny). Popisují to jako „zvláštní intonaci hlasu a slovní zásobu“, „nářečí, které se jinde v republice nevyskytuje“, „jak promluví, všude poznají, že jsem z Chodska“, „říkám slova jako íčko, ňák, copa...“, „mám rozplácnuté ááá“ a podobně. 19% respondentů dále zmiňuje, že vliv chodské kultury na svůj život vidí v tom, že se rádi aktivně účastní folklórních akcí a slavností.

Dalšími zmiňovanými způsoby, jak se chodská kultura promítá do běžného života respondentů, je naprosto automatické dodržování chodských zvyků (např. pečení koláčů či vaření typických jídel), používání chodské keramiky, „broukání si chodských melodií“, četba určitého typu literatury (např. Baara). Respondenti také konstatují: „Na Chodsko nedám dopustit!“, případně „Chodská kultura má přece na každého z nás velký vliv, je totiž všude kolem nás, i když si to mnozí neuvědomují.“

Hypotéza 7 - Respondenti se cítí být Chody.

Velice zajímavé výsledky vyplývají z odpovědí na otázky zkoumající vnímání a prožívání chodské identity. Přesně 50% respondentů se necítí být Chodem/Chodkou. Hlavním důvodem pro ně je fakt, že nedodržují žádné chodské zvyky (45%). Jiným častým argumentem je, že místo jejich bydliště nepatří mezi 11 historických chodských vesnic²⁸ - to uvádí 35% respondentů. 15% z nich pak „nebylo vychováno v souladu s chodskými tradicemi“, zbylých 5% důvod svého ne-chodství neuvádí.

Druhá polovina respondentů se cítí být Chodem/Chodkou, a to z 80% proto, že se na Chodsku zkrátka narodili či že zde

²⁸ jejich seznam uvádíme v kapitole 3.1

žijí. 40% si dále myslí, že jsou Chody, neboť dodržují různé chodské zvyky a aktivně se účastní folklórních akcí. 25% respondentů jednoduše konstatuje, že jsou Chody, protože mají rádi chodský kraj a jeho lidi, 20% pak spojuje své chodství s používáním chodského nářečí. Chodskou hrdost zmiňuje 10% respondentů.

Tato hypotéza tedy dopadla značně ambivalentně. Důvodem může být fakt, že respondenti chápali „byťí Chodem“ jak v užším smyslu (tedy zda pocházejí z jedné z jedenácti tradičních vsí) tak v širším významu.

Srovnávacího výzkumu v Praze se zúčastnilo 30 respondentů ve věku 17-19 let, z toho 10 mužů a 20 dívek. 23 respondenti uvádějí, že v Praze žijí od narození, čtyři zde žijí v průměru od 11 let a tři respondenti uvádějí, že žijí ve Středočeském kraji.

Hypotéza 1 - Respondenti studující v Praze jsou s osobností a dílem Jindřicha Šimona Baara obeznámení méně, než respondenti z Chodska.

Z dotazníků vyplývá, že 22 respondentů čili plných 73,3% nikdy jméno Jindřicha Šimona Baara neslyšelo.

Z osmi respondentů, kteří o Baarovi už někdy slyšeli (což je 26,7% ze všech dotázaných), si 75% nevybavuje, kde se o něm dozvěděli poprvé, jeden respondent si ho pamatuje z hodin českého jazyka a jeden jako autora předlohy televizního filmu.

Dva z uvedených osmi respondentů si jako další údaj o Baarovi pamatují, že byl z Chodska. Jiní dva uvedli, že byl spisovatel. Jeden míní, že byl z chudých poměrů, a tři zbylí si nevybavují nic bližšího kromě Baarova jména.

Vyjmenovat nějaké Baarovo dílo dokázal jediný respondent, který si vzpomněl na knihu Pro kravičku. Nikdo žádné Baarovo dílo nečetl. Tato hypotéza se tedy potvrdila více než přesvědčivě.

Hypotéza 2 - Respondenti studující v Praze nemají k Jindřichu Šimonu Baarovi žádný vztah.

Z dotazníků vyplývá, že 29 ze 30 respondentů (tj. 96,7%) nemá k Baarovi žádný vztah. Jediný respondent tvrdí, že je Baar asi zajímavá osobnost.

I poslední hypotéza tedy potvrdila, to, co jsme se mimo jiné pokusili dokázat touto rigorózní prací - že Jindřich Šimon Baar je osobností na Chodsku mimořádně uznávanou, obdivovanou a respektovanou tak, jako v žádném jiném regionu.

5. ZÁVĚR

Předmětem této rigorózní práce byl vztah lokálních elit a regionu, k němuž přísluší, nahlížený s ohledem na jejich specifické vlastnosti - v tomto případě demonstrovány na příkladu chodského regionu a jeho duchovního vůdce Jindřicha Šimona Baara.

V teoretické části práce jsme se pokusili zasadit různé aspekty života a díla této významné osobnosti, přesahující rámec lokálního významu, do souvislostí s historickým a kulturním vývojem chodského regionu. Důraz byl kladen také na rozbor jednotlivých odvětví chodské lidové kultury, jako jsou lidové tradice a zvyky, nářečí, kroje či hudba a tanec; pozornost věnujeme i popisu současného stavu folklóru v regionu.

Teoretickou část doplňuje empirické šetření, které má za úkol prokázat životnost odkazu osobnosti Baarova formátu v rámci regionální kultury a podhalit některé detaily každodenního života v místě. Srovnávací výzkum, prováděný v Praze, zdůrazňuje specifickou vztahu obyvatel vybraného regionu k nejvýraznějšímu zástupci lokální elity.

Tato práce si neklade za cíl detailně analyzovat veškeré aspekty života konkrétního „duchovního vůdce“ či podat vyčerpávající přehled folklóru a lidové kultury regionu.

Její snahou je najít souvislosti mezi vlivem regionálně významné osobnosti Baarova formátu a prožíváním vnitřní identity a integrity obyvatel zkoumaného regionu. Práce je pokusem o nahlédnutí problematiky regionální kultury a jejího vztahu k elitám v kontextu každodenního života z kulturologického úhlu pohledu.

6. SEZNAM LITERATURY

- Baar, J. Š.: Cestou křížovou. Novina, Praha 1941
- Baar, J. Š.: Farská panička. Rozrazil, Brno 1990
- Baar, J. Š.: Holoubek. Vyšehrad, Praha 1965
- Baar, J. Š.: Hrnčená bába a jiné povídky. Československý spisovatel, Praha 1983
- Baar, J. Š.: Chodská trilogie (Paní komisarka, Osmačtyřicátníci, Lůsy). Československý spisovatel, Praha 1976
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Dědictví sv. Jana Nepomuckého, Praha 1908
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Čs. podniky tiskařské a vydavatelské, Praha 1927
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Bohuslav Rupp, Praha 1946
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Lidová demokracie, Praha 1968
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Československý spisovatel, Praha 1979
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Československý spisovatel, Praha 1985
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Československý spisovatel, Praha 1989
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Knižní klub, Praha 1994
- Baar, J. Š.: Jan Cimbura. Blok, Třebíč 2000
- Baar, J. Š.: Poslední soud. Lidová demokracie, Praha 1958
- Balatka, B. a kol.: Chodsko; Český les. Olympia, Praha 1987
- Feřtek, T.: Kozinovo Chodsko. Reflex, 2004, 15. ročník, č.47, s.92-94
- Forst, V. (ed.): Lexikon české literatury I. A - G. Academia, Praha 1985
- Funkce lokální kultury v inovaci životního stylu. Katedra teorie kultury, Praha 1995
- Hofmeisterová, B.: Okouzlený milenec Chodska. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1988

Holub, D.: Chodsko. Státní tělovýchovné nakladatelství, Praha 1956

Jindřich, J.: Chodsko. Nakladatelství ČSAV, Praha 1956

Kázání Jindřicha Š. Baara Sbírký svazek první. Společenské podniky, Přeřov 1936

Ke Kristu blíží! Sbírký svazek druhý, Řeči příležitostné. Společenské podniky, Přeřov 1938

Kázání Jindřicha Š. Baara. Sbírký svazek třetí, Ke Kristu blíží. Společenské podniky, Přeřov 1939

Kázání Jindřicha Š. Baara. Sbírký svazek čtvrtý, Ke Kristu blíží. Společenské podniky, Přeřov 1940

Keberle, J.: Klobucký pan farář Baar. Nákladem vlastním, Klobuky 1940

Klener, P. (ed.): Velký sociologický slovník. Karolinum, Praha 1996

Křivský, P.: Jindřich Šimon Baar (1867-1925). Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha 1976

Kumperová, I.: Chodský oděv v Domažlicích, in: Sborník muzea Chodska z Chodského hradu, Muzeum Chodska, Domažlice 1990

Kunc, J.: Slovník soudobých českých spisovatelů. Orbis, Praha 1945

Meditace. Čtvrtletník pro literaturu, umění a filosofii, 1908-1911, 1.-4. ročník

Michl, F., Roubík, F.: Chodské vesnice. Josef Hofmann, Domažlice 1939

Nový život. Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu, 1896-1907, 1.-12. ročník

Pod jedním praporem. Almanach českých katolických básníků, 1895

- Putna, M. C.: Česká katolická literatura 1848-1918. Torst, Praha 1998
- Roubík, F.: Dějiny Chodů u Domažlic. Ministerstvo vnitra republiky československé, Praha 1931
- Skarlandt, J.: Baarův památník: kniha vzpomínek na vynikajícího chodského spisovatele. Náklad vlastní, Praha 1926
- Svačina, R., Svačina, J.: Obrázky z Chodska. Rudolf Svačina, Domažlice 1940
- Šach, J.: Jindřich Šimon Baar v zrcadle vzpomínek. Nákladem vlastním, Hradec Králové 1927
- Štěpánková, H.: Ke kořenům. F. Obzina, Vyškov 1931
- Vodáková, A. (ed.): Sociální a kulturní antropologie. Slon, Praha 1993
- Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896-1907). Argo, Brno 2000
- Zich, F.: Regionální identita obyvatel v pohraničí. Sociologický ústav AV ČR, Praha 2003
- Zoglmann, A.: Kdyně v díle a životě J. Š. Baara. Baarova společnost pro poznávání Chodska, Domažlice 1946
- Zpravodaj západočeských knihovníků. Knihovna města Plzně, Plzeň 1975
- Žáček, J.: Jindřich Š. Baar, strážný duch Chodska. Spolek Psohlavci, Praha 1948
- Žáček-Domažlický, J., Sladký, J.: Pod chodským nebem. Jaroslav Žáček, Praha 1940

7. PŘÍLOHY

Příloha I - Dotazník pro potřeby práce

Tento dotazník o rozsahu šesti stran vyplňovali studenti Gymnázia J. Š. Baara v Domažlicích dne 6. dubna 2006.

Příloha II - Dotazník pro potřeby práce č. 2

Tento dotazník o rozsahu dvou stran vyplňovali studenti Gymnázia Na Zatlance v Praze 5 dne 25. dubna 2006.

DOTAZNÍK pro potřeby diplomové práce

Diplomové práce: Jindřich Šimon Baar a kultura chodského regionu
: Marie Sternová
Filozofická fakulta UK v Praze, Katedra teorie kultury (kulturologie)

den,
Vás o vyplnění tohoto dotazníku, který slouží jako podklad k práci na mém
ovém úkolu. Dotazník je anonymní a jeho výsledky nebudou použity jinde, než ve
é práci.
ězte, prosím, pravdivě na všechny otázky. V otázkách, které vyžadují odpověď Vašimi
odpovídejte prosím čitelně a co nejpodrobněji. Mnohokrát děkuji za spolupráci!

PRVNÍ ČÁST – ÚDAJE O RESPONDENTOVĚ

prosím Váš věk: 12 let
prosím, zda jste: muž žena
kde žijete v chodském regionu (tj. v okresu Domažlice)?
zde od narození od svých let (doplňte)

1 – OSOBNOST JINDŘICHA ŠIMONA BAARA

1. Při jaké příležitosti (kdy, kde, od koho) jste poprvé slyšel/a jméno J. Š. Baara?

mám našeho gymnázia, je to významná osobnost Chodska

2. Kde a za jakých okolností můžete J. Š. Baara dokázat vyjmenovat?

vy. Osmačtyřicetníci, Pro kavičku, Skřivánek

3. Jaké knihy o J. Š. Baara jste četl/a?

řádně

4. Můžete poskytnout další údaje o J. Š. Baarovi?

socha v Klenčí pod Čerchovem, studoval

našem gymnázium

Uveďte prosím, kde všude jste se za svůj život setkal/a s osobností J. Š. Baara – s jeho jménem, dílem, odkazem, památkou atd. (můžete označit více možností):

ve škole v rodině při hovoru s přáteli při zájmové činnosti v médiích

jinde - uveďte kde:

Uveďte prosím cokoli, co se Vám vybaví, když se řekne J. Š. Baar:

spisovatel, domazlicko, gymnázium, socha

Pokuste se prosím co nejpodrobněji vyjádřit, jaký je Váš vztah k J. Š. Baarovi, co si o něm myslíte, co k němu cítíte apod.:

- jsem rád, že nějak (alespoň trochu) naš region
poslával, zajímal se o něj

Ovlivnil podle Vás (v jakémkoli smyslu) J. Š. Baar chodskou kulturu?

NE

ANO - uveďte jak:

poslával ji, zajímal se o ni (něco sakra-
merval o kultury), někteří lidé se ho
snazili následovat

ČÁST 2 – KULTURA CHODSKÉHO REGIONU

Jak často se obvykle účastníte organizovaných akcí spojených s chodskou lidovou kulturou (Chodské slavnosti, masopust, Velikonoce, koncerty, taneční vystoupení atd.)?

nikdy 1x ročně 2x ročně 3x ročně 4x ročně a více

Účastnil/a jste se někdy organizované akce spoj. s chodskou kulturou (viz příklady dané výše)?

O - uveďte, jakých akcí jste se doposud zúčastnil/a:

Druh akce:

Stručná charakteristika akce: chodské slavnosti (v Kráji), ~~masopust v Postři~~

Účastnil/a jste se: pasivně (jako divák)

aktivně - popište jak:

chodila jsem na slavnostech jeden den
v Kráji

Druh akce:

Stručná charakteristika akce

masopust v Postřehově

Účastnil/a jste se: pasivně (jako divák)

aktivně - popište jak:

na maskarádě (v sobotu) jsem šla
na masku

Druh akce:

Stručná charakteristika akce:

Účastnil/a jste se: pasivně (jako divák)

aktivně - popište jak:

Druh akce:

Stručná charakteristika akce:

Účastnil/a jste se: pasivně (jako divák)

aktivně - popište jak:

Druh akce:

Stručná charakteristika akce:

Účastnil/a jste se: pasivně (jako divák)

aktivně - popište jak:

Účastnil/a jste se někdy v životě zájmové činnosti („kroužku“) spojené s chodskou lidovou kulturou?

O - uveďte jakého a kdo Vás k němu přivedl:

Náplň kroužku:

Kdo přivedl:

Náplň kroužku:

Kdo přivedl:

plň kroužku:
o přivedl:

se ve Vaší rodině (vč. prarodičů) nějaké pravidelné zvyky, činnosti, tradice
/pečení něčeho, chození na nějaké místo, setkávání s někým, hudba, tanec, dodržování
..) spojené s chodskou lidovou kulturou?

řeskočte prosím následující otázku!

- uveďte jaké a stručně je popište:

vyk a jeho popis:

slavíme chodské slavnosti (někdy se scházíme ještě k
něm přibývá se slovenska), pečeme koláče, někdy
tradiční jídla

vyk a jeho popis:

vyk a jeho popis:

vyk a jeho popis:

vyk a jeho popis:

zvyků, které jste uvedl/a v předchozí otázce, se Vy osobně účastníte? Popište prosím u
z nich, jakou v něm hrajete úlohu:

slavím se něčeho - koláče pečou s babičkou
máme také někdy - slavnosti (jako divák)
chodím např. na chodská mystická folklóra

stní Vaše rodina (vč. prarodičů) nějaký hmotný předmět spojený s chodskou lidovou kulturou?

JE

NO - uveďte jaký (můžete označit více možností):

oděv (kroj) – jaký: *černý kraj*

hudební nástroj – jaký:

užité umění (nábytek, věci denní potřeby atd.) – jaké: *keramika*

výtvarné dílo – jaké:

literární dílo – jaké: *knížky od Baam...*

architektonické dílo – jaké:

jiný předmět – jaký:

slší si, že se chodská kultura (tj. chodské tradice, umění, historie) promítá do Vašeho každodenního života?

JE

NO – uveďte jak:

rád se rádji podívám na folklor, používám nářadí, mám doma keramiku. hečam na chodsko dopustit.

ČÁST 3 – PROŽÍVÁNÍ CHODSKÉ IDENTITY

kud byste se mohl/a samostatně rozhodnout, chtěl/a byste (po ukončení veškerého studia) žít v chodském regionu?

JE – uveďte proč:

NO – uveďte proč:

- mám to tu ráda, ale kdybych tu náhodou neexistovala, tak se budu co nejčastěji jezdit

na Vaši volbu životního partnera nějaký (i částečný) vliv, zda je z chodského regionu?

JE

NO – uveďte proč:

id budete mít děti, hodláte v nich pěstovat vztah k chodské kultuře?

O, seznámím je s chodskou lidovou kulturou a tradicemi.

O, budu je *aktivně* zapojovat do udržování chodské kultury.

Cítíte se být Chodem/Chodkou?

NE - vysvětlete proč:

(tímto pro Vás dotazník končí)

ANO - vysvětlete proč:

- narodila jsem se tu, žiji tu, mám tu tu náda

-pokuste se vysvětlit, co pro Vás to, že jste Chodem/Chodkou, znamená:

domov, hezkou krajinu

-kdo a jak ve Vás tento pocit vybuďoval?

- rodiče, kamarádka, babička

↑
máma
chodit
hrozně rády
přírodu

↑
pěkně koláče
vypravování
ošedlí lidí...
nejakých

-jak v sobě Vy sám/sama tento pocit upevňujete či rozvíjíte?

- náda se projít po městě, kochání se přírodou

- pěkně koláče ...

- snažím se účastnit nějakých akcí

(KONEC)

Mnohokrát Vám děkuji za cennou pomoc!

DOTAZNÍK pro potřeby diplomové práce č. 2

Téma diplomové práce: Jindřich Šimon Baar a kultura chodského regionu

Tazatel: Marie Sternová

Filozofická fakulta UK v Praze, Katedra teorie kultury (kulturologie)

Dobrý den,

prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku, který slouží jako podklad k práci na mém diplomovém úkolu. Dotazník je anonymní a jeho výsledky nebudou použity jinde, než ve výsledné práci.

Odpovězte, prosím, pravdivě na *všechny* otázky. V otázkách, které vyžadují odpověď Vašimi slovy, odpovídejte prosím *čitelně a co nejpodrobněji*. Mnohokrát děkuji za spolupráci!

ÚDAJE O RESPONDENTOVI

Uveďte prosím Váš věk:¹⁸.....let

Uveďte prosím, zda jste: muž žena

Jak dlouho žijete v Praze?

od narození

od svých let (doplňte), předtím jsem žila nejvíce let v okrese(doplňte)

nežijí zde – žiji v okrese (doplňte)

OSOBNOST JINDŘICHA ŠIMONA BAARA

Při jaké příležitosti (kdy, kde, od koho) jste poprvé slyšel/a jméno J. Š. Baara?

ve filmu

Která díla J. Š. Baara dokážete vyjmenovat?

Pro kráček

Která díla J. Š. Baara jste četl/a?

žádná

znáte další údaje o J. Š. Baarovi?

ne'

Pro prosím, kde všude jste se za svůj život setkal/a s osobností J. Š. Baara – s jeho jménem,
1, odkazem, památkou atd. (můžete označit více možností):

škole v rodině při hovoru s přáteli při zájmové činnosti v médiích

le -uved'te kde: *film*

Pro prosím cokoli, co se Vám vybaví, když se řekne J. Š. Baar:

, neznám ho, myslím, že byl z chudých poměrů

Pro prosím co nejpodrobněji vyjádřit, jaký je Váš vztah k J. Š. Baarovi, co si o něm
íte, co k němu cítíte apod.:

dný, neznám ho

vnul podle Vás (v jakémkoli smyslu) J. Š. Baar českou kulturu?

IO - uved'te jak:

ím

*Konec dotazníku.
Mnohokrát děkuji za cennou pomoc!*